

Do użytku służbowego

INSTYTUT GEOGRAFII P. A. N.
Pracownia Klimatologiczna

P O L S K A A K A D E M I A N A U K

I N S T Y T U T G E O G R A F I I

P R A C E G E O G R A F I C Z N E

[Nr 16]

MIROŚŁAWA LITTERER

ZMIANY W ROZMIESZCZENIU I STRUKTURZE
LUDNOŚCI POLSKI LUDOWEJ
W LATACH 1946 DO 1950

BOGUSŁAW WELPA

ZAGADNIENIE STRUKTURY WIEKU
LUDNOŚCI POLSKI LUDOWEJ
W ROKU 1950

WARSZAWA 1955

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE

P O L S K A A K A D E M I A N A U K

I N S T Y T U T G E O G R A F I I

*

P R A C E G E O G R A F I C Z N E

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ТРУДЫ

МИРОСЛАВА ЛИТЕРЕР

ПЕРЕМЕНЫ В РАЗМЕЩЕНИИ И СТРУКТУРЕ
НАСЕЛЕНИЯ НАРОДНОЙ ПОЛЬШИ
ЗА ГОДЫ С 1946 ПО 1950

БОГУСЛАВ ВЕЛПА

ВОПРОС СТРУКТУРЫ ВОЗРАСТА
НАСЕЛЕНИЯ НАРОДНОЙ ПОЛЬШИ
В 1950 ГОДУ

*

GEOGRAPHICAL TRANSACTIONS

MIROŚLAWA LITTERER

CHANGES IN DISTRIBUTION AND COMPOSITION
OF THE POPULATION OF PEOPLES POLAND
IN THE YEARS 1946-1950

BOGUSŁAW WELPA

AGE COMPOSITION OF THE POPULATION
OF PEOPLES POLAND
IN 1950

P O L S K A A K A D E M I A N A U K
I N S T Y T U T G E O G R A F I I

P R A C E G E O G R A F I C Z N E

MIROŚŁAWA LITTERER

ZMIANY W ROZMIESZCZENIU I STRUKTURZE
LUDNOŚCI POLSKI LUDOWEJ
W LATACH 1946 DO 1950

BOGUSŁAW WELPA

ZAGADNIENIE STRUKTURY WIEKU
LUDNOŚCI POLSKI LUDOWEJ
W ROKU 1950

WARSZAWA 1955
PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE

Komitet redakcyjny

S. LESZCZYCKI (przewodniczący)
R. GALON, M. KLIMASZEWSKI, J. KOSTROWICKI, B. OLSZEWICZ, A.-WRZOSEK,
L. KUBIATOWICZ (sekretarz redakcji)

Rada redakcyjna

J. BARBAG, J. CZYŻEWSKI, K. DZIEWONSKI, T. DYLIK,
R. GALON, M. KLIMASZEWSKI, J. KONDRACKI, J. KOSTROWICKI,
S. LESZCZYCKI, A. MALICKI, B. OLSZEWICZ,
J. WĄSOWICZ, M. KIEŁCZEWSKA-ZALESKA, A. ZIERHOFFER

Redaktor numeru

J. KOSTROWICKI

SPIS TREŚCI

M. Litterer

ZMIANY W ROZMIESZCZENIU I STRUKTURZE LUDNOŚCI POLSKI LUDOWEJ W LATACH 1946 DO 1950

	Str.
Wstęp	9
I. Rozmieszczenie ogółu ludności na terenie kraju	11
II. Rozmieszczenie ludności miejskiej	17
III. Rozmieszczenie ludności wiejskiej	24
IV. Struktura zawodowa ludności	29
Zakończenie	33
Tablice	34
Streszczenia	53
Spis rysunków	57

B. Wełpa

ZAGADNIENIE STRUKTURY WIEKU LUDNOŚCI POLSKI LUDOWEJ W ROKU 1950

	Str.
Wstęp	61
I. Obecna przeciętna struktura wieku ludności	63
II. Struktura wieku ludności wiejskiej	66
A. Grupa przedprodukcyjna	66
B. Grupa produkcyjna	74
C. Grupa poprodukcyjna	78
III. Typy struktury wieku ludności wiejskiej	80
IV. Struktura wieku ludności miejskiej	90
A. Miasta duże	90
B. Miasta średniej wielkości	92
C. Miasta młode, szybko rosnące	94
D. Miasta o dużym odsetku ludności miejscowej na Ziemiach Od- zyskanych	95
Zakończenie	97
Tablice	99
Streszczenia	109
Spis rysunków	113

M. Litterer

ZMIANY W ROZMIESZCZENIU I STRUKTURZE
LUDNOŚCI POLSKI LUDOWEJ
W LATACH 1946 DO 1950

WSTĘP

Wielkie przemiany, jakie dokonały się w okresie powojennym w strukturze gospodarczej, społecznej i politycznej naszego kraju, stały się przyczyną dużych zmian w rozmieszczeniu i strukturze ludności.

Celem niniejszej pracy jest omówienie oraz przedstawienie kartograficzne tych zmian, jakie zaszły w ilości, rozmieszczeniu oraz częściowo strukturze zawodowej ludności w latach 1946 do 1950, między dwoma powojennymi spisami ludności (14. II. 1946 r., 3. XII. 1950 r.), to jest w okresie czterech lat i niecałych dziesięciu miesięcy.

Zmiany te zostały uchwycone i przedstawione na podstawie analizy spisu ludności z dnia 14. II. 1946 r. i z dnia 3. XII. 1950 r. w odniesieniu do: 1) całej ludności Polski Ludowej, 2) ludności miejskiej, 3) ludności wiejskiej oraz 4) częściowo tylko struktury zawodowej ludności (ze względu na brak danych dla roku 1946).

Dla umożliwienia porównania rozmieszczenia wymienionych grup ludności zastosowano przy powierzchniowej metodzie przedstawienia kartograficznego jednolity dla wszystkich zagadnień wskaźnik gęstości ludności na 1 km².

Wybór wskaźnika, w którym liczba ludności została odniesiona do jednostek powierzchniowych powiatów, wydawał się najbardziej odpowiedni. Zachowanie tej samej podstawy obliczeniowej dla roku 1946 i roku 1950 (minimalny odsetek powiatów uległ w ciągu tego okresu zmianie granic administracyjnych), umożliwiło przeprowadzenie właściwej analizy i pozwoliło na wyciągnięcie z niej odpowiednich wniosków*.

Przy powierzchniowej metodzie przedstawienia zagadnień, przyjęto zasadę włączania liczby ludności miast wydzielonych do liczby ludności miejskiej powiatu, w obrębie którego miasta te są położone. Wyłączono

* Przyjęcie za wskaźnik odsetka ludności miejskiej w powiatach Ziemi Zachodnich przy stosunkowo słabo zaludnionej wsi dawałoby fałszywe złudzenie silniejszej niż w rzeczywistości urbanizacji.

z powiatu (obliczając gęstość ludności w stosunku do powierzchni miasta) tylko te miasta, które w dniu spisu w roku 1950 liczyły ponad 150 000 mieszkańców, jako znacznie przekraczające swym znaczeniem granice powiatów.

Jako materiał źródłowy dla map załączono przeliczone wskaźniki gęstości zaludnienia według sumarycznego spisu ludności z dnia 14. II. 1946 roku (tablice) oraz gęstość zaludnienia według Narodowego Spisu Powszechnego z dnia 3. XII. 1950 roku *.

* Przeliczono na podstawie materiałów Głównego Urzędu Statystycznego.

I. ROZMIESZCZENIE OGÓŁU LUDNOŚCI NA TERENIE KRAJU

Bezwzględna liczba ludności Polski wzrosła w okresie od 14. II. 1946 roku do 3. XII. 1950 roku o 1 050 000, osiągając w dniu drugiego powojennego spisu ludności 24 976 000 mieszkańców *. Ten stosunkowo mały wzrost ogólnej liczby mieszkańców tłumaczy się faktem objęcia spisem w roku 1946 znacznej ilości ludności niemieckiej, która w ramach międzynarodowej akcji repatriacyjnej została niemal całkowicie wysiedlona poza granice państwa. Do końca listopada 1947 roku wysiedlono ogółem 2 170 000 ludności niemieckiej **, a w okresie późniejszym jeszcze około 100 000. Również repatriacja ludności ukraińskiej, białoruskiej i litewskiej ze wschodnich terenów Polski do Związku Radzieckiego, dokonana po spisie ludności w roku 1946, przyniosła dalsze zmniejszenie ogólnej liczby mieszkańców Polski o około 170 000. W sumie, w ramach powojennej akcji przesiedleńczej przeprowadzonej w ciągu roku 1946, 1947 i częściowo 1948, repatriowano z Polski około 2 500 000 ludności.

Równocześnie odbywał się duży napływ ludności do kraju, a mianowicie: powrót byłych jeńców, uchodźców wojennych, osób deportowanych i innych oraz powrót emigrantów, którzy osiedlili się za granicą jeszcze przed wojną. Wielkość imigracji powojennej od momentu spisu w roku 1946 do końca 1947 szacuje się na około 1 400 000 osób ***, w tym z krajów zachodnich Europy przybyło około 750 000, a ze Związku Radzieckiego około 650 000 ludności.

Poza emigracją i imigracją czynnikiem decydująco wpływającym na liczbę ludności jest przyrost naturalny. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego stopa przyrostu naturalnego w latach 1947 do 1950 wzrastała od 15 do 19‰. Daje to ogólną liczbę przyrostu naturalnego w latach od 1946 do 1950 około 1 900 000 mieszkańców.

Ubytek i przyrost ludności Polski w latach 1946 do 1950 można zatem zilustrować następującym zestawieniem:

* Wiadomości Statystyczne rok 1951, zeszyt 2, Główny Urząd Statystyczny.

** Rocznik Statystyczny rok 1947, Główny Urząd Statystyczny.

*** Rocznik Statystyczny rok 1948, Główny Urząd Statystyczny.

Składniki wzrostu ludności w okresie 1946 do 1950:		Wzrost ludności w okresie 1946 do 1950:	
		Wzrost bezwzględnej liczby ludności	1 050 000
Przyływ:		Odpływ:	
a) do końca roku 1947 z Zachodu	750 000	a) Niemcy do końca roku 1947	2 170 000
z ZSRR	650 000		
b) w okresie późniejszym około	200 000	b) Niemcy w okresie póź- niejszym około	100 000
c) przyrost naturalny około	1 900 000	c) Ukraińcy, Białorusini, Litwini	170 000
	Razem około		Razem około
	3 500 000		3 490 000

Wielkiej wymianie ludności w skali międzynarodowej towarzyszyły w latach 1946 do 1950 duże migracje ludności wewnątrz kraju, a mianowicie bardzo silny napływ osadników z ziem dawnych na Ziemie Odzyskane. W ciągu roku 1946 i roku 1947 na Ziemiach Odzyskanych osiedliło się 2 300 000 ludności *. Liczba ta obejmuje łącznie zarówno repatriantów, jak i osadników z ziem centralnych Polski. Akcja osadnicza na Ziemiach Odzyskanych trwała i w następnych latach, jednak brak odpowiednich danych statystycznych nie pozwala ustalić jej wielkości, tym bardziej że notowane były również fakty powrotu pewnej części osadników z Ziem Odzyskanych na ziemie dawne.

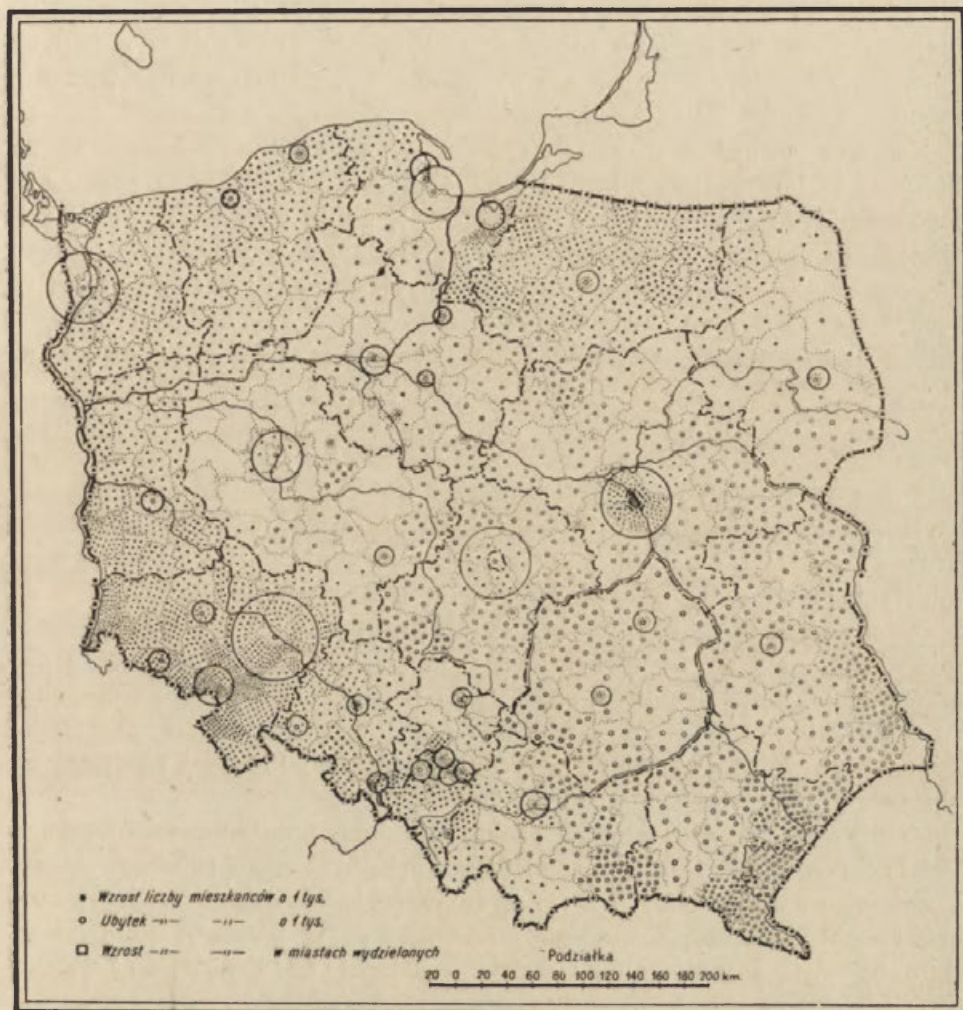
Międzynarodowa wymiana ludności oraz wewnętrzne przemieszczanie ludności spowodowały duże zmiany w rozmieszczeniu ludności w całym kraju.

Na zmiany w rozmieszczeniu ludności poza tym bardzo silny wpływ wywarł potężny rozwój przemysłu. Pociągnęło to za sobą lokalne zmniejszenie lub likwidowanie nadwyżek siły roboczej w rolnictwie, przejście ludności z rolnictwa do zawodów pozarolniczych oraz emigrację ze wsi do miast. Również wielki rozwój ośrodków miejskich spowodował gwałtowny wzrost liczby ludności miejskiej.

Pełny obraz zmian i przyrostu ludności na terenie Polski w okresie 1946 do 1950 otrzymać można przez porównanie liczb ludności wykazanych przez oba spisy po wyeliminowaniu ze spisu roku 1946 ludności

* Rocznik Statystyczny rok 1948.

niemieckiej. Zmiany te zostały przedstawione na rysunku 1, który na skutek braku odpowiednich danych statystycznych nie uwzględnia repatriacji ludności ukraińskiej, białoruskiej i litewskiej do Związku Ra-

Rys. 1. Zmiany w rozmieszczeniu ludności Polski w latach 1946 do 1950.

dzieckiego. Wykazanie tej repatriacji dałoby w sumie silniejszy, niż to ma miejsce na rysunku, odpływ ludności z przygranicznych terenów południowo-wschodnich i wschodnich Polski.

Przy pierwszym rzucie oka na rysunek 1 można zauważyć odmiennosć procesów zmian w ogólnej liczbie ludności na Ziemiach Odzyskanych i na

ziemiach dawnych. Widzimy silny wzrost ludności na Ziemiach Odzyskanych oraz odpływ ludności z ziem dawnych za wyjątkiem miast i to przede wszystkim miast większych. Wzrost ludności Ziem Odzyskanych częściowo jest wynikiem napływu ludności z Polski centralnej, a częściowo repatriacji z zachodu Europy oraz ze Związku Radzieckiego. Stosunkowo najsilniejszy wzrost ludności na Ziemiach Odzyskanych nastąpił w głównych miastach: Wrocławiu, Szczecinie i Wałbrzychu, gdzie osiągnął wielkość rzędu stukilkudziesięciu tysięcy.

Ogólnie biorąc, na Ziemiach Odzyskanych największy wzrost liczby ludności w latach 1946 do 1950 cechował Dolny Śląsk, w szczególności jego zachodnie i południowe, przysudeckie, silnie uprzemysłowione powiaty. Stosunkowo najmniejszy przyrost ludności w ciągu tego okresu nastąpił na obszarach pojeziernych o słabych glebach i znacznych obszarach leśnych, a więc w południowych częściach województwa olsztyńskiego i koszańskiego oraz w środkowej i północnej części województwa zielonogórskiego.

Na ziemiach dawnych znaczny przyrost ludności w latach 1946 do 1950 wykazuje przede wszystkim Warszawa oraz okręg podwarszawski. Również znaczne nasilenie przyrostu ludności wykazały wielkie ośrodki przemysłowe Górnego Śląska oraz zachodnia i środkowa część województwa krakowskiego, wraz z Krakowem, a wreszcie region Łodzi, Poznania i trójmiasta: Gdańsk—Gdynia—Sopot*.

Ogólnie jednak biorąc, w przeciwieństwie do Ziem Odzyskanych, ziemie dawne były obszarem odpływu ludności. Ludność wiejska tych obszarów, a właściwie rolnicza, stanowiła bowiem źródło pokrycia niedoboru zapotrzebowania na siłę roboczą w ośrodkach miejskich w przemyśle i innych zawodach pozarolniczych oraz niedoboru ludności rolniczej na obszarach zachodnich i północnych Polski.

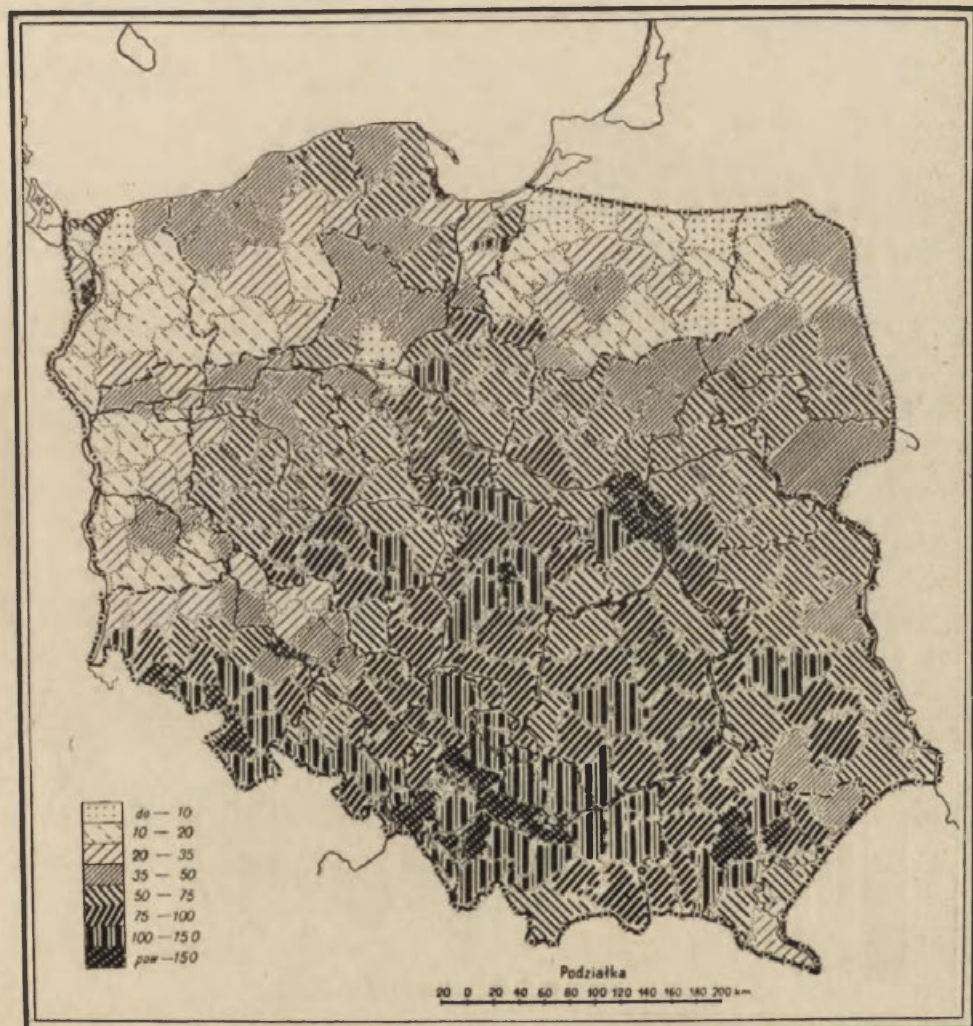
Odpływ ludności z terenów przygranicznych południowo-wschodnich Polski z powiatów: leskiego, sanockiego, przemyskiego i lubaczowskiego, i częściowo z sąsiadujących z województwem rzeszowskim powiatów: tomaszowskiego, hrubieszowskiego i chełmskiego w województwie lubelskim, był związany głównie z repatriacją ludności ukraińskiej do Związku Radzieckiego.

Województwa: kieleckie, łódzkie, warszawskie, krakowskie, powiaty środkowe i zachodnie województw rzeszowskiego i lubelskiego oraz w nieco mniejszym stopniu południowe powiaty województwa białostockiego były i częściowo są do dnia dzisiejszego obszarami występowania nadwy-

* Wzrost ludności np. w powiecie wejherowskim związany był z pokryciem odpływu ludności niemieckiej oraz z osiedlaniem się na terenie tego powiatu ludności zatrudnionej w Gdyni i Gdańsku.

żek siły roboczej ludności rolniczej, która zamieszkuje wieś, a często małe, słabo zaktywizowane gospodarczo miasteczka.

Ludność rolnicza tych obszarów pokrywała miejscowe rosnące zapotrzebowanie na siłę roboczą, które występowało w zawodach pozarolniczych.

Rys. 2. Gęstość zaludnienia w roku 1946.

czych, zaspokajała wielkie potrzeby lokalnego przemysłu, była i jest jeszcze dzisiaj źródłem emigracji ludności na Ziemię Odzyskane. Rozwijająca się na tych obszarach spółdzielczość produkcyjna i związana z nią wyższa organizacja pracy oraz wzrastająca z roku na rok mechanizacja i technicz-

na obsługa rolnictwa pozwalać będzie na dalsze uruchamianie rezerw siły roboczej tkwiących potencjalnie w rolnictwie, mimo że w okresie 1946 do 1952 zostały prawie wyczerpane, łatwo dostępne rezerwy ludności rolniczej.

Rys. 3. Gęstość zaludnienia w roku 1950.

W wyniku ogólnych przemieszczeń ludności w latach 1946 do 1950 stan rozmieszczenia ludności Polski na dzień 3. XII. 1950 roku według powiatów, ilustruje rysunek 3. W porównaniu ze stanem ludności w dniu 14 II. 1946 roku (rys. 2) różnice są bardzo znaczne, przy czym cha-

rakterystyczne jest znaczne zmniejszenie się dysproporcji w rozmieszczeniu ludności. Większość powiatów Ziemi Odzyskanych znalazła się pod względem gęstości zaludnienia w klasach 20 do 35 i 35 do 50 osób na 1 km², gdy w roku 1946 przeważały klasy 0 do 10 i 10 do 20 osób na 1 km². Równocześnie zmniejszyła się gęstość zaludnienia w wielu powiatach środkowej i południowej części kraju.

Samo rozmieszczenie ludności jednak niewiele mówi o zmianach, jakie zaszły w strukturze ludności, to jest o zmniejszeniu się liczby ludności rolniczej, a tym samym i wiejskiej, o gwałtownym wzroście ludności miast w wyniku silnego rozwoju przemysłu. Nie mówi nam też wiele o stopniu i stanie zagospodarowania terenu. Obok obszarów bowiem, na których gęstość zaludnienia jest wyrazem ich wysokiego uprzemysłowienia, jak np. w Zagłębiu Górnośląskim, w okręgu podsudeckim czy też w regionie wielkiej Warszawy, są obszary silnie zaludnione, np. w województwie rzeszowskim lub w województwie krakowskim, w którym wysoka gęstość zaludnienia jest właśnie wynikiem braku przemysłu oraz niskiej kultury rolnej. Ogólna gęstość zaludnienia jest tu znacznie wyższa, niż na lepiej zagospodarowanych obszarach województwa poznańskiego lub Kujaw.

Przedstawione powyżej przemieszczenia ludności w dniu 3. XII. 1950 roku są odbiciem i wynikiem rozwoju gospodarczego i sił wytwórczych, jaki dokonał się w Polsce Ludowej w latach 1946 do 1950. Dla wytworzenia właściwego obrazu zmian, jakie zaszły w rozmieszczeniu ludności Polski w tym okresie, należy przejść do omówienia zagadnienia zmian w podziale ludności na miejską i wiejską w latach 1946 do 1950 oraz do próby określenia przemian ilościowych, jakie w latach 1946 do 1950 dokonały się w strukturze zawodowej ludności Polski.

II. ROZMIESZCZENIE LUDNOŚCI MIEJSKIEJ

W okresie między dwoma spisami powojennymi ludność miast wzrosła o około 1 800 000 osiągając w roku 1950 liczbę 9 258 000. Jeśli uwzględnimy ponadto, że około 770 000 osób w spisie roku 1946 stanowiła ludność niemiecka, która w okresie późniejszym opuściła granice kraju, to ogólny wzrost ludności miejskiej w ciągu tych niecałych pięciu lat określić można w przybliżeniu na 2 500 000, czyli rocznie około 500 000 (6—7%). Jest to wzrost bardzo duży, odpowiadający wielkości i nasileniu przemian gospodarczych i społecznych, jakie nastąpiły w latach 1946 do 1950.

Czynniki kształtujące przyrost ludności miejskiej w tym okresie są następujące:

a) emigracja ludności wiejskiej do miast wywołana ogromnym rozwojem przemysłu, a jednocześnie znacznym zapotrzebowaniem na siłę roboczą w innych pozarolniczych zawodach;

b) przyrost naturalny, którego wielkość zależna jest od struktury wieku ludności i od wielkości grupy ludności w wieku produkcyjnym, bardzo charakterystycznie kształtującej się na obszarze całego kraju;

c) imigracja ludności polskiej z zagranicy;

d) zmiany przebiegu granic administracyjnych miast, wskutek czego nastąpiło przyłączenie do miast sąsiadujących z obszarem miasta gmin wiejskich oraz nadanie niektórym osiedlom praw miejskich*.

a) Główną przyczyną powodującą wzrost liczby ludności miast w Polsce Ludowej stał się rozwój przemysłu, najsilniejszego czynnika miastotwórczego. Ze względu na brak danych statystycznych przedstawiających zmianę zawodów ludności z rolniczych na zawody pozarolnicze, poprzestać musimy na analizie emigracji pod kątem widzenia podziału administracyjnego, to znaczy przejścia z gmin wiejskich do miast. Liczba ta, rzecz oczywista, nie daje pełnego obrazu przechodzenia ludności z rolnictwa do zawodów pozarolniczych, gdyż nie ujmuje dużego napływu ludności z rolnictwa do znacznej ilości osiedli miejskich, które nie posiadają statutu miejskiego, do zakładów przemysłowych rozsianych w gminach wiejskich oraz do zawodów pozarolniczych obsługujących wieś.

Kompletną, opracowaną dla obszaru całego kraju statystykę wędrowek ludności posiadamy dopiero dla roku 1950. W tym roku wielkość przyrostu ludności miejskiej drogą emigracji ludności wiejskiej ze wsi do miast wyniosła około 200 000 mieszkańców.

Największą imigrację w roku 1950 zaobserwowano do miasta Warszawy, gdzie osiągnęła liczbę 39,6 osób na 1000 mieszkańców miasta. Dość znaczny napływ ludności zanotowany został w miastach województwa po-

* W okresie do dnia 3. XII. 1950 roku dokonano zmian granic administracyjnych całego szeregu miast. Ponadto uporządkowano stan formalno-prawny wielu osiedli o charakterze miejskim i nadano im prawa miejskie; takie prawa otrzymał np. Miłanówek i Brwinów pod Warszawą (w dniu 1. I. 1951 roku dokonano również znacznych zmian granic miasta Wałbrzycha i Wrocławia).

Największe zmiany granic jednostek administracyjnych, które przeprowadzone zostały po roku 1950 i które w bardzo dużym stopniu wpłynęły na wzrost liczby ludności miejskiej, były następujące: 1) zmiana granic miasta Warszawy z dnia 5. V. 1951 roku, wskutek czego Warszawa powiększyła liczbę ludności o 147 000, 2) regulacja podziału administracyjnego Zagłębia Górnośląskiego, dzięki czemu zniesiono powiat wiejski katowicki i bytomski, a utworzono dziewięć powiatów miejskich: Katowice, Zabrze, Bytom, Mysłowice, Nowy Bytom, Ruda, Siemianowice Śląskie, Szopienice i Świętochłowice, na skutek czego nastąpił wzrost liczby ludności miejskiej na tym obszarze o około 245 000. W sumie, na skutek zmiany granic administracyjnych na tych dwóch obszarach, nastąpił wzrost liczby mieszkańców miast Polski o około 400 000.

znańskiego oraz lubelskiego. Duży napływ ludności zaznaczył się w miastach województw Ziemi Odzyskanych, w pierwszym rzędzie w nowoutworzonych województwach zielonogórskim i koszalińskim, a następnie szczecińskim i wrocławskim.

Zjawisko to jest zupełnie zrozumiałe, jeśli weźmiemy pod uwagę fakt, że na skutek zorganizowania władz administracyjnych na tych terenach, uruchomienia całego szeregu zakładów przemysłowych i wielkiego wzrostu sił wytwórczych oraz na skutek konieczności zastąpienia odpływających niemieckich sił roboczych, otworzyło się olbrzymie zapotrzebowanie na kadry robocze, co w konsekwencji spowodowało nasiloną imigrację ludności do tych miast.

Wobec braku odpowiednich materiałów statystycznych z lat 1947, 1948 i 1949 trudno jest ocenić dokładnie wielkość imigracji do miast w ciągu tych trzech lat. Należy jednak przypuszczać, że w okresie bezpośrednim po wojnie była ona znacznie większa.

b) Drugim czynnikiem decydującym o wzroście ludności, zasługującym na specjalne omówienie, jest przyrost naturalny.

W przeciwieństwie do okresu kapitalizmu, w którym przyrost ludności w miastach był stale niższy niż na wsi, a w niektórych wypadkach nawet ujemny, lata powojenne charakteryzuje stopniowe wyrównanie przyrostu naturalnego zarówno pomiędzy poszczególnymi miastami, jak i pomiędzy miastem a wsią. Zjawisko to jest wynikiem nie tylko masowego napływu do miast młodej ludności wiejskiej, znajdującej w mieście łatwiej zatrudnienie, ale również ogólnego wzrostu stopy życiowej ludności. Zwłaszcza wielki napływ ludności o młodej strukturze wieku na Ziemi Odzyskanej, wywołał osiągnięcie rekordowo wysokiej stopy przyrostu naturalnego i to zarówno w mieście, jak i na wsi. Największy przyrost naturalny posiadały w roku 1948* województwa: zielonogórskie (27,5‰), szczecińskie (31,6‰), koszalińskie (29,7‰) oraz wrocławskie (27,5‰); najmniejszy zaś miasto Warszawa (10,7‰), województwo stalinogrodzkie (11,2‰) oraz krakowskie (12,2‰). W roku 1949 na terenie województw Ziemi Odzyskanych wzrósł jeszcze przyrost naturalny osiągając w województwie szczecińskim 35,7‰, w zielonogórskim 33,3‰ i w koszalińskim 32,4‰.

c) Następnym czynnikiem, który wpłynął bardzo znacznie na wzrost ludności miejskiej, było osiedlanie się w miastach ludności polskiej powracającej z zagranicy, rekrutującej się z byłych jeńców, uchodźców wojennych, osób deportowanych oraz emigrantów, którzy osiedlili się za granicą jeszcze przed wojną.

* Rocznik Statystyczny rok 1948, Główny Urząd Statystyczny.

Ogólnie bilans ludności miejskiej w okresie 1946 do 1950 można w przybliżeniu ująć w następującym zestawieniu:

Składniki wzrostu ludności miejskiej w latach 1946 do 1950:		Wzrost ludności miejskiej w latach 1946 do 1950:	
a) imigracja ze wsi do miast (łącznie ze zmianami wy- nikającymi z podziału ad- ministracyjnego)	1 050 000	a) bezwzględny wzrost liczby ludności	1 800 000
b) przyrost naturalny około	75 000	b) odpływ ludności za granicę Niemcy do końca 1947 roku około	770 000
c) imigracja z zagranicy około	900 000	c) późniejsze przesiedlenia około	100 000
	<hr/>		<hr/>
Razem około	2 700 000	Razem około	2 670 000

Opisane wyżej zjawiska wywarły wpływ na znaczne zmiany w rozmieszczeniu ludności miejskiej w latach 1946 do 1950. Rysunki 4, 5 i 6 przedstawiają te zmiany. Faktycznie wzrost ludności miejskiej był jeszcze wyższy, jeśli weźmiemy pod uwagę fakt pokrycia przez imigrację odpływu około 770 000 ludności niemieckiej. Rysunek 6 przedstawiający zmiany w gęstości ludności miejskiej wykazuje duży wzrost ludności miejskiej na Ziemiach Odzyskanych. W województwie olsztyńskim powiaty: ostródzki, suski, giżycki, kętrzyński, reszelski osiągnęły już ponad 10 osób ludności miejskiej na 1 km² powierzchni powiatu (rysunek 5). Dużym wzrostem charakteryzuje się powiat elbląski. Na Pomorzu znacznym wzrostem wyróżnia się powiat szczeciński, następnie w środkowej i południowej części województwa szczecińskiego powiaty: stargardzki, myśliborski i chojeński. Duży wzrost ludności miejskiej wykazują powiaty województwa zielonogórskiego: gorzowski, zielonogórski oraz kożuchowski. Województwo wrocławskie posiada również znaczny wzrost ludności miejskiej, np.: w powiecie zgorzeleckim, jeleniogórskim, kamienogórskim. Mamy tu jednak również powiaty o zmniejszonej liczbie ludności miejskiej w stosunku do stanu z roku 1946; np. w powiecie kłodzkim wzrost ludności polskiej nie wyrównał jeszcze w roku 1950 odpływu ludności niemieckiej. Sam powiat wrocławski posiadał w roku 1950 mniejszą aniżeli w roku 1946 liczbę ludności miejskiej, a to częściowo na skutek przyłączenia do Wrocławia miasta Brochowa, położonego w bezpośredniej bliskości oraz częściowo na skutek bardzo dużego odpływu ludności niemieckiej z miast powiatu wrocławskiego.

Bardzo duży wzrost ludności w latach 1946 do 1950 nastąpił w większych miastach Ziemi Zachodnich. Np. ludność Wrocławia ze 170 000 mieszkańców wzrosła do 309 000 (nie licząc pokrycia repatriacji Niemców); podobnie w Szczecinie z 72 000 do 178 000.

W województwach centralnych i południowych dokonały się też widoczne zmiany. Gwałtowny wzrost ludności miejskiej nastąpił tu w dużych zurbanizowanych okręgach. Wzrosła więc znacznie liczba mieszkań-

Rys. 4. Gęstość ludności miejskiej w roku 1946.

ców samej Warszawy z 479 000 na 650 000 (w dawnych granicach administracyjnych) oraz miast w okręgu warszawskim. Wiele osiedli otrzymało tu prawa miejskie (między innymi Brwinów, Milanówek). Duży wzrost ludności miast zaznaczył się w okręgu Łodzi, gdzie poza samym miastem Łodzią wybitnie powiększyły liczbę ludności miasta Zgierz i Pabianice.

Znaczny wzrost ludności miejskiej cechował zespół miast Górnego Śląska. Liczba ludności wzrosła tu z około 1 000 000 mieszkańców do około 1 300 000 (bez Będzina i Tarnowskich Gór).

Rys. 5. Gęstość ludności miejskiej w roku 1950.

Ponadto w dużym stopniu wzrosła liczba ludności Krakowa i miast powiatu chrzanowskiego w województwie krakowskim.

Wzrost ludności miejskiej w większości powiatów województw: kieleckiego, lubelskiego, rzeszowskiego i białostockiego pozostawał w granicach przyrostu naturalnego.

Przyrost gęstości ludności miejskiej w latach 1946 do 1950 wynosił na tych terenach od 0 do 1,0 osób na 1 km². Przyczyną tego niewielkiego

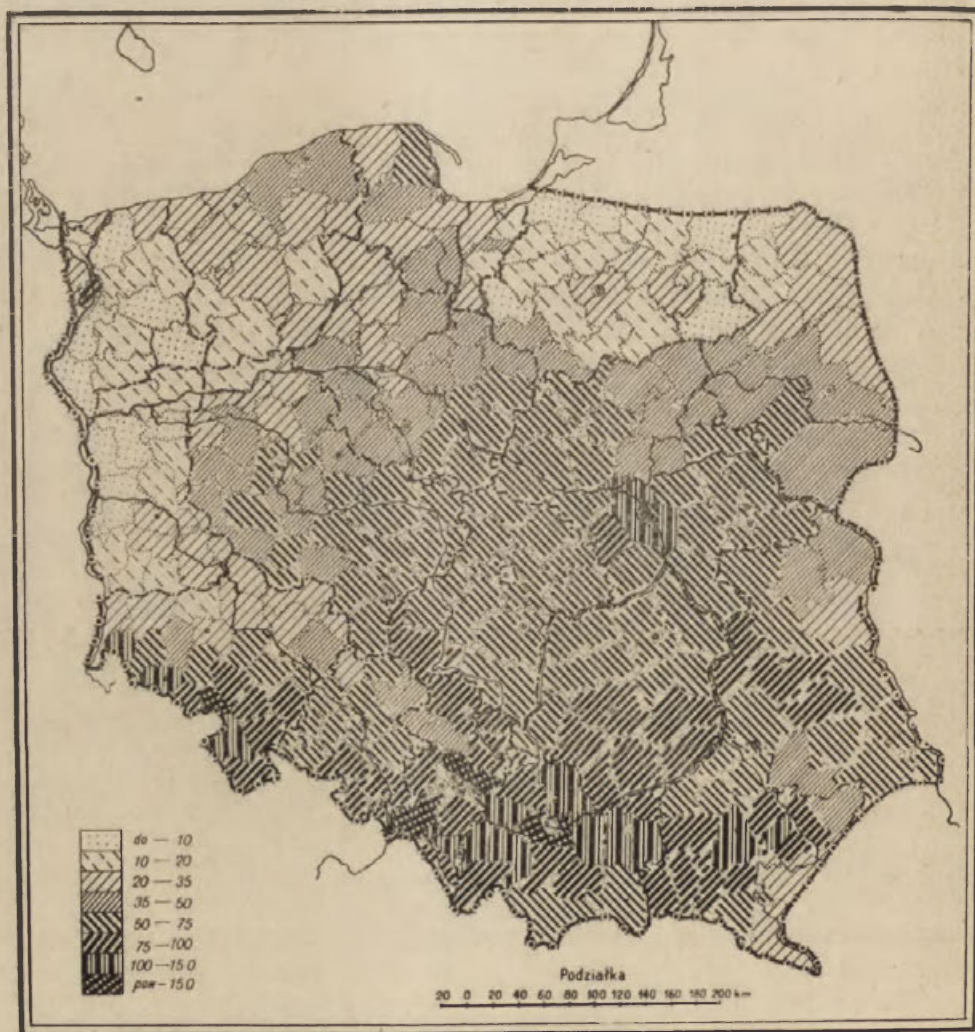

Rys. 6. Zmiany w gęstości ludności miejskiej w okresie od 1946 do 1950 roku (przyrosty lub ubytki).

wzrostu ludności miejskiej niektórych powiatów jest fakt, że na ich terenach znajdują się miasta gospodarczo niedostatecznie aktywne, które charakteryzuje pewna stagnacja gospodarcza, a w wielu wypadkach od-
pływ ludności.

III. ROZMIESZCZENIE LUDNOŚCI WIEJSKIEJ

W przeciągu okresu niecałych pięciu lat między rokiem 1946 a 1950 liczba ludności gmin wiejskich w Polsce zmniejszyła się o około 1 500 000

Rys. 7. Gęstość ludności wiejskiej w roku 1946.

repatriowanej ludności niemieckiej. Odływ ludności wiejskiej do miast równy był mniej więcej przyrostowi naturalnemu wsi, to jest wyniósł około 1 000 000 do 1 100 000 mieszkańców.

Napływ repatriantów i reemigrantów na teren wsi z zagranicy oszacować można w sumie na około 650 000 do 700 000 osób.

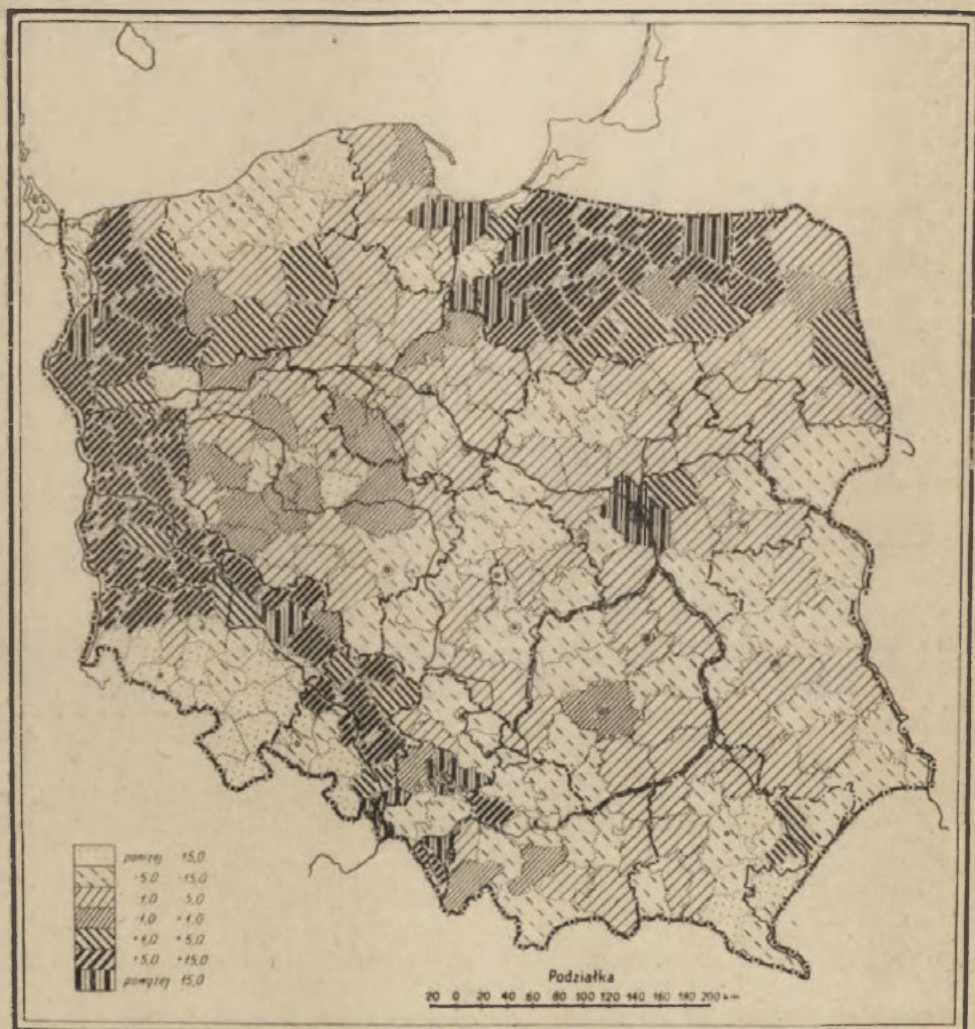
Rys. 8. Gęstość ludności wiejskiej w roku 1950.

W rezultacie tych ruchów ludności stan ludności wiejskiej w Polsce w okresie od roku 1946 do roku 1950 zmniejszył się z 16 166 000 do 15 326 000 ludności.

Zmiany w rozmieszczeniu ludności wiejskiej w roku 1946 i w roku 1950 są duże i dobrze uwidaczniają się na rysunku 7, 8 i 9.

Przed wszystkim już pierwszy rzut oka na przedstawioną na rysun-

ku 8 gęstość ludności wiejskiej w roku 1950 uwidacznia znaczne wyrównanie dysproporcji w rozmieszczeniu ludności wiejskiej, jakie istniały

Rys. 9. Zmiany gęstości ludności wiejskiej w okresie od 1946 do 1950 roku (przyrosty lub ubytki).

jeszcze w roku 1946 (rysunek 7). Na ziemiach dawnych widać zmniejszenie i częściowe zlikwidowanie przeludnienia wsi, zaś na Ziemiach Odzyskanych ogólnie biorąc znaczne zwiększenie gęstości ludności wiejskiej.

W ciągu tych niecałych pięciu lat wskutek odpływu nadmiaru ludności rolniczej do miast i ośrodków przemysłowych oraz na Ziemię Odzyskane zmniejszyła się liczba ludności wiejskiej w województwie kieleckim i środkowej części województwa lubelskiego, w południowej części województwa łódzkiego, w województwach krakowskim i rzeszowskim. Odpływ ludności ze wsi daje się zaobserwować poza wyżej wymienionymi województwami w nieco mniejszym stopniu również na terenie województwa poznańskiego oraz warszawskiego (poza samym okresem Warszawy, w którym wzrastają silnie osiedla miejskie — satelity stolicy).

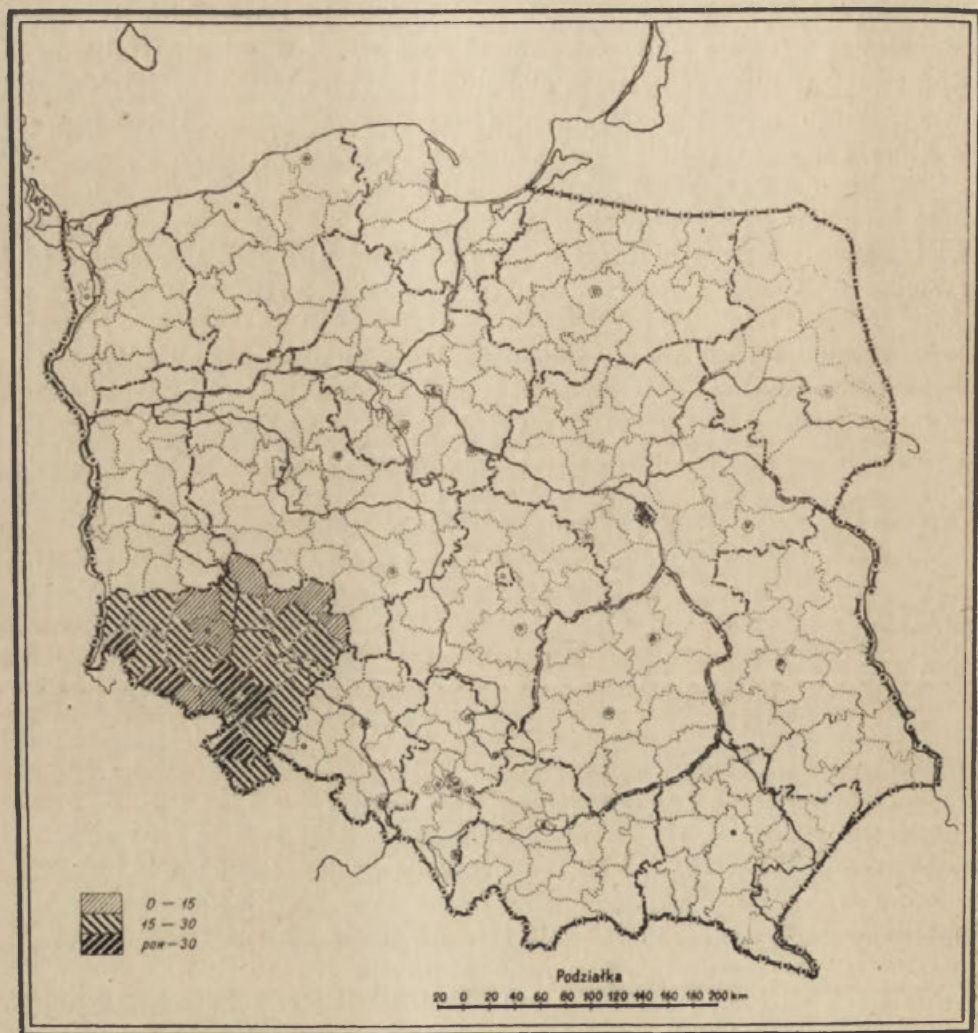
Na Ziemiach Odzyskanych natomiast zaznacza się całkowita odmienność procesów demograficznych w stosunku do ziem dawnych, a mianowicie znaczny wzrost ludności wsi, co najlepiej uwidocznione zostało na rysunku 9. Przedstawiono na nim różnice, jakie wytworzyły się w gęstości ludności wiejskiej między rokiem 1946 a 1950. Zaznaczyć tu należy, że w różnicy tej nie uwzględniono odpływu ludności niemieckiej, toteż wykazano znacznie mniejszy wzrost ludności polskiej, aniżeli miał miejsce w rzeczywistości.

Przechodząc do analizy zmian gęstości ludności wiejskiej na Ziemiach Odzyskanych w okresie omawianych lat, należy stwierdzić wybitny wzrost gęstości ludności wiejskiej w województwie olsztyńskim, w którym została osiedlona duża część ludności repatriowanej ze Związku Radzieckiego. Na terenie województwa koszalińskiego obserwujemy pewien spadek liczby ludności wsi, szczególnie w powiatach nadmorskich, co tłumaczy się faktem niewyrównania jeszcze ubytku spowodowanego repatriacją Niemców przez napływ ludności polskiej z ziem centralnych.

Podobne zjawiska występują również na Dolnym Śląsku, gdzie mamy wyraźny ubytek ludności wsi w rejonach przysudeckich, gdzie na obszarach niedotkniętych zniszczeniami mieszkała w roku 1946 znaczna ilość ludności niemieckiej. Na terenach tych mimo ciągle jeszcze niedostatecznego zagospodarowania wsi obserwujemy zjawisko przechodzenia ludności z rolnictwa do miast i do ośrodków przemysłowych. Zjawisko to jest na obecnym etapie zagospodarowania terenów wiejskich Ziemi Odzyskanych gospodarczo niekorzystne, ponieważ powoduje trudności w rolnictwie, które i tak na tych terenach cierpi na niedobór siły roboczej. Niemniej proces ten jest nieunikniony i nasuwa jedynie konieczność wzmocnienia akcji osadnictwa rolniczego na Ziemiach Odzyskanych.

O tym jak odmienny obraz zmian gęstości zaludnienia otrzymamy dla Dolnego Śląska, jeśli weźmiemy pod uwagę tylko ludność polską (po odjęciu w spisie z roku 1946 liczby ludności niemieckiej, która w okresie do końca 1947 roku została repatriowana), świadczy rysunek 10 przedstawiający zmiany gęstości zaludnienia w latach 1946 do 1950 sporządzony dla województwa wrocławskiego.

Rysunek ten ilustrujący wzrost ludności polskiej w latach 1946 do 1950 wykazuje, że w niektórych powiatach wzrost ludności wiejskiej sięga rzędu 40 a nawet 50 i 60 osób na 1 km². Należy tu również mieć na uwadze

Rys. 10. Wzrost ludności polskiej w latach od 1946 do 1950 na terenie województwa wrocławskiego.

fakt, że do ludności wiejskiej zaliczono tu ludność szeregu silnie wzrastających w tym okresie osiedli nierolniczych, przemysłowych, uzdrowskowych i wypoczynkowych w powiatach: jeleniogórskim, wałbrzyskim, lwóweckim, kłodzkim, dzierzoniowskim, świdnickim i innych.

Duży postęp w zagospodarowaniu wsi w stosunku do roku 1946 wykazały województwa szczecińskie oraz zielonogórskie, w których widać wyraźnie zwiększoną gęstość zaludnienia wsi. Występuje to zwłaszcza w żyznym okręgu pyrzyckim. Ponadto dość znaczny wzrost ludności wiejskiej zarysowuje się w rejonie Gorzowa, Zielonej Góry oraz w południowych powiatach województwa zielonogórskiego, gdzie na wzrost ten wpłynęło szereg pomyślnie rozwijających się osiedli o charakterze miejskim. Na wschodzie i południo-wschodzie kraju w przygranicznych powiatach województwa rzeszowskiego uwidocznił się spadek gęstości zaludnienia wsi, spowodowany repatriacją ludności ukraińskiej z powiatu leskiego, lubaczowskiego i przemyskiego.

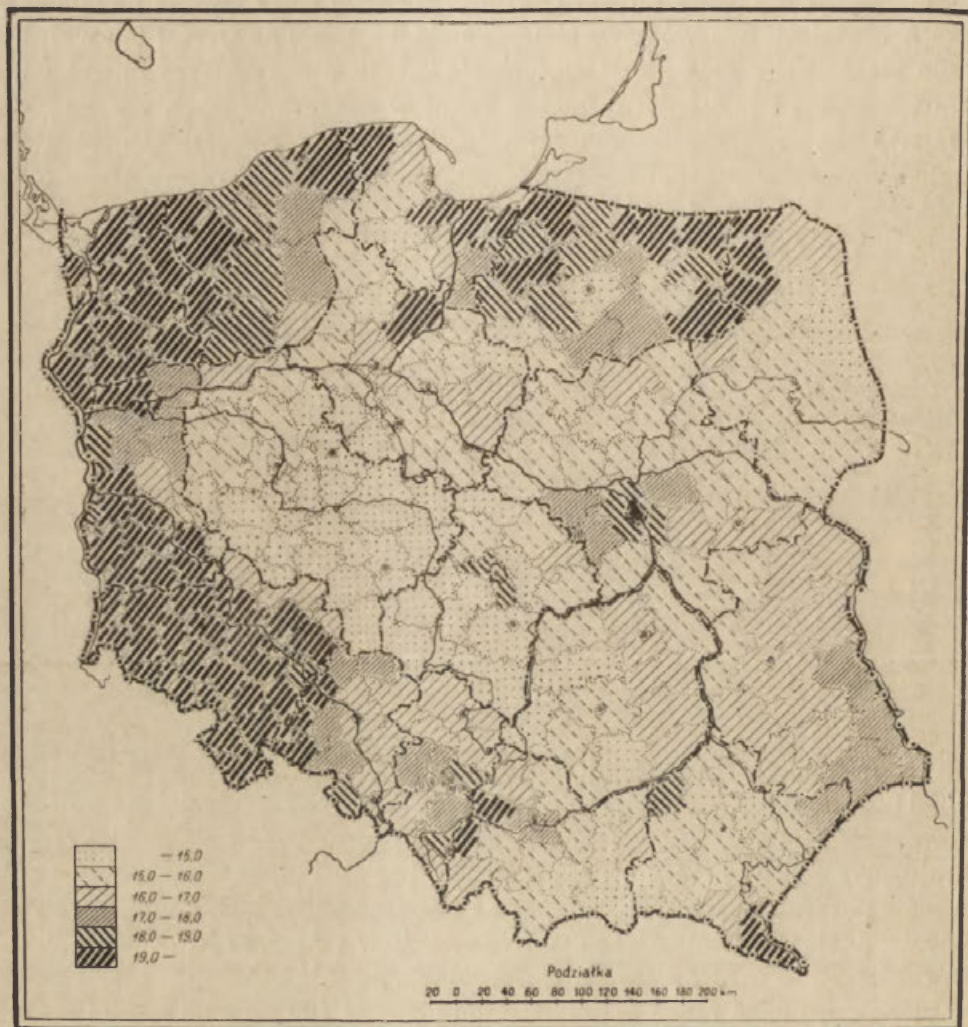
IV. STRUKTURA ZAWODOWA LUDNOŚCI

Na skutek braku odpowiednich danych statystycznych dla roku 1946, niemożliwe jest przeprowadzenie szczegółowej analizy zmian, jakie w wyniku przemieszczeń ludności oraz rozwoju sił wytwórczych zaszły w strukturze zawodowej ludności w Polsce Ludowej do roku 1950. Dotychczasowa jednak analiza wzrostu i przemieszczeń ludności miejskiej i wiejskiej wskazuje, że przemiany, które dokonały się w strukturze zawodowej ludności Polski, są ogromne.

Praca niniejsza zajmuje się jedynie podziałem na ludność rolniczą i nierolniczą w dniu spisu przeprowadzonego w roku 1950. Gęstość ludności nierolniczej oraz gęstość ludności rolniczej została przedstawiona na rysunkach 11 i 12.

Gęstość ludności pozarolniczej (uzupełniona wskaźnikiem odsetka ludności pozarolniczej w stosunku do całej ludności), szczególnie dobrze przedstawia stan oraz stopień rozwoju gospodarczego poszczególnych części kraju. Rysunek 11 przedstawiający gęstość ludności utrzymującej się z zawodów pozarolniczych wykazuje, że na obszarze najwyższego uprzemysłowienia, a więc najsilniejszego zainwestowania w Polsce, to jest w Zagłębiu Górnośląskim i w otaczających je powiatach, gęstość zaludnienia wynosiła w pierwszym roku planu sześcioletniego przeszło 100 osób na 1 km²; przy czym w samym centrum Zagłębia przewyższała 150 osób na 1 km². Poza tym również w okręgu podsudeckim oraz w rejonie Warszawy gęstość ludności pozarolniczej wynosiła powyżej 100, a nawet 150 osób na 1 km². Nieco mniej uprzemysłowione i zurbanizowane obszary województwa poznańskiego i bydgoskiego posiadały gęstość ludności pozarolniczej od 20 do 50 osób na 1 km², przy czym odsetek jej stanowił 40 do 60% całej ludności.

Obok takich obszarów, istnieją zaniedbane tereny województwa białostockiego, lubelskiego czy też pewne powiaty Ziem Odzyskanych, na których na 1 km² przypadało poniżej 10 osób utrzymujących się z pracy w za-

Rys. 11. Gęstość ludności utrzymującej się z zawodów pozarolniczych w roku 1950.

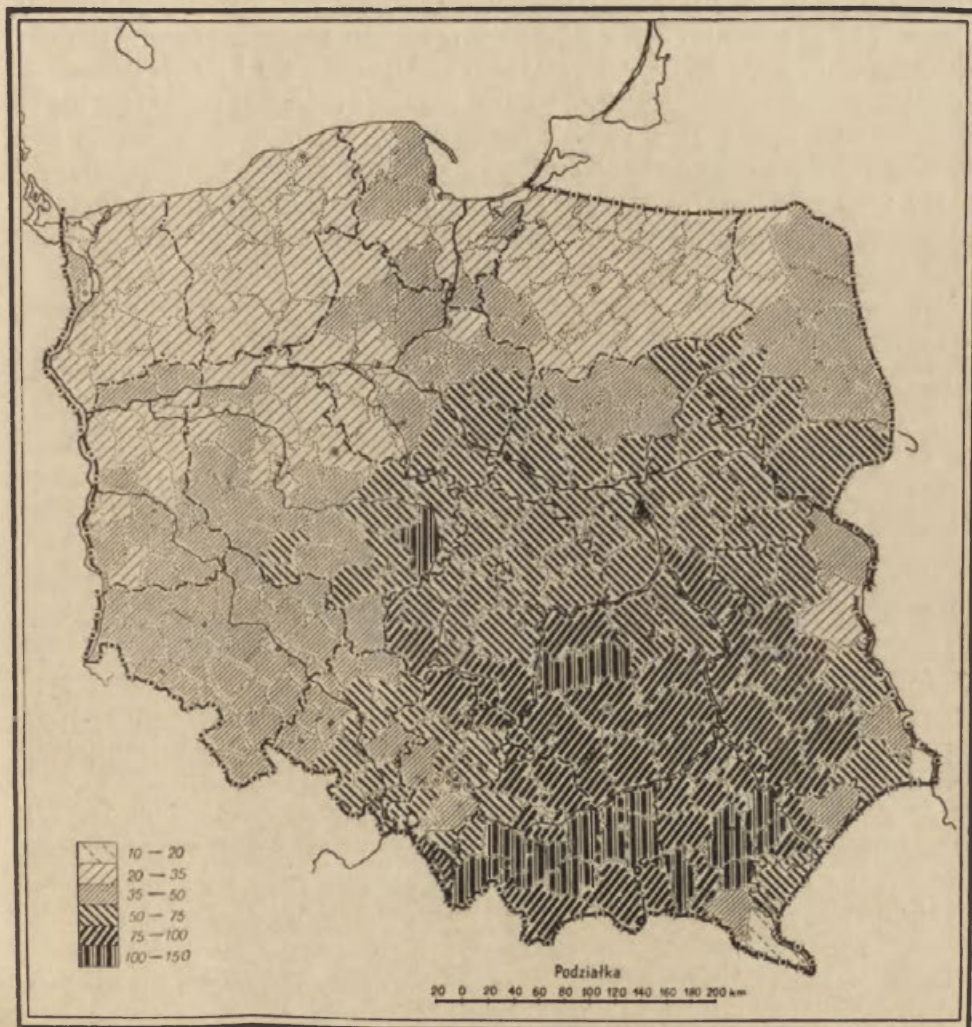
wodach pozarolniczych. Tak małą gęstość zaludnienia ludności pozarolniczej wykazują również niektóre powiaty województwa kieleckiego, np. buski, włoszczowski, oraz w województwie rzeszowskim powiaty kolbuszowski i leski.

ERRATA

mapa na str. 30 odnosi się do str. 76

mapa na str. 76 odnosi się do str. 30

Małą gęstość zaludnienia od 10 do 20 osób, miejscami tylko 20 do 35 osób na 1 km² (ludności, która utrzymuje się z pracy w zawodach pozarolniczych), wykazywały znaczne obszary północnej części Mazowsza. Ku

Rys. 12. Ludność rolnicza na 100 ha użytków rolnych w roku 1950.

wschodowi gęstość ta znacznie malała osiągając na terenie województwa białostockiego oraz niektórych północnych powiatów województwa warszawskiego poniżej 10 osób utrzymujących się z pracy w zawodach pozarolniczych.

Również małą gęstość ludności pozarolniczej wykazują województwa: koszalińskie i szczecińskie, ponadto szereg powiatów w środkowej części województwa zielonogórskiego oraz w północnej części województwa wrocławskiego. Na tych terenach wartość ta sięga poniżej 20 osób na 1 km². Znacznie większą gęstość ludności pozarolniczej, aniżeli otaczające je obszary, mają powiaty, które posiadają w swoich granicach miasta powiatowe * (np. powiat: kaliski, wrocławski, łaski, radomski i inne).

Rysunek 12 przedstawiający gęstość ludności rolniczej na 100 ha użytków rolnych wykazuje w sposób widoczny zarysowujące się różnice pomiędzy poszczególnymi obszarami oraz bardzo wyraźny równoleżnikowy układ tych obszarów, przy czym obszary o najmniejszej gęstości ludności rolniczej, to jest poniżej 35 osób na 1 km², znajdują się na północy i zachodzie, natomiast o największej na południu i południo-wschodzie kraju.

Nadwyżki siły roboczej na wsi występują na terenie województwa krakowskiego, rzeszowskiego, kieleckiego, środkowo-zachodniej części województwa lubelskiego oraz południowej części województwa łódzkiego. Należy tu podkreślić, że nie zawsze powiat o największej liczbie osób przypadającej na 100 ha użytków rolnych jest jednocześnie obszarem o największych rezerwach siły roboczej. Obecnie bowiem zależy to w pewnym względzie od struktury gospodarstw rolnych, a ponadto od struktury wieku i płci ludności, zwłaszcza w wieku produkcyjnym (przede wszystkim w wieku od lat 18 do 30). Toteż nadwyżki te mają przy obecnym systemie gospodarki drobnotowarowej na wsi, w dużej mierze charakter potencjalny, zaś przeniesienie ich do zawodów nierolniczych jest bądź bardzo trudne, bądź nawet dla rozwoju produkcji rolnej szkodliwe.

Tak więc dopiero szczegółowe studia struktury wieku i płci oraz struktury gospodarstw mogą dokładnie określić powiaty, które posiadają możliwe w chwili obecnej do uruchomienia nadwyżki siły roboczej.

Jednakże jest rzeczą niewątpliwą, że obszary wymienione wyżej w miarę postępu technicznego, uspołecznienia, mechanizacji oraz ogólnego podnoszenia kultury rolnej będą źródłem pokrycia rosnącego zapotrzebowania na siłę roboczą w przemyśle i innych zawodach pozarolniczych.

* Na rysunkach włączono do powiatów wszystkie miasta wydzielone, powiatowe, mające w roku 1950 mniej niż 150 000 mieszkańców.

ZAKOŃCZENIE

Przemiany ludnościowe, które zaszły w latach 1946 do 1950 osiągnęły dużą skalę. Jakkolwiek dążenie do całkowitej równomierności w rozmieszczeniu ludności byłoby zupełnie niesłuszne, to jednak nieuzasadnione dysproporcje w tej dziedzinie powinny ulec likwidacji. Istniejące, jeszcze w roku 1950 ujawnione, dysproporcje w rozmieszczeniu ludności, które ilustrują mapki gęstości ludności miejskiej, a zwłaszcza wiejskiej, rolniczej i pozarolniczej, są stopniowo wyrównywane w miarę realizacji planu sześcioletniego. Specjalne uchwały Prezydium Rządu z roku 1952 i 1953 ujmują w planowe i zorganizowane ramy akcję osadnictwa ludności rolniczej z ziem dawnych na Ziemię Odzyskane zapewniając równocześnie znaczną pomoc materialną dla przenoszących się osadników.

Dalszy planowy rozwój sił wytwórczych przemysłu, rolnictwa, komunikacji oraz rozwój usług wywoła również zmiany w rozmieszczeniu ludności. Uspołecznienie oraz postęp techniczny w produkcji rolnej pozwala na zwolnienie nadwyżek sił roboczych, tkwiących w rolnictwie. Siły te przechodzić będą w miarę zapotrzebowania na nie do przemysłu i innych zawodów pozarolniczych powodując dalszy wzrost ludności miejskiej i pozarolniczej oraz odprowadzanie nadwyżek ludności wiejskiej i rolniczej.

**GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA WEDŁUG SUMARYCZNEGO SPISU LUDNOŚCI
w dniu 14. II. 1946 r.**

(podział administracyjny według stanu na dzień 1. X. 1949 r.)

Województwo warszawskie

Lp	Powiaty	Ludność ogółem	Ludność miejska	Ludność wiejska
1	Ciechanów	62,0	9,8	52,2
2	Garwolin	77,4	4,5	72,9
3	Gostynin	63,7	9,1	54,6
4	Grodzisk Mazowiecki łącznie z miastem Żyrardów	129,3	41,3	88,0
5	Grójec	72,1	10,9	61,2
6	Maków	42,8	3,5	34,3
7	Mińsk	80,0	10,2	69,8
8	Mława	63,4	9,2	54,2
9	Ostrołęka	48,9	5,6	43,3
10	Ostrów	60,6	9,9	50,7
11	Płock miasto	} 81,8	20,7	61,1
12	Płock powiat			
13	Płońsk	61,7	6,0	55,7
14	Przasnysz	45,1	6,5	38,6
15	Pułtusk	60,8	13,0	47,8
16	Radzymin	73,4	11,7	61,7
17	Siedlce miasto	} 68,4	15,3	53,1
18	Siedlce powiat			
19	Sierpc	66,7	12,6	54,1
20	Sochaczew	68,6	9,6	59,0
21	Sokołów Podlaski	59,1	5,8	53,3
22	Warszawa	185,0	47,9	137,1
23	Węgrów	61,0	3,9	57,1

Województwo bydgoskie

1	Aleksandrów Kujawski	86,8	14,0	72,8
2	Brodnica	58,5	13,5	44,9
3	Bydgoszcz miasto	1794,8	1794,8	—
4	Bydgoszcz powiat	39,9	9,0	30,9
5	Chełmno	64,5	15,7	48,8
6	Chojnice	36,2	10,5	25,7
7	Grudziądz miasto	} 91,6	51,7	39,9
8	Grudziądz powiat			
9	Inowrocław miasto	} 75,8	34,1	41,7
10	Inowrocław powiat			
11	Lipno	60,7	6,9	53,8
12	Mogilno	58,0	17,5	40,5
13	Rypin	65,3	6,1	59,2

Lp	Powiaty	Ludność ogółem	Ludność miejska	Ludność wiejska
14	Sępólno	43,6	12,5	31,1
15	Szubin	48,1	13,0	35,1
16	Świecie	49,9	8,1	41,8
17	Toruń miasto	} 126,7	85,4	41,3
18	Toruń powiat			
19	Tuchola	36,2	5,5	30,7
20	Wąbrzeźno	73,8	27,7	46,1
21	Włocławek miasto	} 100,0	48,4	51,6
22	Włocławek powiat			
23	Wyrzysk	54,6	17,3	37,3
24	Żnin	50,6	11,3	39,3

Województwo poznańskie

1	Chodzież	43,5	15,2	28,3
2	Czarnków	40,6	7,8	32,8
3	Gniezno miasto	} 71,0	31,2	39,8
4	Gniezno powiat			
5	Gostyń	78,8	21,1	57,7
6	Jarocin	79,1	19,7	59,4
7	Kalisz miasto	} 109,4	35,7	73,7
8	Kalisz powiat			
9	Kępno	70,3	12,5	57,8
10	Koło	85,0	14,9	70,1
11	Konin	69,1	12,6	56,5
12	Kościan	69,4	18,6	50,8
13	Krotoszyn	77,0	30,3	46,7
14	Leszno miasto	} 67,5	28,8	38,7
15	Leszno powiat			
16	Międzychód	34,1	9,8	24,3
17	Mogilno	58,0	17,5	40,5
18	Nowy Tomyśl	58,5	17,7	40,8
19	Oborniki	45,5	13,6	31,9
20	Ostrów Wielkopolski miasto	} 85,0	30,1	54,9
21	Ostrów Wielkopolski powiat			
22	Piła miasto	} 38,1	19,0	19,1
23	Piła powiat			
24	Poznań miasto	1185,7	1185,7	—
25	Poznań powiat	68,6	11,2	57,4
26	Rawicz	82,9	31,4	51,5
27	Szamotuły	55,6	15,9	39,7
28	Środa	59,0	17,9	41,1
29	Śrem	60,9	22,6	38,3
30	Turek	71,8	8,3	63,5
31	Wągrowiec	50,2	12,4	37,8
32	Wolsztyn	55,1	8,7	46,4
33	Września	95,1	26,3	68,8

Województwo łódzkie

Lp	Powiaty	Ludność ogółem	Ludność miejska	Ludność wiejska
1	Brzeziny łącznie z miastem Tomaszów Mazowiecki	111,2	42,7	68,5
2	Kutno	106,6	31,8	74,8
3	Łask łącznie z miastem Pabianice	104,1	29,4	74,7
4	Łęczyca	85,1	15,9	69,2
5	Łowicz	85,3	17,5	67,8
6	Łódź łącznie z miastem Zgierz	119,5	51,6	67,9
7	Piotrków Trybunalski miasto	93,4	23,7	69,7
8	Piotrków Trybunalski powiat			
9	Radomsko	81,2	9,9	71,3
10	Rawa	67,6	9,0	58,6
11	Sieradz	86,4	20,0	66,4
12	Skierniewice	82,9	21,2	61,7
13	Tomaszów Mazowiecki miasto włączono do powiatu Brzeziny	—	—	—
14	Wieluń	83,6	7,8	75,8
15	Zgierz miasto włączono do powiatu Łódź	—	—	—

Województwo kieleckie

1	Busko	81,2	5,7	75,5
2	Iłża	86,2	12,2	74,0
3	Jędrzejów	86,2	8,0	78,2
4	Kielce miasto	110,5	33,1	77,4
5	Kielce powiat			
6	Końskie	77,5	6,7	70,8
7	Kozienice	62,8	4,7	58,1
8	Opoczno	72,2	4,1	68,1
9	Opatów łącznie z miastem Ostrowiec	95,8	15,0	80,8
10	Pinczów	101,9	6,8	95,1
11	Radom miasto	77,1	25,4	51,7
12	Radom powiat			
13	Sandomierz	94,6	12,2	82,4
14	Włoszczowa	59,4	6,2	53,2

Województwo lubelskie

Lp	Powiaty	Ludność ogółem	Ludność miejska	Ludność wiejska
1	Biała Podlaska	53,4	8,2	45,2
2	Biłgoraj	48,9	2,7	46,2
3	Chełm	64,3	11,8	52,5
4	Hrubieszów	56,9	6,0	50,9
5	Krasnystaw	84,7	6,9	77,8
6	Kraśnik	70,3	6,6	63,7
7	Lubartów	69,1	3,9	65,2
8	Lublin miasto	} 135,2	52,9	82,3
9	Lublin powiat			
10	Łuków	68,6	7,2	61,4
11	Puławy	85,0	7,4	77,6
12	Radzyń	54,8	8,2	46,6
13	Tomaszów Lubelski	57,9	3,6	54,3
14	Włodawa	35,4	5,7	29,7
15	Zamość	81,5	15,6	65,9

Województwo białostockie

1	Augustów	25,6	5,0	20,6
2	Białystok miasto	} 57,1	21,9	35,2
3	Białystok powiat			
4	Bielsk Podlaski	42,8	3,5	39,3
5	Ełk	19,2	5,4	13,8
6	Gołdap	4,1	1,0	3,1
7	Grajewo	37,3	8,4	28,9
8	Kolno	45,8	3,8	42,0
9	Łomża	51,2	9,2	42,0
10	Olecko	14,2	1,6	12,6
11	Sokółka	35,5	1,9	33,6
12	Suwałki	36,0	7,0	29,0
13	Wysokie Mazowieckie	54,9	3,3	51,6

Województwo olsztyńskie

1	Bartoszyce	23,1	7,2	15,9
2	Braniewo	8,1	2,6	5,5
3	Działdowo	48,7	10,6	38,1
4	Giżycko	18,5	5,7	12,8
5	Iława	7,7	1,6	6,1
6	Kętrzyn	15,3	4,5	10,8
7	Lidzbark Warmiński	20,4	4,7	15,7
8	Morąg	16,6	2,1	14,5
9	Mrągowo	27,8	3,8	24,0
10	Nidzica	13,4	2,4	11,0

Województwo olsztyńskie (c.d.)

Lp	Powiaty	Ludność ogółem	Ludność miejska	Ludność wiejska
11	Nowe Miasto	58,9	11,2	47,7
12	Olsztyn miasto	} 43,4	22,7	20,7
13	Olsztyn powiat			
14	Ostróda	20,3	5,3	15,0
15	Pasłęk	15,5	3,8	11,7
16	Pisz	9,0	1,5	7,5
17	Reszel	26,9	6,6	20,3
18	Susz	15,9	5,9	10,0
19	Szczytno	19,1	2,1	17,0
20	Węgorzewo	4,6	1,0	3,6

Województwo gdańskie

1	Elbląg miasto	} 61,4	42,5	18,8
2	Elbląg powiat			
3	Gdańsk miasto	1034,0	1034,0	—
4	Gdańsk powiat	24,4	2,3	22,1
5	Gdynia miasto	1179,2	1179,2	—
6	Kartuzy	51,1	4,6	46,5
7	Kościerzyna	40,4	9,0	31,4
8	Kwidzyń	41,5	15,1	26,4
9	Lębork	35,8	10,8	25,0
10	Malbork	100,5	51,2	49,3
11	Morski powiat	66,6	13,5	53,1
12	Sopot miasto	2691,0	2691,0	—
13	Starogard	58,5	15,9	42,6
14	Sztum	25,8	6,2	19,6
15	Tczew	86,5	39,4	47,1

Województwo koszalińskie

1	Białogard	42,6	13,4	29,2
2	Bytów	30,3	6,1	24,2
3	Człuchów	17,7	4,6	13,1
4	Drawsko Pomorskie	19,7	5,9	13,8
5	Kołobrzeg	40,1	5,3	34,8
6	Koszalin miasto	} 43,8	14,8	29,0
7	Koszalin powiat			
8	Miastko	23,3	2,8	20,5
9	Sławno	44,0	7,7	36,3
10	Słupsk miasto	} 55,3	16,2	39,1
11	Słupsk powiat			
12	Szczecinek	29,4	9,3	20,1
13	Wałcz	16,8	6,4	10,4
14	Złotów	28,0	7,2	20,8

Województwo szczecińskie

Lp	Powiaty	Ludność ogółem	Ludność miejska	Ludność wiejska
1	Chojna	14,1	6,5	7,6
2	Choszczno	12,6	3,2	9,4
3	Gryfice	41,7	14,2	27,5
4	Gryfino	10,2	1,2	9,0
5	Kamień Pomorski	9,5	1,3	8,2
6	Łobez	19,0	4,1	14,9
7	Myślibórz	22,7	7,2	15,5
8	Nowogard	16,4	5,5	10,9
9	Pyrzyce	16,1	3,9	12,2
10	Stargard	18,5	9,2	9,3
11	Szczecin miasto	250,0	250,0	—
12	Szczecin powiat	29,1	5,3	23,8
13	Wolin	61,5	29,1	32,4

Województwo zielonogórskie

1	Babimost	32,5	9,4	23,1
2	Głogów	23,6	3,5	20,1
3	Gorzów Wielkopolski miasto	37,3	18,3	19,0
4	Gorzów Wielkopolski powiat			
5	Gubin	12,0	5,9	6,1
6	Koźuchów	36,4	12,2	24,2
7	Krosno Odrzańskie	10,8	3,7	7,1
8	Międzyrzecz	29,0	10,9	18,1
9	Rzepin	10,3	4,6	5,7
10	Skwierzyna	13,5	4,2	9,3
11	Strzelce Krajeńskie	23,5	4,2	19,3
12	Sulęcín	12,0	2,2	9,8
13	Szprotawa	18,9	3,5	15,4
14	Świebodzin	29,6	10,3	19,3
15	Wschowa	42,3	16,9	25,4
16	Zielona Góra miasto	45,1	17,9	27,2
17	Zielona Góra powiat			
18	Żagań	17,7	5,9	11,8
19	Żary	22,2	5,9	16,3

Województwo wrocławskie

1	Bolesławiec	24,1	3,7	20,4
2	Bystrzyca Kłodzka	107,4	25,4	82,0
3	Dzierżoniów	149,1	67,7	81,4
4	Góra	28,1	4,6	23,5
5	Jawor	84,5	20,5	64,0

Województwo wrocławskie (c. d.).

Lp	Powiaty	Ludność ogółem	Ludność miejska	Ludność wiejska
6	Jelenia Góra miasto	} 191,6	85,2	106,4
7	Jelenia Góra powiat			
8	Kamienna Góra			
9	Kłodzko	178,6	59,3	119,3
10	Legnica miasto	} 73,2	39,6	33,6
11	Legnica powiat			
12	Lubań	121,3	15,5	105,8
13	Lubin	23,8	4,8	19,0
14	Lwówek Śląski	82,6	21,4	61,2
15	Milicz	27,3	5,7	21,6
16	Oleśnica	43,2	6,3	36,9
17	Oława	69,6	11,4	58,2
18	Strzelin	93,4	16,8	76,6
19	Syców	42,4	10,4	32,0
20	Środa Śląska	59,0	5,7	53,3
21	Świdnica miasto	} 128,3	52,7	75,6
22	Świdnica powiat			
23	Trzebnica	27,6	5,6	22,0
24	Wałbrzych miasto	} 450,7	297,2	153,5
25	Wałbrzych powiat			
26	Wołów	36,3	4,7	31,6
27	Wrocław miasto	975,1	975,1	—
28	Wrocław powiat	79,6	12,8	66,8
29	Ząbkowice Śląskie	124,2	27,9	96,3
30	Zgorzelec	30,6	9,7	20,9
31	Złotoryja	58,6	11,8	46,8

Województwo opolskie

1	Brzeg miasto	} 67,3	16,5	50,8
2	Brzeg powiat			
3	Głubczyce	95,5	18,9	76,6
4	Grodków	70,4	11,5	58,9
5	Kluczbork	77,9	21,4	56,5
6	Koźle	100,4	12,4	88,0
7	Namysłów	41,5	8,2	33,3
8	Niemodlin	54,9	4,2	50,7
9	Nysa miasto	} 100,7	36,6	64,1
10	Nysa powiat			
11	Oleśno	51,4	9,5	41,9
12	Opole miasto	} 95,8	21,3	74,5
13	Opole powiat			
14	Prudnik	113,4	23,4	90,0
15	Racibórz miasto	} 117,9	36,0	81,9
16	Racibórz powiat			
17	Strzelce Opolskie	84,0	15,1	68,9

Województwo stalinogrodzkie

Lp	Powiaty	Ludność ogółem	Ludność miejska	Ludność wiejska				
1	Będzin miasto	323,4	96,6	226,8	Obszar Zespołu Miejskiego Zagłębia Górnoślą- skiego			
2	Będzin powiat							
3	Bielsko Biała miasto	244,4	78,1	166,3				
4	Bielsko powiat							
5	Bytom miasto	1888,6	1888,6	—				
6	Bytom powiat							
7	Chorzów miasto							
8	Chorzów powiat							
9	Stalinogród miasto							
10	Stalinogród powiat							
11	Sosnowiec miasto	125,3	31,7	93,6				
12	Zabrze miasto							
13	Cieszyn							
14	Gliwice miasto					1713,9	1713,9	—
15	Gliwice powiat					94,6	11,0	83,6
16	Lubliniec Dobrodzień					66,3	19,2	47,1
17	Pszczyna					148,0	25,1	122,9
18	Rybnik					242,4	36,9	205,5
19	Tarnowskie Góry					387,6	153,4	234,2
20	Zawiercie miasto					117,8	23,6	94,2
21	Zawiercie powiat							

Województwo krakowskie

1	Biała	200,9	54,8	146,1
2	Bochnia	121,3	16,1	105,2
3	Brzesko	122,9	3,1	119,8
4	Chrzanów	176,9	56,6	120,3
5	Dąbrowa	100,9	10,3	90,6
6	Kraków miasto	1814,5	1814,5	—
7	Kraków powiat	170,8	15,4	155,4
8	Limanowa	95,1	2,0	93,1
9	Miechów	112,6	10,4	102,2
10	Myślenice	105,3	12,0	93,3
11	Nowy Sącz miasto	99,3	24,7	74,6
12	Nowy Sącz powiat			
13	Nowy Targ łącznie z miastem Zakopane	70,7	14,0	56,7
14	Olkusz	103,3	9,8	93,5
15	Tarnów miasto	154,7	41,0	113,7
16	Tarnów powiat			
17	Wadowice	127,3	17,7	109,6
18	Zakopane miasto włączono do powiatu Nowy Targ	—	—	—
19	Żywiec	100,5	9,8	90,7

Województwo rzeszowskie

Lp	Powiaty	Ludność ogółem	Ludność miejska	Ludność wiejska
1	Brzozów	110,9	12,6	98,3
2	Dębica	99,2	16,3	82,9
3	Gorlice	89,4	9,1	80,3
4	Jarosław	95,0	16,9	78,1
5	Jasło	98,5	3,3	95,2
6	Kolbuszowa	75,1	5,1	70,0
7	Krosno	109,2	15,6	93,6
8	Lesko	24,2	1,3	22,9
9	Lubaczów	43,0	4,7	38,3
10	Łańcut	112,7	15,8	96,9
11	Mielec	83,8	10,2	73,6
12	Nisko	67,5	16,3	51,2
13	Przemyśl miasto	} 60,7	24,9	35,8
14	Przemyśl powiat			
15	Przeworsk	159,2	25,3	133,9
16	Rzeszów miasto	} 152,5	31,7	120,8
17	Rzeszów powiat			
18	Sanok	68,6	10,6	58,0
19	Tarnobrzeg	75,7	9,2	66,5

GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA WEDŁUG NARODOWEGO SPISU POWSZECHNEGO
z dnia 3. XII. 1950 r.

(podział administracyjny według stanu na dzień 15. V. 1951 r.)

Województwo warszawskie

Lp	Powiaty	L u d n o ś ć				
		ogółem	miejska	wiejska	rolnicza na 100 ha użytków rolnych	utrzymująca się z zawo- dów poza- rolniczych na 1 km ²
1	Ciechanów	58,5	11,9	46,6	43,4	22,0
2	Garwolin	71,6	4,9	66,7	79,1	18,3
3	Gostynin	57,2	9,6	47,5	58,2	16,3
4	Grodzisk Mazowiecki łącznie z miastem Żyrardów	135,9	59,4	74,7	52,8	93,2
5	Grójec	68,8	12,2	56,6	54,0	24,4
6	Maków	42,0	4,2	37,8	49,5	8,5
7	Mińsk	76,6	11,4	65,2	72,5	23,0
8	Mława	54,4	9,1	45,3	47,4	14,3
9	Ostrołęka	46,1	6,1	39,9	58,1	9,7
10	Ostrów	55,5	9,4	47,1	71,8	12,5
11	Płock miasto	} 80,2	24,1	56,4	52,7	34,6
12	Płock powiat					
13	Płońsk	57,8	6,5	51,3	50,4	14,9
14	Pruszków miasto włączono do powiatu Warszawa	—	—	—	—	—
15	Przasnysz	41,5	6,3	35,1	47,8	9,2
16	Pułtusk	58,7	13,3	45,2	55,3	17,9
17	Radzymin	83,7	18,2	65,6	71,1	38,2
18	Siedlce miasto	} 63,4	14,6	48,7	58,7	16,8
19	Siedlce powiat					
20	Sierpc	59,0	12,1	46,9	52,8	15,5
21	Sochaczew	67,8	10,9	56,9	54,9	25,8
22	Sokołów Podlaski	52,7	6,3	46,3	60,6	8,1
23	Warszawa łącznie z miastem Pruszków	218,2	54,2	164,4	60,5	186,8
24	Węgrów	56,1	3,9	52,1	64,6	10,9

Województwo bydgoskie

1	Aleksandrów Kujański	79,4	13,3	66,0	59,6	27,5
2	Brodnica	54,9	13,8	41,0	43,2	25,4
3	Bydgoszcz miasto	2451,9	2451,9	—	—	2428,0
4	Bydgoszcz powiat	38,0	10,4	26,6	31,3	21,4
5	Chełmno	65,8	16,7	49,0	43,9	31,6
6	Chojnice	34,4	11,4	23,0	32,8	18,9

Województwo bydgoskie (c. d.).

Lp	Powiaty	L u d n o ś ć				
		ogółem	miejska	wiejska	rolnicza na 100 ha użytków rolnych	utrzymująca się z zawo- dów poza- rolniczych na 1 km ²
7	Grudziądz miasto	101,4	62,3	38,9	34,8	71,5
8	Grudziądz powiat					
9	Inowrocław miasto	75,9	35,7	40,0	38,2	46,5
10	Inowrocław powiat					
11	Lipno	57,1	6,8	50,3	58,8	14,4
12	Mogilno	55,6	16,9	39,5	34,4	26,8
13	Rypin	61,1	6,2	54,9	58,9	13,2
14	Sępólno	41,7	13,3	28,3	36,5	17,0
15	Szubin	45,6	12,9	32,7	33,6	20,4
16	Świecie	46,7	8,7	38,0	47,2	29,4
17	Toruń miasto	136,7	99,0	37,8	39,2	73,6
18	Toruń powiat					
19	Tuchola	34,8	6,1	28,3	36,1	16,5
20	Wąbrzeźno	67,7	25,4	42,2	43,9	29,7
21	Włocławek miasto	98,2	50,0	48,1	55,4	55,2
22	Włocławek powiat					
23	Wyrzysk	53,1	18,2	34,9	31,2	25,4
24	Żnin	50,9	11,8	39,0	34,7	22,6

Województwo poznańskie

1	Chodzież	43,1	16,2	26,8	31,1	22,5
2	Czarnków	38,0	8,4	29,5	38,2	18,1
3	Gniezno miasto	72,5	36,1	36,5	34,8	44,9
4	Gniezno powiat					
5	Gostyń	73,1	20,0	53,0	51,5	31,8
6	Jarocin	73,4	19,0	54,4	44,3	36,8
7	Kalisz miasto	106,3	40,5	65,7	69,4	53,9
8	Kalisz powiat					
9	Kępno	64,1	12,6	51,5	45,0	28,4
10	Koło	81,8	15,2	66,6	60,0	26,2
11	Konin	70,9	14,0	56,8	55,7	23,7
12	Kościan	69,3	19,3	49,8	43,6	31,3
13	Krotoszyn	76,2	31,2	45,0	49,4	37,0
14	Leszno miasto	70,8	31,3	39,5	37,5	42,5
15	Leszno powiat					
16	Międzychód	34,0	11,5	22,5	29,1	17,5
17	Nowy Tomyśl	59,0	19,0	39,9	40,7	30,5
18	Oborniki	46,1	15,1	31,1	34,2	23,4
19	Ostrów Wielkopolski miasto	85,1	31,3	53,7	55,1	51,4
20	Ostrów Wielkopolski powiat					
21	Piła miasto	50,1	31,5	18,5	30,3	34,8
22	Piła powiat					

Lp	Powiaty	L u d n o ś ć				
		ogółem	miejska na 1 km ²	wiejska	rolnicza na 100 ha użytków rolnych	utrzymująca się z zawo- dów poza- rolniczych na 1 km ²
23	Poznań miasto	1455,8	1455,8	—	—	—
24	Poznań powiat	72,9	12,4	60,5	25,5	41,0
25	Rawicz	83,6	34,5	49,1	49,7	43,7
26	Szamotuły	55,8	17,5	38,4	40,3	29,4
27	Środa	59,4	17,5	41,8	36,2	28,6
28	Śrem	60,5	23,2	37,7	36,8	33,1
29	Turek	62,5	7,9	54,9	84,4	12,0
30	Węgrowiec	48,1	12,1	35,9	32,8	21,6
31	Wolsztyn	54,5	9,7	44,7	46,0	22,7
32	Września	67,8	19,9	47,9	41,3	32,6

Województwo łódzkie

1	Brzeziny łącznie z miastem To- maszów Mazo- wiecki	128,9	50,9	78,5	63,5	66,9
2	Kutno	100,4	33,5	66,8	58,5	49,0
3	Łask	107,9	37,6	70,2	69,1	57,6
4	Łęczyca	79,4	18,0	61,4	62,4	27,1
5	Łowicz	79,5	17,4	62,2	63,9	28,3
6	Łódź łącznie z miastem Zgierz	129,8	64,5	65,3	51,8	64,5
7	Pabianice					
8	Piotrków Trybu- nalski miasto	} 86,1	24,6	61,5	74,5	34,8
9	Piotrków powiat					
10	Radomsko	77,0	10,5	66,6	82,7	21,0
11	Rawa	61,9	8,3	53,5	67,8	11,3
12	Sieradz	82,3	21,4	61,0	68,7	30,9
13	Skierniewice	79,5	21,8	58,0	61,6	32,2
14	Tomaszów Mazo- wiecki włączono do powiatu Brzeziny					
15	Wieluń	73,5	7,0	66,5	87,8	16,1
16	Zgierz włączono do powiatu Łódź					

Województwo kieleckie

Lp	Powiaty	L u d n o ś ć				
		ogółem	miejska	wiejska	rolnicza na 100 ha użytków rolnych	utrzymująca się z zawodów pozarolniczych na 1 km ²
1	Busko	76,5	5,4	71,0	83,5	9,8
2	Iłża	81,2	15,0	66,1	83,0	27,2
3	Jędrzejów	73,1	8,0	65,1	77,1	15,4
4	Kielce miasto	} 114,8	40,0	74,9	98,4	58,5
5	Kielce powiat					
6	Końskie	68,1	6,3	62,8	100,1	19,7
7	Kozienice	61,1	5,0	56,1	73,9	15,4
8	Opczno	64,9	4,2	60,6	78,4	12,7
9	Opatów łącznie z miastem Ostrowiec Świętokrzyski	95,1	15,4	79,7	79,6	23,6
10	Pińczów	92,8	6,3	86,4	94,4	13,3
11	Radom miasto	} 77,3	29,0	48,3	69,0	54,4
12	Radom powiat					
13	Sandomierz	91,6	12,7	78,9	97,7	19,3
14	Włoszczowa	58,2	6,4	51,8	86,0	9,6

Województwo lubelskie

1	Biała Podlaska	44,9	7,8	37,1	45,9	11,7
2	Biłgoraj	47,3	2,9	44,4	78,8	6,2
3	Chełm	58,2	10,5	47,7	55,6	15,5
4	Hrubieszów	46,5	4,8	41,7	48,3	8,0
5	Krasnystaw	78,6	6,4	72,1	92,6	9,2
6	Kraśnik	67,6	7,1	60,4	91,7	11,1
7	Lubartów	63,9	4,0	59,8	77,0	7,7
8	Lublin miasto	} 139,5	61,1	78,3	80,7	71,8
9	Lublin powiat					
10	Łuków	62,1	6,7	55,4	71,6	8,3
11	Puławy	80,4	8,7	71,6	88,2	19,2
12	Radzyń	52,1	8,2	43,8	58,2	9,7
13	Tomaszów Lubelski	50,1	3,5	46,6	57,1	7,1
14	Włodawa	27,1	4,9	22,1	31,6	4,6
15	Zamość	77,6	15,9	61,7	93,3	21,2

Województwo białostockie

1	Augustów	27,3	6,4	20,9	37,3	7,7
2	Białystok miasto	} 57,8	25,0	33,1	44,5	8,6
3	Białystok powiat					
4	Bielsk Podlaski	39,3	5,6	33,7	53,1	7,1

Lp	Powiaty	L u d n o ś ć				
		ogółem	miejska	wiejska	rolnicza na 100 ha użytków rolnych	utrzymująca się z zawo- dów poza- rolniczych na 1 km ²
5	Elk	35,0	12,1	22,9	25,7	18,1
6	Gołdap	15,0	4,7	10,3	24,2	7,6
7	Grajewo	35,9	8,7	27,1	39,3	9,4
8	Kolno	41,7	3,7	37,9	58,0	5,4
9	Łomża	49,9	9,7	40,2	50,3	11,7
10	Olecko	26,0	5,7	20,3	24,4	8,1
11	Sokółka	39,4	2,3	37,1	45,7	5,1
12	Suwałki	34,2	7,7	26,5	38,6	9,5
13	Wysokie Mazo- wieckie	53,1	5,2	47,8	58,1	10,5

Województwo olsztyńskie

1	Bartoszyce	44,9	14,2	30,6	31,7	20,0
2	Braniewo	24,3	7,7	16,6	23,9	9,8
3	Działdowo	44,5	10,9	33,5	33,6	19,0
4	Giżycko	34,0	11,9	22,1	30,7	13,9
5	Górowo Iławeckie	24,2	3,4	20,7	28,6	4,8
6	Kętrzyn	34,6	10,2	24,4	24,8	15,4
7	Lidzbark Warmiń- ski	34,2	9,6	24,6	28,9	12,0
8	Morąg	32,0	4,5	27,4	31,4	11,2
9	Mragowo	31,1	8,1	22,9	31,2	13,8
10	Nidzica	19,4	4,3	15,1	22,4	6,7
11	Nowe Miasto	49,9	10,2	39,7	37,1	20,4
12	Olsztyn miasto	} 61,2	34,6	26,6	25,4	45,9
13	Olsztyn powiat					
14	Ostróda	33,6	10,3	23,2	29,9	15,1
15	Pasłęk	33,1	5,2	27,9	32,1	9,0
16	Pisz	16,2	5,1	11,0	21,6	6,9
17	Reszel	38,1	11,5	27,0	31,8	14,6
18	Susz	41,0	13,0	28,0	38,4	16,5
19	Szczytno	25,5	5,1	20,4	25,6	11,0
20	Węgorzewo	22,3	3,3	18,9	32,4	5,4

Województwo gdańskie

1	Elbląg miasto	} 80,5	58,1	22,4	43,4	62,5
2	Elbląg powiat					
3	Gdańsk miasto	1808,6	1808,6	—	—	—
4	Gdańsk powiat	39,7	5,3	34,4	26,6	43,3
5	Gdynia miasto	1561,9	1561,9	—	—	—
6	Kartuzy	46,7	4,9	41,7	43,0	17,6
7	Kościerzyna	38,4	10,1	28,3	32,9	18,1
8	Kwidzyn	62,0	22,9	39,0	37,6	32,9
9	Lębork	35,1	14,3	20,7	25,7	19,3

Województwo gdańskie (c. d.).

Lp	Powiaty	L u d n o ś ć				
		ogółem	miejska	wiejska	rolniczej na 100 ha użytków rolnych	utrzymująca się z zawo- dów poza- rolniczych na 1 km ²
10	Malbork	71,1	38,0	33,1	27,4	46,6
11	Morski powiat	64,8	14,5	50,3	42,1	43,1
12	Sopot miasto	3694,0	3694,0	—	—	—
13	Starogard	54,5	17,3	37,2	39,7	34,2
14	Sztum	42,4	11,1	31,2	27,8	20,7
15	Tczew	87,6	45,3	42,3	32,6	61,0

Województwo koszalińskie

1	Białogard	35,2	13,6	21,5	29,6	17,1
2	Bytów	31,4	9,1	22,4	34,5	14,0
3	Człuchów	20,2	4,9	15,2	21,2	8,2
4	Drawsko Pomor- skie	22,6	9,4	13,2	22,4	11,5
5	Kołobrzeg	38,2	9,1	29,0	28,1	16,8
6	Koszalin miasto	} 39,4	15,9	23,5	31,7	20,9
7	Koszalin powiat					
8	Miastko	18,5	3,1	15,4	25,7	6,3
9	Sławno	31,7	7,3	24,4	34,2	10,3
10	Słupsk miasto	} 37,6	16,1	21,5	30,2	19,2
11	Słupsk powiat					
12	Szczecinek	27,3	10,3	17,0	26,1	11,6
13	Wałcz	21,0	8,2	12,8	22,5	10,0
14	Złotów	32,2	9,2	22,9	28,5	13,4

Województwo szczecińskie

1	Chojna	26,7	10,7	16,0	27,0	10,2
2	Choszczno	21,6	6,6	15,0	27,1	7,5
3	Gryfice	39,1	16,4	22,6	26,0	18,7
4	Gryfino	24,8	3,4	21,3	22,7	9,7
5	Kamień Pomorski	20,5	2,7	17,7	22,0	7,3
6	Łobez	26,2	7,7	18,5	24,9	8,5
7	Myślibórz	32,2	11,0	21,2	27,1	12,4
8	Nowogard	28,5	9,8	18,6	26,6	11,5
9	Pyrzyce	29,5	5,1	24,4	29,5	8,4
10	Stargard	39,4	20,5	18,8	24,4	21,6
11	Szczecin miasto	590,0	590,0	—	—	—
12	Szczecin powiat	12,7	2,6	10,1	36,3	6,1
13	Wolin	25,6	15,8	9,7	15,6	19,8

Województwo zielonogórskie

Lp	Powiaty	L u d n o ś ć				
		ogółem	miejska	wiejska	rolnicza na 100 ha użytków rolnych	utrzymująca się z zawodów pozarolniczych na 1 km ²
1	Głogów	38,8	5,4	33,3	38,8	13,7
2	Gorzów Wielkopolski miasto	56,9	30,3	26,6	35,7	37,4
3	Gorzów Wielkopolski powiat					
4	Gubin	26,3	8,8	17,5	33,2	11,0
5	Koźuchów	58,9	30,4	28,4	41,2	36,2
6	Krosno Odrzańskie	24,7	7,4	17,2	35,3	12,3
7	Międzyrzecz	39,7	16,0	23,6	34,4	21,4
8	Rzepin	21,2	8,3	12,9	25,7	8,0
9	Skwierzyna	20,6	5,9	14,7	28,4	8,2
10	Strzelce Krajeńskie	31,9	7,4	24,5	36,5	13,7
11	Sulechów	34,4	11,9	23,3	39,0	13,4
12	Sulęcín	22,4	3,4	18,9	30,8	8,4
13	Szprotawa	32,6	8,4	24,1	42,0	13,7
14	Świebodzin	34,5	11,3	23,2	29,4	19,8
15	Wschowa	57,6	22,6	35,1	39,2	28,5
16	Zielona Góra miasto	82,2	49,9	32,3	41,3	51,4
17	Zielona Góra powiat					
18	Żagań	35,9	13,9	21,9	31,5	22,5
19	Żary	40,9	14,4	26,5	49,5	23,9

Województwo wrocławskie

1	Bolesławiec	37,6	8,1	29,4	47,0	17,0
2	Bystrzyca Kłodzka	48,1	16,5	31,6	41,8	26,3
3	Dzierżoniów	146,1	84,5	61,5	44,7	112,4
4	Góra	40,4	7,2	33,2	37,5	13,9
5	Jawor	63,6	19,1	44,4	43,1	32,6
6	Jelenia Góra miasto	179,8	37,6	65,2	39,7	161,4
7	Jelenia Góra powiat					
8	Kamienna Góra	98,7	53,0	45,6	37,4	75,5
9	Kłodzko	111,9	46,0	65,8	49,2	82,7
10	Legnica miasto	105,7	63,2	42,5	35,6	75,0
11	Legnica powiat					

Województwo wrocławskie (c. d.)

Lp	Powiaty	L u d n o ś ć				
		ogółem	miejska	wiejska	rolnicza na 100 ha użytków rolnych	utrzymująca się z zawodów pozarolniczych na 1 km ²
12	Lubań	94,0	16,3	77,6	47,3	60,0
13	Lubin	31,4	6,2	25,2	36,8	10,2
14	Lwówek Śląski	56,9	20,4	36,4	43,1	29,5
15	Milicz	38,9	7,8	31,1	40,6	14,9
16	Oleśnica	58,1	15,3	42,8	43,2	26,6
17	Oława	57,7	13,5	44,1	46,8	21,7
18	Strzelin	61,4	12,1	49,3	44,8	24,2
19	Syców	44,8	13,5	31,1	46,1	17,1
20	Środa Śląska	50,3	5,0	45,3	42,4	15,5
21	Świdnica miasto	135,9	66,9	69,0	39,7	104,3
22	Świdnica powiat					
23	Trzebnica	47,9	9,9	37,9	44,1	16,9
24	Wałbrzych miasto	431,9	297,7	134,8	36,5	409,6
25	Wałbrzych powiat					
26	Wołów	42,6	7,2	35,3	37,4	17,4
27	Wrocław miasto	1766,2	1766,2	—	—	17,2
28	Wrocław powiat	46,6	4,5	42,1	36,4	—
29	Ząbkowice Śląskie	78,4	22,8	55,5	47,8	42,4
30	Zgorzelec	61,2	25,4	35,7	40,1	44,9
31	Złotoryja	55,1	11,5	43,5	42,6	23,3

Województwo opolskie

1	Brzeg miasto	65,5	26,7	38,7	45,8	33,3
2	Brzeg powiat					
3	Głubczyce	70,4	19,4	51,0	51,5	25,2
4	Grodzów	51,7	9,4	42,3	42,4	18,0
5	Kluczbork	76,1	28,2	47,8	46,7	40,3
6	Koźle	115,8	26,0	89,8	53,7	80,3
7	Namysłów	49,2	12,0	37,1	39,4	20,7
8	Niemodlin	46,7	4,7	41,9	45,7	17,9
9	Nysa miasto	97,2	41,1	56,0	48,6	57,0
10	Nysa powiat					
11	Oleśno	54,9	11,5	43,4	56,5	26,2
12	Opole miasto	116,1	30,4	85,6	52,2	89,3
13	Opole powiat					
14	Prudnik	96,4	26,1	70,2	61,9	48,4
15	Racibórz miasto	145,1	48,9	96,2	52,6	107,4
16	Racibórz powiat					
17	Strzelce Opolskie	91,3	15,7	75,6	48,8	66,0

Województwo stalinogrodzkie

Lp	Powiaty	L u d n o ś ć				
		ogółem	miejska	wiejska	rolnicza na 100 ha użytków rolnych	utrzymująca się z zawo- dów poza- rolniczych na 1 km ²
1	Zespół miast Za- głębia: Dąbrowa Górnicza Bytom Chorzów Czeladź Gliwice Stalinogród Mysłowice Nowy Bytom Ruda Siemianowice Sosnowiec Szopienice Świętochłowice Zabrze	2265,0	2265,0	—	—	2.249,1
2	Bielsko Biała miasto	381,6	161,3	220,3	83,8	282,4
3	Bielsko Biała powiat					
4	Będzin miasto	346,4	80,8	265,5	58,6	304,2
5	Będzin powiat					
6	Cieszyn miasto	135,8	34,7	101,5	79,4	106,9
7	Cieszyn powiat					
8	Częstochowa miasto	146,1	63,2	81,8	80,3	93,4
9	Częstochowa powiat					
10	Gliwice powiat	96,0	12,0	83,9	40,7	71,5
11	Lubliniec	66,5	24,3	42,2	52,2	43,1
12	Pszczyna	162,2	46,8	115,3	49,6	132,3
13	Rybnik	264,9	73,3	191,6	54,6	227,7
14	Tarnowskie Góry	398,7	136,3	262,4	60,8	375,9
15	Zawiercie miasto	119,4	40,0	79,4	82,4	72,3
16	Zawiercie powiat					

Województwo krakowskie

1	Bochnia	115,3	16,7	98,6	120,2	34,7
2	Brzesko	113,7	6,5	107,1	118,1	24,8
3	Chrzanów	194,6	66,2	128,4	73,6	153,4
4	Dąbrowa	94,4	10,1	84,2	100,6	11,1
5	Kraków miasto	1474,0	1474,0	—	—	1409,0

Województwo krakowskie (c. d.)

Lp	Powiaty	L u d n o ś ć				
		ogółem	miejska	wiejska	rolnicza na 100 ha użytków rolnych	utrzymująca się z zawo- dów poza- rolniczych na 1 km ²
6	Kraków powiat	141,6	18,9	122,7	86,9	68,8
7	Limanowa	90,9	2,1	88,8	125,3	14,2
8	Miechów	101,7	9,4	92,3	97,1	19,4
9	Myślenice	103,9	12,4	91,4	128,8	17,8
10	Nowy Sącz miasto	} 98,9	29,3	69,5	95,1	35,0
11	Nowy Sącz powiat					
12	Nowy Targ łącz- nie z miastem Zakopane					
	Zakopane	73,6	16,4	57,3	76,7	21,3
13	Olkusz	96,4	11,4	85,0	95,4	36,7
14	Oświęcim	180,0	51,3	128,6	68,2	76,3
15	Tarnów miasto	} 153,6	44,6	109,0	112,5	71,4
16	Tarnów powiat					
17	Wadowice	129,4	20,5	108,8	114,3	41,9
18	Zakopane miasto włączono do po- wiatu Nowy Targ					
19	Żywiec	117,2	17,1	100,1	103,0	59,8

Województwo rzeszowskie

1	Brzozów	101,9	10,1	91,8	125,1	15,8
2	Dębica	96,0	16,3	79,6	97,2	21,1
3	Gorlice	76,2	9,1	67,0	84,0	21,5
4	Jarosław	72,0	16,3	55,6	78,6	18,1
5	Jasło	95,5	4,7	90,8	115,9	17,4
6	Kolbuszowa	67,6	4,7	62,9	94,3	6,0
7	Krosno	108,1	16,2	91,9	98,1	34,3
8	Lesko	10,9	1,0	9,8	13,4	3,2
9	Lubaczów	30,1	4,0	26,0	38,4	5,6
10	Łańcut	101,8	13,8	88,0	113,0	20,3
11	Mielec	82,2	11,7	70,5	89,1	18,4
12	Nisko	68,9	19,1	49,7	80,7	25,9
13	Przemyśl miasto	} 63,4	23,7	39,5	54,5	78,6
14	Przemyśl powiat					
15	Przeworsk	137,6	20,9	116,7	124,5	32,0
16	Rzeszów miasto	} 143,3	30,0	113,3	125,7	44,9
17	Rzeszów powiat					
18	Sanok	44,4	10,8	33,5	41,5	16,3
19	Tarnobrzeg	71,1	8,9	62,1	83,7	21,7

ПЕРЕМНЫ В РАЗМЕЩЕНИИ И СТРУКТУРЕ НАСЕЛЕНИЯ НАРОДНОЙ ПОЛЬШИ ЗА ГОДЫ С 1946 ПО 1950

Р Е З Ю М Е

Целью настоящего труда явилось обсуждение и картографическое представление демографических изменений, происшедших вследствие крупных экономических и общественно-политических перемен в Польше в период между двумя послевоенными переписями населения (14. II. 1946 г. и 3. XII. 1950 г.).

В труде проводится разбор перемен, происшедших в период от 1946 до 1950 г. г. в количестве населения и его распределении по группам: а) всего населения, б) городского населения, в) сельского населения и г) изменений в профессиональном составе населения (препятствием для исчерпывающего разбора изменений, происшедших в этой группе населения, было отсутствие данных о профессиональном составе в первой послевоенной переписи 1946 г.).

При разборе вышеуказанных групп населения был применен при поверхностном методе картографической иллюстрации одинаковый коэффициент для всех групп населения, а именно коэффициент плотности населения на 1 км².

а) Население Польши в период от 1946 до 1950 г. г. возросло и достигло 3. XII. 50 г. 24.976.000 жителей. Число это за указанный период времени обуславливали следующие факторы:

- 1) репатриация германского населения, значительное число которого — ок. 2.500.000 — было охвачено переписью 1946 г.,
- 2) наплыв польского населения из за границы на родину,
- 3) естественный прирост, процентная норма которого поднялась в то время с 15 до 19‰.

В труде рассматривается влияние вышеприведенных факторов на формирование количества населения и его размещение.

Исчерпывающее представление об изменениях и приросте населения на территории Польши за время от 1946 по 1950 г. дает карта № 1. Представление это удалось получить благодаря сравнению количества населения, определенного на основании обеих переписей, после выделения из переписи 1946 г. германского населения, репатрированного впоследствии до конца 1948 года за пределы Польши.

Различие демографических процессов на освобожденных и на прежних землях, представленное на этой карте, объясняется сильным приростом населения на освобожденных землях и отплыве его, исключая города, из прежних земель.

б) Городское население — его рост формировали следующие факторы: 1) наплыв польского населения из за границы, а также репатриация германского населения за пределы страны; 2) наплыв населения из деревни, вызванный огромным ростом промышленности и потребности в рабочей силе не только в сельском хозяйстве, но также на других предприятиях; 3) естественный прирост; 4) регулирование формально-правового положения в поселениях городского характера, введение городского устава и изменение границ существующих городов, т. е. присоединение к ним, вследствие роста этих городов, смежных с территорией города сельских общин.

Вышеуказанные факторы вызвали большой рост городского населения, которое можно оценивать приблизительно на 2.650.000 жителей, что в среднем в год составит свыше 500.000.

Вследствие указанных перемен возникли значительные различия в размещении городского населения. Заключительная карта изменения плотности городского населения свидетельствует о большом росте городского населения на освобожденных землях.

Самый большой рост городского населения произошел в крупных городах и сильно урбанизированных районах, а следовательно в Варшаве и варшавском районе, Лодзи и группе промышленных городов лодзинского района, в городском составе Верхней Силезии, во Вроцлаве и Щецине.

в) Количество сельского населения сократилось почти до 1.500.000. Отплыв населения из деревень в города, вследствие роста промышленности и большой потребности в рабочей силе в иных профессиях помимо сельскохозяйственных, в связи с развитием этих городов, примерно отвечал величине естественного прироста, который можно оценивать в этот период почти на 1.000.000 жителей. Кроме того, в течении периода от 1946 до 1950 г. г. сёла также значительнополнились репатриантами из за границы.

В период с 1946 по 1950 г. наступило значительное уравнивание несоразмерности распределения сельского населения (карты № № 7, 8, 9), сокращение и даже частичная ликвидация излишка сельского населения в воеводствах прежних земель, прежде всего центральных и южных районов: келецком, лодзинском, краковском, жешовском и значительный рост плотности сельского населения на освобожденных землях.

г) Профессиональный состав. Громадный рост производительных сил страны, развитие промышленности и городов способствовали не только большим изменениям в размещении населения, но также сильно повлияли на изменение в профессиональном составе населения.

Отсутствие в переписи 1946 г. соответствующих статистических данных (отсутствие размещения населения по профессиям) не позволило провести полного анализа перемен в профессиональном составе, наступивших в период 1946—1950 г. г. Объяснение этого вопроса удалось отчасти получить уже при разборе роста и миграции городского и сельского населения в Польше. В настоящем труде, вследствие отсутствия материалов, пришлось ограничиться разбором размещения населения, затрудненного в сельском хозяйстве и других профессиях по переписи 3. XII. 50 г. (карта № 11 и 12).

Плановое развитие производительных сил Польши, технический прогресс сельского производства будут способствовать дальнейшим изменениям в размещении населения, проявляющемся в освобождении его от сельского хозяйства и переходе, по мере растущих потребностей промышленности, на другие не сельскохозяйственные профессии.

CHANGES IN DISTRIBUTION AND COMPOSITION OF THE POPULATION OF PEOPLES POLAND IN THE YEARS 1946—1950

SUMMARY

The purpose of this work is a discussion, together with some cartographic illustrations, of the demographic changes which took place in Poland between the two post-war general censuses (Febr. 14, 1946 and Dec. 3, 1950) as a result of the great economic, social and political changes of that period.

In the present work the analysis of the changes both in number and distribution of the (Polish) population in the years 1946—1950 has been made according to the following groups of population: a) total population, b) urban population, c) rural population, and d) changes in occupational distribution (A full analysis of the changes of the last item has been made impossible due to the fact that in the first post-war general census in 1946 no occupational data were taken).

In order to make the analyses of each of the above sections possibly clear, while following the surface method of cartographic illustration, a standard unit of comparison has been taken, the same for each section, namely that of the density of population per one square kilometer.

a) In the period between 1946—1950 the population of Poland had increased by 1,05 million, the total number of inhabitants by Dec. 3, 1950 being 24 976 000 people. That total number of the population of Poland in that period was determined by the following factors:

1) the repatriation of the German population to Germany, their number in the census for 1946 being — about 2,5 milion;

2) the return of Polish population from abroad, 3) the natural increase, which in the period under discussion rose from 15 to 19‰.

The influence of the above factors in determining the number and distribution of the (Polish) population has been also discussed in this paper.

A complete picture of the changes and the growth of the population in Poland in the years 1946—1950 is shown in graph 1. The data in this graph have been arrived at by comparing the figures of the population for the two censuses minus the German population of the 1946 census, who, at a later date, by the end of 1948, had been repatriated out of the Polish territory.

The divergent developments of the demographic processes in the recovered territories on one hand and in the old territories on the other, as shown in the graph, are a considerable increase of population in the recovered territories and a decrease, caused by migration, of population — with the exception of towns — in the old territories.

b) The growth of the urban population was determined by the following factors: 1) the return of the Polish people from abroad and the repatriation of the German population out of the Polish territory, 2) the influx of rural population caused by big development of industry and the growing demand for labour force in the non-agricultural occupations, 3) the natural increase, 4) the shifts in administrative and legal status of certain rural areas of urban character, i. e., granting the urban status and some urbanized settlements enlarging the territories of the existing towns.

Those factors then had caused a great increase of the urban populations, which may be approximately estimated at about 2 650 000 inhabitants, or an average increase of over 500 thousand by the year.

As a result of the above changes, remarkable differences in the distribution of the urban population followed. The resultant graph of the changes in the density of the urban population indicates a considerable increase of the urban population in the recovered territories.

The largest increase of urban population took place in big towns and highly urbanized districts, thus in Warsaw and the district of Warsaw, in Łódź and the industrial area of Łódź, in the industrial areas of Upper Silesia, in Wrocław and Szczecin.

c) The number of the rural population declined by 1,5 million. The migration of the country population to the towns as a result of the industrial development and growing demand for working power in non-agricultural occupations — was approximately of the same amount as the natural increase in the countryside in that period, which can be estimated approximately at one million inhabitants. In addition to that come the large numbers of repatriants and reemigrants returning in that period from abroad also to the village communities.

The period 1946—1950 witnessed also a considerable diminution of the proportions in the distribution of the rural population (graphs 7, 8, 9), a reduction or, to a certain degree, even an elimination of the surpluses of the labour force of the country population in the old, esp. the southern and central, districts: the districts of Kielce, Łódź, Kraków and Rzeszów, and also a considerable rise of population in the recovered territories.

d) Occupational composition. The great development of the productive forces of our country, the development of industry and towns have altered considerably the distribution of the population; they have also added considerably to the changes of the occupational composition of the people. The absence of certain necessary data (such as the classification of the population according to occupational groups) in the 1946 general census have made it impossible to carry out the complete analysis of the changes in the occupational structure of the population which took place in the period from 1946—1950. Some information on that problem was given when analysing the rise and migrations of the urban and the rural populations in Poland. We have limited ourselves to an analysis, of the distribution of the agricultural and the non-agricultural population on the basis of the census of Dec. 3, 1950 (graphs 11 and 12).

The planned development of the productive forces in Poland together with the technical advance in agricultural production are bound to cause further changes in the distribution of the population, namely the release of agricultural population from the country and its transference to industry (in proportion to its rising demands), and to other non-agricultural occupations.

SPIS RYSUNKÓW •

	Str.
1. Zmiany w rozmieszczeniu ludności Polski w latach 1946 do 1950	13
2. Gęstość zaludnienia w roku 1946	15
3. Gęstość zaludnienia w roku 1950	16
4. Gęstość ludności miejskiej w roku 1946	21
5. Gęstość ludności miejskiej w roku 1950	22
6. Zmiany w gęstości ludności miejskiej w okresie od 1946 do 1950 roku (przyrosty lub ubytki)	23
7. Gęstość ludności wiejskiej w roku 1946	24
8. Gęstość ludności wiejskiej w roku 1950	25
9. Zmiany gęstości ludności wiejskiej w okresie od 1946 do 1950 roku (przyrosty lub ubytki)	26
10. Wzrost ludności polskiej w latach od 1946 do 1950 roku na terenie województwa wrocławskiego	28
11. Gęstość ludności utrzymującej się z zawodów pozarolniczych w roku 1950	30
12. Ludność rolnicza na 100 ha użytków rolnych w roku 1950	31

B. Wełpa

ZAGADNIENIE STRUKTURY WIEKU
LUDNOŚCI POLSKI LUDOWEJ
W ROKU 1950

WSTĘP

Zmiany, jakie zaszły w okresie powojennym w strukturze społecznej i gospodarczej Polski, reforma rolna, zagospodarowanie Ziemi Odzyskanych, olbrzymi, niespotykany dotąd rozwój gospodarki narodowej sprawiły, że tak poważne w okresie międzywojennym nadwyżki siły roboczej na wsi znacznie się zmniejszyły.

W szybkim tempie pochłonięte zostały przez rozwijający się przemysł i budownictwo przede wszystkim rezerwy łatwo dostępne, to jest znajdujące się w pobliżu wielkich ośrodków przemysłowych oraz linii komunikacyjnych. Równocześnie planowa akcja werbunkowa oraz nadal trwająca akcja przesiedleńcza na niedoludnione jeszcze obszary Ziemi Odzyskanych znacznie osłabiły możliwości łatwego znalezienia siły roboczej na pozostałych terenach. Okazało się, że nawet na gęsto zaludnionych terenach województwa krakowskiego i rzeszowskiego napotyka się na trudności w akcji werbunkowej, a lokalnie zaczynają występować niedobory siły roboczej.

Niewątpliwie trudności te są w dużej mierze uzasadnione, jeżeli weźmiemy pod uwagę fakt, że już w okresie czterech lat planu sześcioletniego liczba zatrudnionych poza rolnictwem wzrosła o około 1 500 000, podczas gdy przyrost ludności roczników zdolnych do pracy wyniósł w tym samym okresie tylko około 650 000 *.

Niemniej występują tu i inne czynniki, mianowicie: po pierwsze ogromne rozdrobnienie gospodarstw rolnych na wsi wiążące nadmierną ilość siły roboczej, która może być zwolniona dopiero przez uspołdzielczenie gospodarki rolnej; po drugie zdeformowana struktura wieku ludności.

Dotychczas zagadnienie struktury wieku ludności i jej zróżnicowanie przestrzenne było w nielicznych tylko przypadkach przedmiotem głębszych studiów, pomimo że znaczenie tego zagadnienia dla gospodarki planowej jest ogromne. Poznanie i zbadanie tego zjawiska w jego geograficz-

* Hilary Minc, Główne zadania gospodarcze dwu ostatnich lat (1954—1955) Planu Sześcioletniego.

nym rozmieszczeniu może dać szereg ciekawych wniosków i wskazań co do obecnego i przewidywanego w najbliższych latach rozmieszczenia nadwyżek siły roboczej.

Wskazanie tych nadwyżek ma szczególnie duże znaczenie zwłaszcza teraz, gdy najbliższe lata ze względu na wchodzenie do produkcji mało liczebnych roczników wojennych mogą pogłębić trudności występujące obecnie w stosunku do siły roboczej.

Rezultaty takich badań mogą mieć pewne znaczenie, jako studium wstępne dla planowania regionalnego, które jakkolwiek dotyczy węższych, ściśle określonych terenów, to jednak niektóre zagadnienia musi ujmować szerzej. Oczywiście, tych kilku wniosków na temat obecnego kształtowania się struktury wieku ludności na różnych terenach i wynikających z tego możliwości znalezienia lokalnych rezerw siły roboczej nie należy traktować jako wyczerpującego studium, ale jedynie jako wskazanie problemu, który należałoby opracować szerzej i głębiej.

Niniejszą pracę wykonano na podstawie danych statystycznych zawartych w powiatowych arkuszach struktury wieku ludności Narodowego Spisu Powszechnego z dnia 3. XII. 1950 roku *. Zawiera ona:

- 1) krótkie omówienie obecnej (rok 1950) struktury wieku ludności i jej uzasadnienie; porównanie dzisiejszej struktury wieku ludności z rokiem 1931 w Polsce oraz w niektórych krajach Europy;

- 2) analizę przestrzennego zróżnicowania struktury wieku ludności wiejskiej, przeprowadzoną na podstawie opracowanych mapek i uzasadnienie przyczyn takiego rozmieszczenia oraz wyróżnienie i omówienie kilku obszarów o typowej strukturze wieku ludności wiejskiej zilustrowanych piramidami wieku;

- 3) krótkie omówienie kilku zasadniczych typów struktury wieku ludności miejskiej, również zilustrowane piramidami wieku oraz

- 4) krótkie podsumowanie wyników analizy i wskazanie terenów, które w chwili obecnej mogą jeszcze posiadać lokalne nadwyżki siły roboczej.

* Materiały Głównego Urzędu Statystycznego.

I. OBECNA PRZECIĘTNA STRUKTURA WIEKU LUDNOŚCI

W wyniku silnego wyniszczenia ludności w niektórych częściach Polski, olbrzymich ruchów ludności związanych z odzyskaniem Ziem Zachodnich oraz szybkiego i znacznego wzrostu szeregu miast i osiedli, struktura wieku ludności w poszczególnych częściach Polski silnie się zróżnicowała. Największe różnice wykazują tu oczywiście z jednej strony ziemie dawne, a z drugiej Ziemię Odzyskaną. Różnice te są uzasadnione, gdyż na Ziemiach Odzyskanych pomijając repatriantów zza Bugu, których struktura wieku była zbliżona do przeciętnej struktury ludności Polski (zob. str. 64), osiedlali się przeważnie ludzie młodzi w wieku od 20 do 40 lat, deformując silnie strukturę wieku ludności tych obszarów. W rezultacie struktura wieku ludności Ziem Odzyskanych charakteryzuje się stosunkowo wysoką liczebnością grupy produkcyjnej, zbliżoną do przeciętnej przedprodukcyjnej, oraz niską liczebnością grupy poprodukcyjnej. Należy tu wyjaśnić, że za wiek przedprodukcyjny przyjęto roczniki od 0 do 18 lat, wiek produkcyjny od 19 do 59 lat i wiek poprodukcyjny 60 i więcej lat. Dla lepszego uchwycenia niektórych zjawisk wiek przedprodukcyjny podzielono na klasy: od 0 do 2, od 3 do 6, od 7 do 14 i od 15 do 18 lat, a z wieku produkcyjnego wyodrębniono pierwsze dziesięć roczników, to jest od 19 do 29 lat.

Ponadto z uwagi na poważne różnice pomiędzy strukturą wieku ludności wiejskiej i miejskiej (zwłaszcza miast większych) miasta stanowiące powiaty zostały wyłączone i są omawiane oddzielnie.

Jeśli chodzi o miasta mniejsze, to nie zostały one wyłączone z powiatów, z powodu niewyodrębnienia ich w znacznej części w powiatowych arkuszach struktury wieku ludności. Na przykładzie jednak kilku miast mniejszych, dla których struktura wieku ludności była podana, stwierdzono, że tylko nieznacznie odbiega ona od struktury wieku ludności wsi. Wyjątek stanowią tu miasta przemysłowe. Niewielka jednak liczba niewyodrębnionych miast tego typu oraz nieznaczna ich wielkość nie ma większego wpływu na ogólny obraz.

Dla przykładu weźmy powiat miński w województwie warszawskim oraz powiat wrzesiński w województwie poznańskim. Ludność miejska w pierwszym stanowi 14,2%, a w drugim 29,4% ogółu ludności powiatu,

a więc tyle, ile wynosi w większości powiatów i to zarówno w centralnych i wschodnich (miński), jak również i zachodnich terenach Polski (wrzesiński).

wiek	Powiat miński		Powiat wrzesiński	
	wieś (w %)	wieś i miasto (razem w %)	wieś (w %)	wieś i miasto (razem w %)
0—2	7,3	7,3	7,7	7,4
3—6	8,2	8,2	8,2	8,0
7—14	15,7	15,4	14,4	14,1
15—18	7,6	7,8	7,4	7,4
19—59	51,7	51,9	51,5	52,3
60 i więcej	9,5	9,4	10,8	10,8
razem	100,0	100,0	100,0	100,0

Jak wynika z powyższych tabel, różnice są minimalne, wynoszą owoiem ułamki procentów.

Przechodząc do szczegółowego omówienia różnic w strukturze wieku ludności na poszczególnych obszarach Polski, należy w kilku zdaniach wyjaśnić, jak kształtuje się przeciętna struktura wieku ludności w Polsce oraz jakie zachodzą różnice pomiędzy strukturą wieku ludności wsi, a strukturą wieku ludności miast.

Obecna struktura wieku ludności Polski jest wynikiem z jednej strony stosunków społeczno-gospodarczych ostatniego półwiecza, a z drugiej stosunków politycznych w tym okresie. Głód ziemi na wsi i brak pracy w miastach w okresie zaborów i w latach międzywojennych, które wywoływały masową emigrację ludności w wieku produkcyjnym oraz pierwsza i druga wojna światowa poważnie wpłynęły na zniekształcenie struktury wieku ludności. W wyniku tych czynników przeciętne udziały poszczególnych grup wieku ludności przedstawiają się następująco:

wiek	udział w %
0—2	7,8
3—6	7,8
7—14	14,1
15—18	7,6
19—59	54,3
60 i więcej	8,4
	100,0

Pobieżna analiza powyższej tabelki — przeliczenie udziału procentowego poszczególnych roczników — wykazuje niskie udziały roczników wojennych, a jako kompensatę tego oraz wynik podniesienia stopy życiowej ludności w okresie władzy ludowej i pewności zatrudnienia — wysokie udziały roczników powojennych.

Porównując obecną strukturę wieku ludności Polski z strukturą przedwojenną należy stwierdzić, że zmniejszył się poważnie udział grupy przedprodukcyjnej (rok 1931 — 40,9%, rok 1950 — 37,3%), zwiększył udział grupy produkcyjnej (rok 1931 — 51,3%, rok 1950 — 54,3%) i poprodukcyjnej (rok 1931 — 7,8%, rok 1950 — 8,4%). Zmiany te zostały wywołane z jednej strony zmniejszeniem się liczby urodzin w okresie wojennym, a z drugiej przedłużeniem przeciętnego wieku ludności. Ponadto należy zwrócić uwagę na to, że w wyniku terytorialnych zmian powojennych odpadły od nas najbardziej zacofane obszary wschodnie pozbawione dawniej niemal całkowicie opieki lekarskiej, a co za tym idzie, o krótszej przeciętnej długości życia. Natomiast w porównaniu z innymi krajami Europy udział grupy przedprodukcyjnej mamy bardzo wysoki (np. Niemcy w roku 1933 około 29%, Anglia w roku 1931 około 30,5%), natomiast niższy produkcyjnej i poprodukcyjnej. Dla przykładu: udział grupy poprodukcyjnej w Niemczech Zachodnich w roku 1950 wynosił 13,8%, a w Anglii w roku 1951 wynosił 15,7%*.

Jak już wspomniano poprzednio, poważne różnice zachodzą w strukturze wieku ludności wsi i miast, a w szczególności ludności miast mniejszych.

Wskaźniki udziału poszczególnych grup wieku ludności miast i wsi przedstawiały się w roku 1950 następująco:

wiek	miasto	wieś
		(w %)
0—2	7,4	7,9
3—6	7,3	8,2
7—14	11,7	15,7
15—18	7,4	7,8
19—59	58,1	51,8
60 i więcej	8,1	8,6
	100,0	100,0

Zasadnicze różnice występują tu w liczebności grupy produkcyjnej oraz w klasie od 7 do 14 lat grupy przedprodukcyjnej. W pierwszym przypadku różnica ta jest w dużej mierze związana ze wzrostem liczby ludności miast spowodowanym imigracją (szczególnie imigracją ludności w wieku produkcyjnym) oraz z poważnym wpływem struktury wieku ludności miast Ziemi Odzyskanych. W drugim przypadku różnica liczebności jest wynikiem niskiego przyrostu naturalnego w miastach w okresie

* L. Kosiński, A. Chramiec, J. Scharfenberg — Hipoteza struktury płci i wieku ludności Polski na rok 1970 — Instytut Urbanistyki i Architektury.

przedwojennym oraz podobnie jak w przypadku grupy produkcyjnej, wpływem struktury wieku ludności miast Ziemi Odzyskanych.

Należy zwrócić uwagę, że struktura wieku ludności miast Ziemi Odzyskanych posiada duży wpływ także na pozostałe klasy. W przypadku klasy od 0 do 2 lat zmniejsza różnice między miastem a wsią do 0,5%. Również wyraźnie widać wpływ struktury wieku ludności Ziemi Odzyskanych na grupę poprodukcyjną, która w przeciwieństwie do poprzedniego spisu (14. II. 1946 r.) jest niższa w mieście niż na wsi.

Z kolei po krótkim omówieniu obecnej przeciętnej struktury wieku można przejść do zasadniczego tematu, to jest do omówienia zróżnicowania struktury wieku ludności na różnych obszarach Polski, a w szczególności: struktury wieku ludności wiejskiej, potencjalnej bazy siły roboczej dla wszystkich dziedzin gospodarki narodowej oraz struktury wieku ludności miejskiej.

II. STRUKTURA WIEKU LUDNOŚCI WIEJSKIEJ

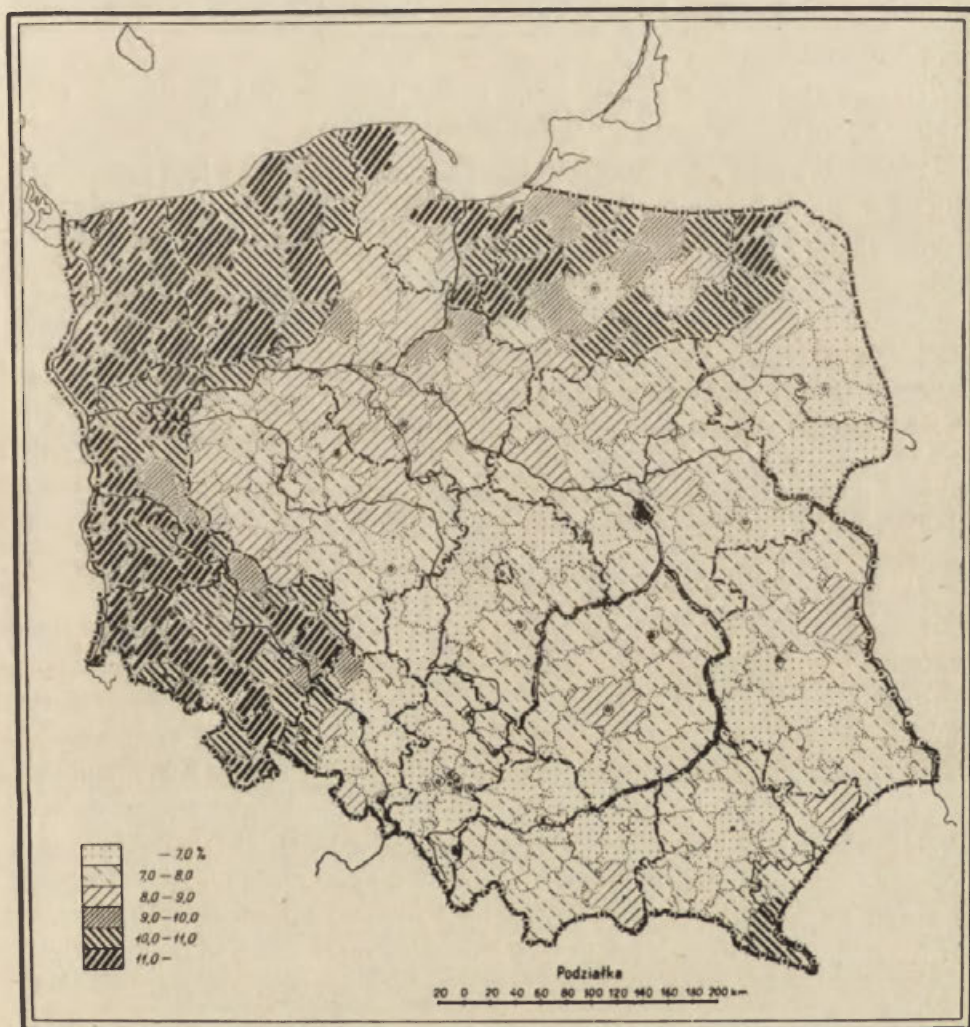
A. Grupa przedprodukcyjna

1) Klasa od 0 do 2 lat

Rozmieszczenie klasy wieku od 0 do 2 lat wykazuje największe różnice, a zarazem największe prawidłowości. Zdecydowanie odcinają się tutaj Ziemia Odzyskana, charakteryzujące się niespotykanym na innych terenach wysokim jej udziałem, przekraczającym w niektórych powiatach 12% ogółu mieszkańców np.: w powiecie kamieńskim 12,7%, elbląskim 12,6%, kamiennogórskim 12,3%.

Jak wynika z rysunku 1, granicą wysokiego przyrostu naturalnego i równocześnie wysokiego udziału klasy od 0 do 2 lat jest w zasadzie dawna granica państwowa z roku 1939. Zatarcie tej granicy występuje jedynie na Śląsku Opolskim, co wynika z faktu, że obszar ten jest w dużej mierze zamieszkały przez ludność miejscową o niskim odsetku ludności w wieku rozrodczości, spowodowanym wojną, a więc stratami powstałymi na skutek mobilizacji do wojska niemieckiego oraz ewakuacją pewnej części ludności na zachód w momencie wkraczania wojsk radzieckich i polskich, a następnie uniemożliwieniem powrotu ewakuowanym. W wyniku takiego stanu rzeczy udział klasy od 0 do 2 lat spada w całym szeregu powiatów województwa opolskiego poniżej 6% wynosząc: 5,4% w powiecie strzeleckim, 5,5% w powiecie kozielskim, 5,3% w powiecie opolskim, a w powiecie raciborskim nawet 5,0%. Innymi obszarami o niskim odsetku klasy od 0 do 2 lat na terenie Ziemi Odzyskanych są powiaty: olsztyński i mrągowski w województwie olsztyńskim, które posiadają również dużą liczbę ludności miejscowej.

Jeśli chodzi o udział klasy wieku od 0 do 2 lat na ziemiach dawnych, to w zdecydowanej większości powiatów waha się on w granicach od 6,5 do 7,5%, w dwu jedynie przypadkach przekraczając 9% (powiat sępo-

Rys. 1. Udział grupy przedprodukcyjnej klasa od 0 do 2 lat.

leński 9,2%, powiat chełmiński 9,0%) i w jednym przypadku 10% (powiat leski 10,4%). We wszystkich trzech przypadkach jest to spowodowane dośiedleniem tych terenów przez element z centralnej Polski, który w pierwszych dwu powiatach objął gospodarstwa poniemieckie, w trzecim po-ukraińskie. Z tych samych prawdopodobnie względów nieco wyższy udział

tej klasy posiadają: powiat lubaczowski i nowosądecki (ziemie poukraińskie).

Stosunkowo wysoki udział klasy od 0 do 2 lat (8,0 do 9,0%) posiada obszar województwa bydgoskiego z wyjątkiem powiatów wąbrzeskiego i włocławskiego oraz północno-wschodnie i zachodnie powiaty województwa poznańskiego.

Obszar niskiego udziału klasy od 0 do 2 lat obejmuje wschodnią, centralną i południową część Polski.

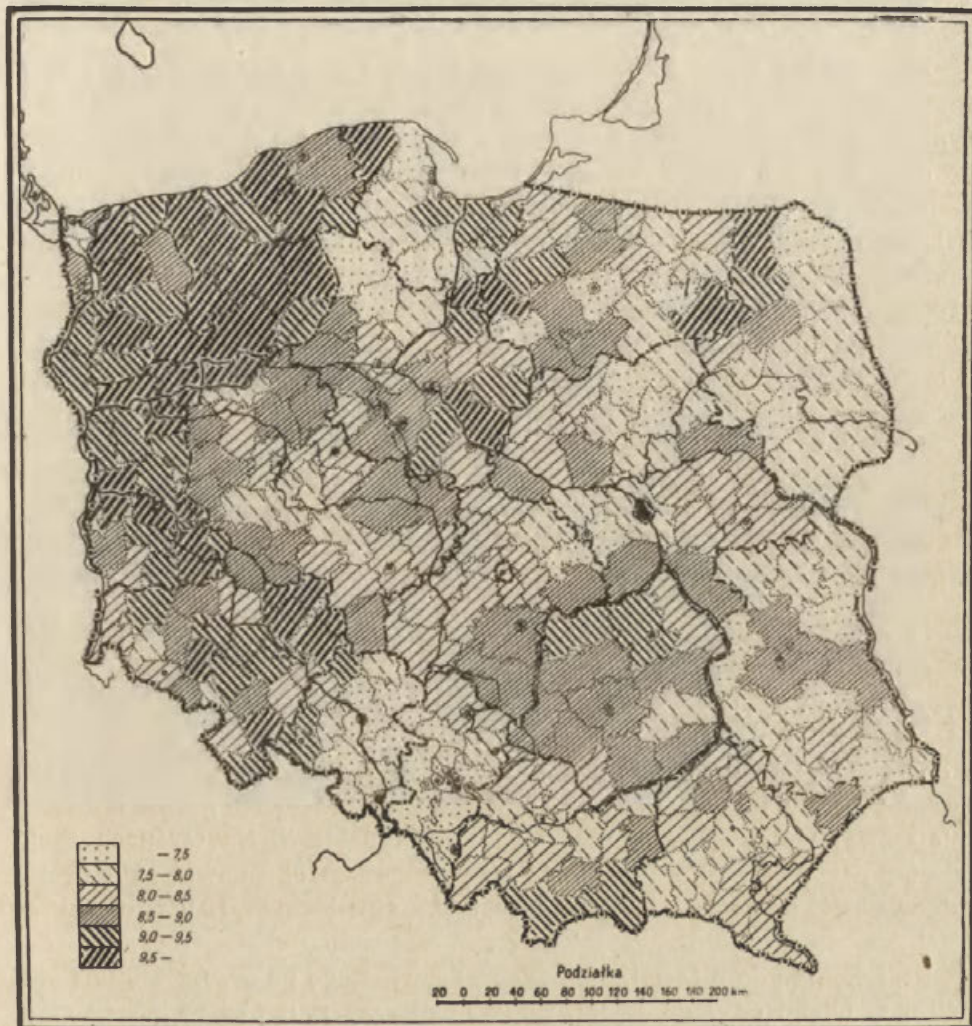
Przyczyny tego stanu są dwojakie. Pierwszą przyczyną jest przesiedlenie na zachód i częściowo do miast dużej liczby ludności w wieku rozrodczym. Dotyczy to całej wschodniej części Polski, większości terenów Polski centralnej i prawie całej południowej części Polski z wyjątkiem uprzemysłowionych i zurbanizowanych obszarów województwa stalinogrodzkiego, środkowo-zachodniej części województwa krakowskiego, rejonu wokół Warszawy i Łodzi. Drugą przyczyną, która odnosi się do wymienionych wyżej obszarów uprzemysłowionych i zurbanizowanych, jest ciągły ich wzrost drogą imigracji osób samotnych, co w ostatecznym wyniku daje wysoki udział grupy produkcyjnej kosztem pozostałych, a w szczególności klas od 0 do 2 i od 3 do 6 lat grupy przedprodukcyjnej.

2) Klasa od 3 do 6 lat

Udział klasy od 3 do 6 lat nie posiada już tak wyraźnych granic, jak klasy od 0 do 2 lat.

Stosunkowo wysoki jej udział (ponad 9,5%) występuje zwarcie na obszarach województw: koszalińskiego, szczecińskiego i zielonogórskiego, gdzie jednak znajdujemy również powiaty o udziale 8,5 do 9,0% (słupski, szczeciński, woliński, żarski) oraz 8 do 8,5% (żagański). W województwie wrocławskim obok zwartego obszaru wysokiego udziału występują na północo-wschodzie obszary o niskim udziale tej klasy wieku, gdzie stanowi ona np.: w powiecie wałbrzyskim — 7,4%, lwóweckim — 7,7% lubańskim — 8,1%, a w zgorzeleckim — 8,3% ogółu mieszkańców, co jest prawdopodobnie wynikiem silniejszego zasiedlenia tych obszarów przez element zza Bugu.

W województwie olsztyńskim, które w poprzedniej klasie (z wyjątkiem powiatu mrągowskiego i giżyckiego) także stanowiło obszar wysokiego jej udziału, w przypadku klasy od 3 do 6 lat nastąpiło poważne obniżenie i w zasadzie zatarcie granicy pomiędzy ziemiami dawnymi a odzyskanymi. Wysoki udział tej klasy utrzymał się jedynie na zachodzie w powiatach: suskim (województwo olsztyńskie), sąsiednim kwidzyńskim (województwo gdańskie), na wschodzie w powiecie piskim (województwo

Rys. 2. Udział grupy przedprodukcyjnej (klasa od 3 do 6 lat).

two olsztyńskie) oraz ełckim, oleckim i gołdapskim (województwo białostockie).

Pozostałe powiaty województwa olsztyńskiego charakteryzują się raczej średnim i niskim udziałem, z tym, że w zachodnich waha się on w granicach 8 do 9,0%, a we wschodnich 7,5 do 8,5%, co spowodowane jest zapewne większym zasiedleniem tych obszarów przez repatriantów z Wileńszczyzny, którzy posiadali strukturę wieku zbliżoną do przeciętnej.

Wyjątkiem są tutaj znów powiaty olsztyński i mragowski o udziale 5,4 i 6,2% ogółu mieszkańców.

Niski udział tej klasy w województwie opolskim i w dwu powiatach: mragowskim i olsztyńskim województwa olsztyńskiego należy tłumaczyć tymi samymi przyczynami co w przypadku klasy od 0 do 2 lat.

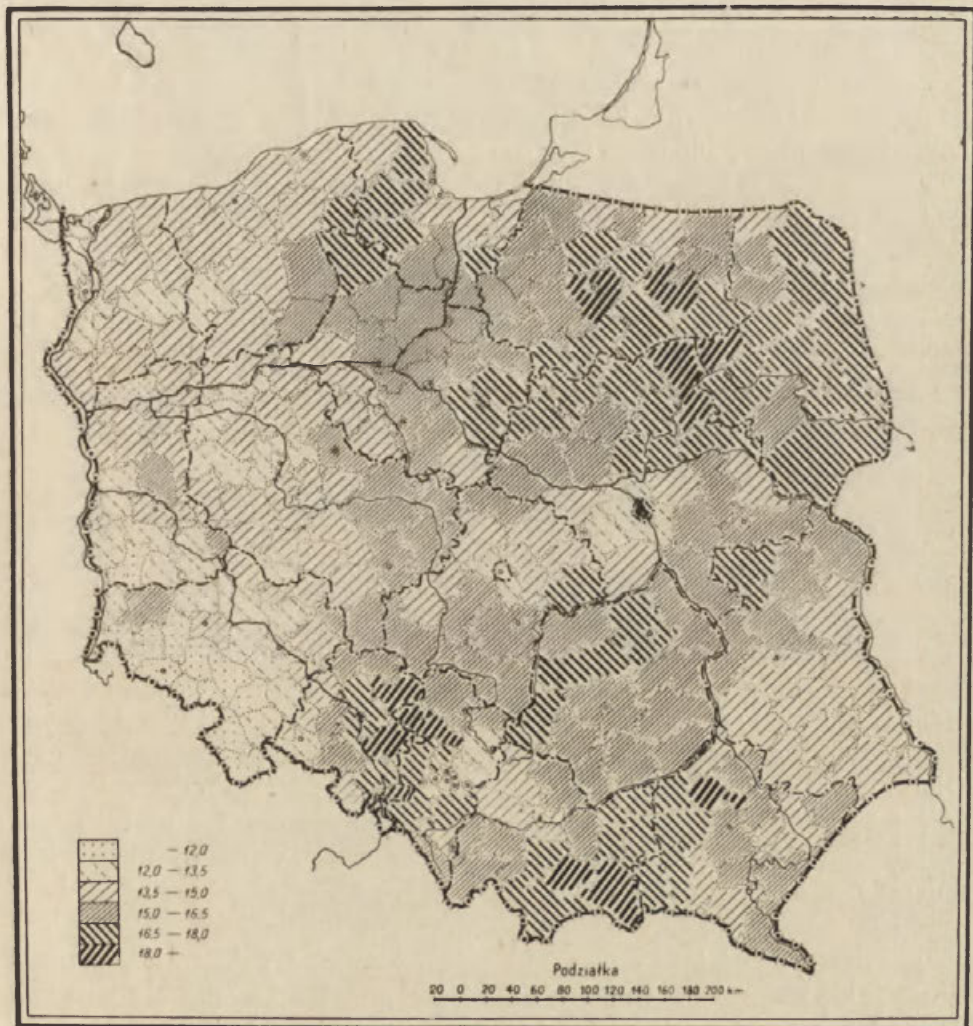
Jeśli chodzi o ziemie dawne, to tutaj także nastąpiło znaczne zróżnicowanie. Niskie udziały utrzymały się w województwach białostockim, lubelskim i częściowo w rzeszowskim, na obszarach przylegających do Warszawy oraz na zachód i północ od niej, a także w województwie stalino-grodzkim wraz z obszarem wysuniętym w kierunku Krakowa. Natomiast w województwie kieleckim w przeciwieństwie do udziału klasy od 0 do 2 lat, który był na tym terenie niski, udział klasy od 3 do 6 lat jest stosunkowo wysoki wynosząc przeciętnie 8,5 do 9,0%, a nawet w dwu powiatach: opoczyńskim i radomskim ponad 9%. Ponadto wysoki udział tej klasy posiadają powiaty: lipnowski, rypiński i aleksandrowski w województwie bydgoskim. Przeciętnym udziałem charakteryzują się powiaty województwa łódzkiego oraz większość powiatów województwa poznańskiego.

3) Klasa od 7 do 14 lat

O ile w przypadku dwu poprzednich klas obszarami wysokich udziałów były prawie wyłącznie Ziemie Odzyskane, to w przypadku klasy od 7 do 14 lat następuje zasadniczy zwrot. Wyższy odsetek dzieci w wieku od 7 do 14 lat mamy z reguły na ziemiach dawnych, niższy na Ziemiach Odzyskanych. Wyjątkiem są tu znów powiaty o przeważającej liczbie ludności miejscowej województwa opolskiego i olsztyńskiego. Na terenach tych odsetek dzieci w wieku od 7 do 14 lat przekracza 18, a nawet 19% ogółu mieszkańców (powiaty: olsztyński — 19,7%, strzelecki — 19,0%, oleski — 18,4%).

Przechodząc do bliższej analizy przedstawionego na rysunku 3 udziału dzieci w wieku od 7 do 14 lat, już na pierwszy rzut oka widać, że cała zachodnia część Polski (województwa: wrocławskie, zielonogórskie, szczecińskie i koszalińskie oraz zachodnia i południowa część poznańskiego), stanowi zwarty obszar niskiego ich udziału (w szczególności województwo wrocławskie). Stan ten należy tłumaczyć niską liczbą rodzin z małymi dziećmi, które osiedlały się na tych obszarach. Konsekwencją tego będzie pogłębiający się — w okresie najbliższych 10 lat — brak siły roboczej na tym obszarze, który będzie wymagał prowadzenia nadal werbunku siły roboczej z innych obszarów oraz dalszych planowych przesiedleń ludności. Poważniejszy wzrost siły roboczej pochodzenia miejscowego zacznie pojawiać się na tych ziemiach dopiero około roku 1965, kiedy do wieku produkcyjnego wchodzić już zaczną roczniki urodzone po wojnie.

Innymi obszarami niskiego udziału klasy od 7 do 14 lat są: obszar centralny (warszawsko-łódzki) oraz Zagłębie Dąbrowskie. W obu przypadkach jest to wynikiem imigracyjnego charakteru tych

Rys. 3. Udział grupy przedprodukcyjnej klasa od 7 do 14 lat.

obszarów oraz niskiej stopy życiowej klasy robotniczej w Polsce przedwrześniowej, a co za tym idzie, niskiego przyrostu naturalnego w tym okresie.

Jeśli chodzi o obszary wysokiego udziału klasy od 7 do 14 lat, to są to przede wszystkim wspomniane tereny województwa opolskiego i olsztyń-

skiego, zamieszkałe w znacznej części przez ludność miejscową, obszar obejmujący północną część województwa warszawskiego i prawie całe województwo białostockie (poza powiatami: etckim, oleckim, i gołdapskim), z najwyższym udziałem tej klasy w powiatach: kolneńskim — 19,6% i ostrołęckim — 18,8% oraz obszar obejmujący południową i wschodnią część województwa krakowskiego i zachodnią województwa rzeszowskiego. Stan ten zarówno w przypadku obszarów zamieszkałych w większości przez ludność miejscową, jak i pozostałych należy tłumaczyć absolutnym zmniejszeniem się ludności tych obszarów w okresie od roku 1939 do 1950, zwłaszcza w grupie produkcyjnej. Jednocześnie należy zwrócić uwagę na to, że omawiana klasa już pod koniec planu sześcioletniego zacznie wkraczać w wiek produkcyjny tworząc poważną bazę siły roboczej na tych terenach. Szczególnie duże znaczenie ma to dla województwa opolskiego i olsztyńskiego, które cierpią w chwili obecnej na niedobory siły roboczej.

Jeśli chodzi o pozostałe obszary Polski, to udział klasy od 7 do 14 lat utrzymuje się na poziomie przeciętnym, to jest od 13,5 do 16,5%.

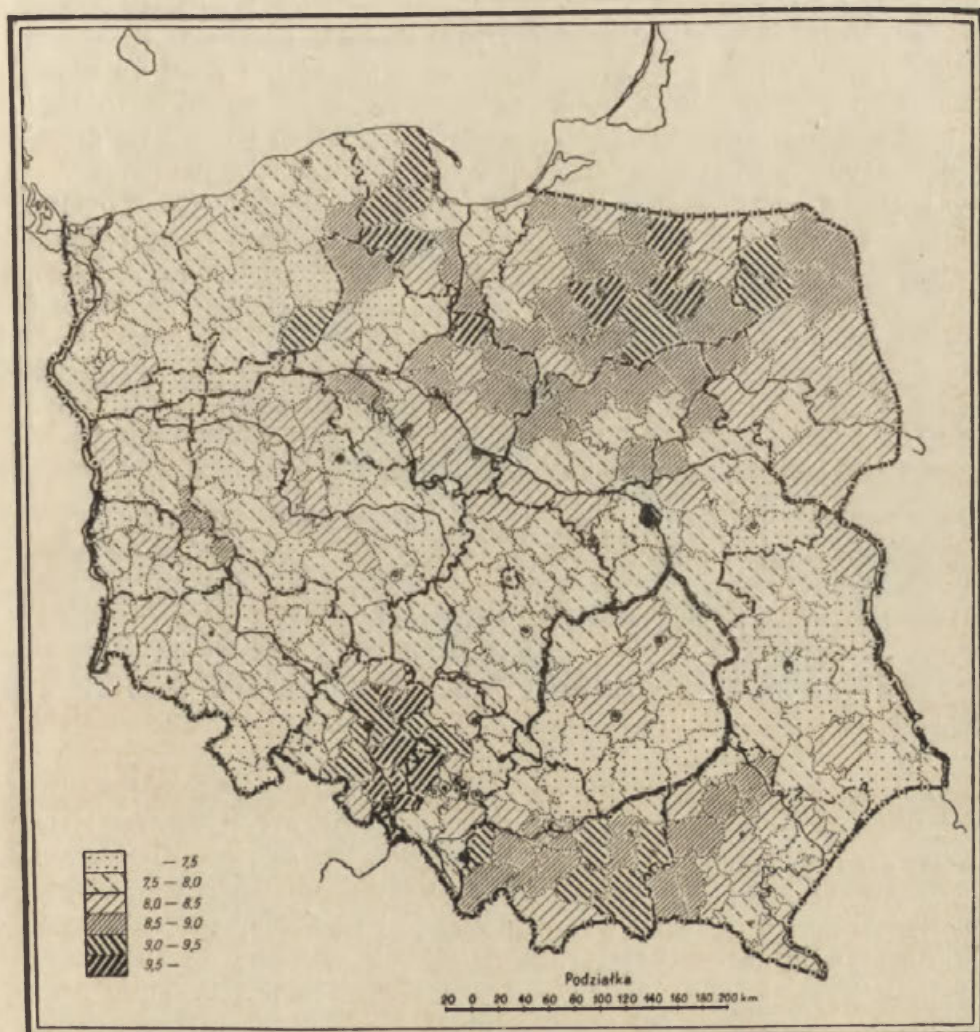
4) Klasa od 15 do 18 lat

Rozmieszczenie młodzieży w wieku od 15 do 18 lat cechują pewne podobieństwa do poprzednio omawianego rozmieszczenia dzieci w wieku od 7 do 14 lat wykazując jednak stosunkowo niewielkie różnice pomiędzy udziałem tej grupy na ziemiach dawnych i na Ziemiach Odzyskanych. W rezultacie tego, zachodnia oraz centralna i wschodnia część Polski stanowi w zasadzie obszar przeciętnych udziałów tej klasy (7,5 do 8,5%). Najniższe udziały, podobnie jak w przypadku klasy od 7 do 14 lat, spotykamy w rejonach: podwarszawskim, podłódzkim, śląsko-dąbrowskim (powiaty: warszawski — 7,2%, grodziski — 7,1%, będziński — 6,8%) co wiąże się z niskim przyrostem naturalnym oraz imigracyjnym charakterem tych terenów. Oprócz tego dużym obszarem niskiego udziału tej klasy jest południowa część województwa kieleckiego, północna województwa krakowskiego i środkowo-wschodnia województwa lubelskiego.

Najwyższym udziałem, podobnie jak w klasie od 7 do 14 lat, charakteryzuje się województwo opolskie (powiaty: strzelecki — 10,4% i oleski — 9,7%) i środkowa część województwa olsztyńskiego (powiaty: olsztyński — 10,3%, mragowski — 9,9%, kętrzyński — 9,6%) oraz powiaty: kościerzyński — 9,5% (województwo gdańskie) i grudziądzki — 9,7% (województwo bydgoskie). Ponadto wysoki udział tej klasy (8,5 do 9,5%) wykazują prawie wszystkie pozostałe powiaty województwa olsztyńskiego, przyległe do nich powiaty województw: warszawskiego i bydgoskiego oraz północna część województwa białostockiego.

Na południu, wysoki udział młodzieży posiada prawie całe wojewódz-

two krakowskie (z wyjątkiem powiatów: olkuskiego, miechowskiego i dąbrowskiego) oraz zachodnia część województwa rzeszowskiego.

Rys. 4. Udział grupy przedprodukcyjnej klasa od 15 do 18 lat.

Wysoki udział klasy od 15 do 18 lat na tych obszarach stwarza w powiązaniu z wysokim udziałem klasy od 7 do 14 lat poważną bazę siły roboczej i, po przeprowadzeniu studiów popartych danymi cyfrowymi, powinien stworzyć przesłanki do lokalizacji na tych obszarach (słabo z wyjątkiem województwa opolskiego zainwestowanych) nowych zakładów przemysłowych.

B. Grupa produkcyjna

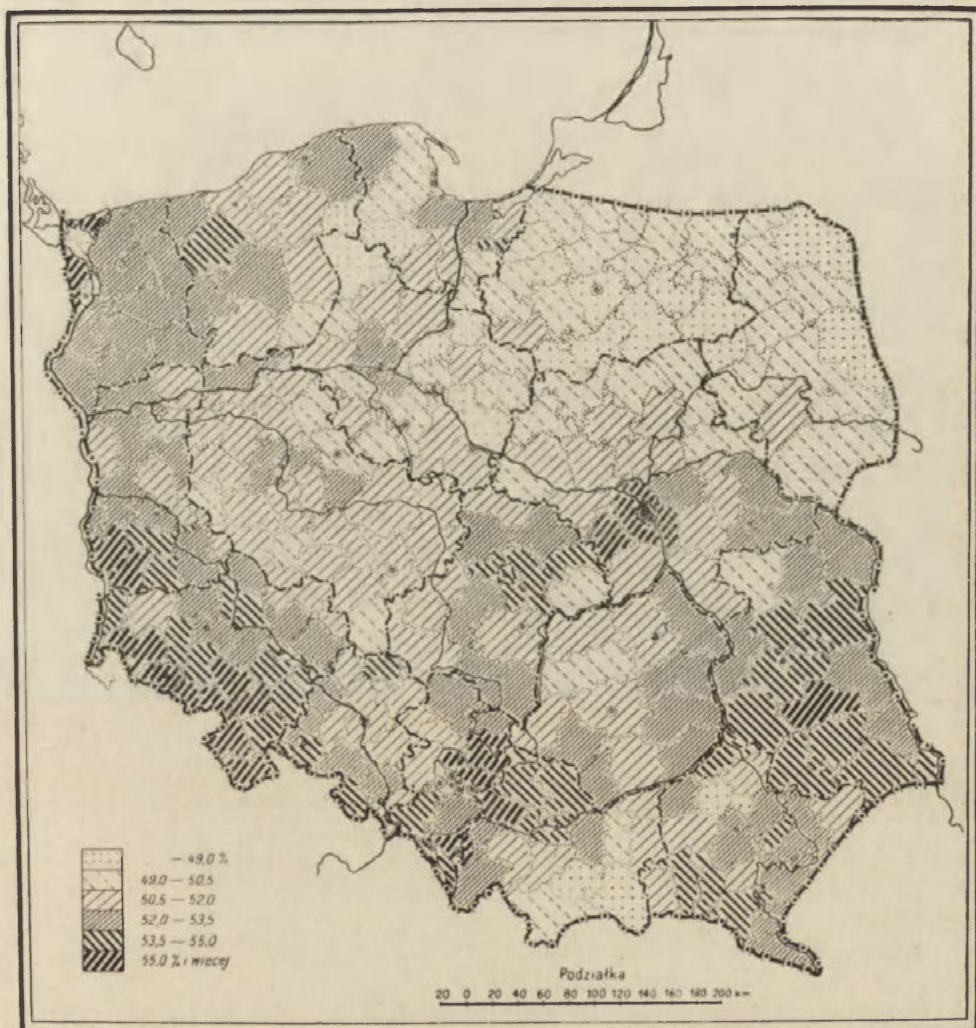
Udział grupy produkcyjnej wykazuje bardzo duże jej zróżnicowanie przestrzenne. Jako pierwszy, rzuca się w oczy duży zwarty obszar niskiego udziału ludności w wieku produkcyjnym (poniżej 50,5%) w północno-wschodniej części kraju, to jest w województwie białostockim i olsztyńskim oraz w przyległych do nich powiatach województwa warszawskiego i bydgoskiego. Innymi, większymi obszarami niskiego udziału tej grupy jest południowo-wschodnia część województwa krakowskiego oraz powiaty: kościerski, kartuski (województwo gdańskie) wraz z powiatem bytowskim z województwa koszalińskiego. Ponadto niski udział grupy produkcyjnej posiadają powiaty: łukowski i lubartowski (województwo lubelskie), kolbuszowski (województwo rzeszowskie), konecki i włoszczowski (województwo kieleckie), rawski (województwo łódzkie) i kilka innych.

Jeśli chodzi o obszary wysokiego udziału (powyżej 53,5%) to na czoło wysuwa się pas podsudecki (powiaty: lubański, lwówecki, jeleniogórski, kamiennogórski, wałbrzyski, świdnicki, dzierzoniowski, kłodzki i bystrzycki) południowo-zachodnia część województwa zielonogórskiego, Zagłębie Górnośląskie i przyległa doń północno-zachodnia część województwa krakowskiego, pas warszawsko-łódzki (byłe powiaty: warszawski i grodziski w granicach administracyjnych według stanu na dzień 3. XII. 1950 r. oraz powiaty: skierniewicki, brzeziński i łódzki), południowa część województwa lubelskiego i wreszcie powiaty: rzeszowski, jasielski, krośnieński, sanocki i przeworski w województwie rzeszowskim.

Pozostałe obszary utrzymują się w granicach przeciętnego udziału, to jest od 50,5 do 55,5%.

Patrząc na tak duże różnice w udziale grupy produkcyjnej na poszczególnych obszarach, nasuwa się pytanie, co jest przyczyną tego stanu rzeczy. Z głębszej analizy wynika, że przyczyny te są różne dla różnych obszarów. W przypadku Ziemi Odzyskanych (z wyjątkiem województw olsztyńskiego i opolskiego) wyższy udział jest wywołany przede wszystkim napływem na te obszary ludności głównie w wieku produkcyjnym. W mniejszym stopniu występuje to na terenach rolniczych, gdzie przenosiły się częściej całe rodziny, w większym stopniu — na zurbanizowanych i uprzemysłowionych, gdzie proces odbudowy i rozbudowy przemysłu przyciągał i w dalszym ciągu przyciąga poważną liczbę ludzi młodych. W rezultacie w najbardziej uprzemysłowionych powiatach odsetek ludności w wieku produkcyjnym dochodzi prawie do 60% (powiat dzierzoniowski — 59,1%, powiat wałbrzyski — 59,8%). Podobnie należy tłumaczyć wysoki udział grupy w wieku produkcyjnym w południowej części województwa zielonogórskiego, w pasie warszawsko-łódzkim (byłe powiaty: warszawski i grodziski w granicach administracyjnych według sta-

nu na dzień 3. XII. 1950 r. oraz powiaty: skierniewicki, brzeziński i łódzki) i w województwie stalinogrodzkim wraz z północno-zachodnią częścią województwa krakowskiego; przy tym w przypadku dwu ostatnich jest on

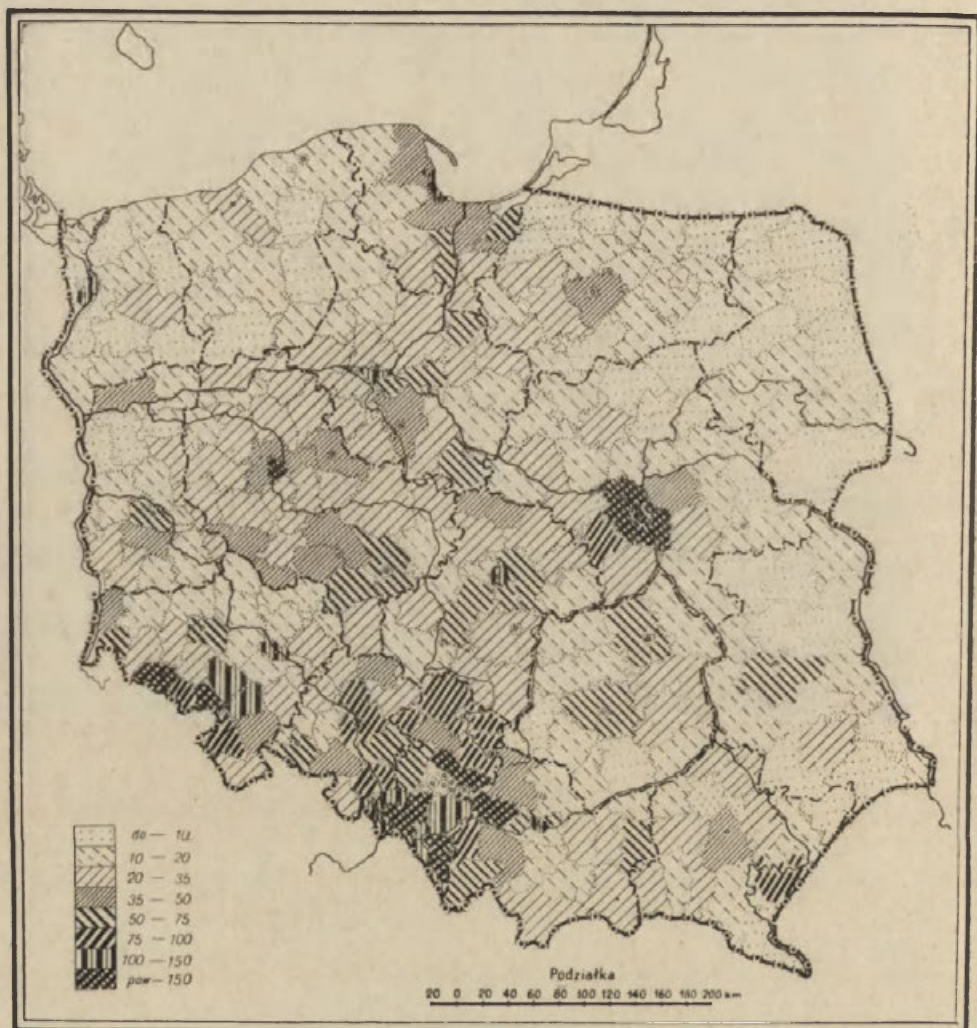

Rys. 5. Udział grupy produkcyjnej od 19 do 59 lat.

z jednej strony wywołany imigracją związaną z rozwojem przemysłu i rozbudową miast, a z drugiej niskim przyrostem naturalnym tych obszarów.

Natomiast wysoki udział grupy produkcyjnej w województwie lubelskim jest już nieco trudniejszy do wytłumaczenia. Należy przypuszczać, że wpływa na to duża odległość od centrów przemysłowych i słaba sieć komunikacyjna, co hamuje odpływ nadwyżek siły roboczej.

Wysokie udziały grupy produkcyjnej w województwie rzeszowskim występują w powiatach: krośnieńskim, sanockim, rzeszowskim i przewor-

Rys. 6. Udział grupy wydzielonej od 19 do 29 lat.

skim, w których rozwój przemysłu lokalnego działa hamująco na odpływ ludności w wieku produkcyjnym na inne tereny.

Jeśli chodzi o przyczyny niskiego udziału grupy produkcyjnej, to są one także różne. W przypadku np. województwa olsztyńskiego w powiatach o dużej liczbie ludności miejscowej są wynikiem dość znacznego ubytku ludności w tym wieku wskutek działań wojennych (pobór do

wojska) oraz ucieczki na zachód przed nacierającymi wojskami radzieckimi, w pozostałych zaś powiatach — wynikiem bardziej wyrównanej struktury wieku osiedleńców zza Bugu o niższym jednak udziale roczników poprodukcyjnych. Natomiast w województwie białostockim, najsłabiej uprzemysłowionym obszarze w kraju, posiadającym ponadto słabo rozwinięte rolnictwo, niski udział grupy produkcyjnej został wywołany silną emigracją na ziemie zachodnie oraz do ośrodków miejskich ziem dawnych (zwłaszcza emigracją pierwszych roczników grupy produkcyjnej) co wyraźnie widać na rysunku 6.

Zjawisko niskiego udziału grupy produkcyjnej na obszarach słabo zagospodarowanych widać na rysunkach 5 i 6 całkiem wyraźnie. Zarówno północną część województwa warszawskiego, jak i północno-wschodnią województwa bydgoskiego, powiat kościerski i kartuski województwa gdańskiego, południową część województwa krakowskiego, powiat kolbuszowski w województwie rzeszowskim, włoszczowski i konecki w województwie kieleckim oraz łukowski i lubartowski w województwie lubelskim niewątpliwie także określimy jako obszary mało aktywne gospodarczo, a więc o tendencjach co najmniej stagnacyjnych. Na terenach tych, dla zachowania niezmiennego stanu ludności występuje zjawisko odpływu ludności, równające się sumie przyrostu naturalnego, co zwykle wyraża się w emigracji pierwszych roczników grupy produkcyjnej.

Kończąc tę pobieżną analizę rozmieszczenia udziałów grupy produkcyjnej, zatrzymajmy się jeszcze nad rysunkiem 6 — udziałów wydzielonej klasy od 19 do 29 lat, to jest pierwszych dziesięciu roczników grupy produkcyjnej. Rozmieszczenie tej klasy jest w dużej mierze odzwierciedleniem powojennych ruchów ludności.

A więc zgodnie z tym, obszarami najwyższych udziałów tych roczników są Ziemie Odzyskane z wyjątkiem powiatów zamieszkałych w większości przez ludność miejscową oraz obszary o charakterze imigracyjnym w centrum kraju (w zasadzie okręgi przemysłowe). Szczególnie zwarte obszary wysokiego udziału tych roczników występują w województwach: szczecińskim, wrocławskim i południowej części województwa zielonogórskiego, przekraczając w większości powiatów nawet 25% ogółu ludności.

Do powiatów o najwyższym ich udziale, należą dobrze zainwestowane i o silnej przewadze ludności nierolniczej powiaty: dzierzoniowski i kamiennogórski, w których klasa od 19 do 29 lat osiąga niespotykane wysoki udział 27,6%. Nieco niższy udział (26,0%) posiada powiat jeleniogórski.

Oprócz terenów Ziem Odzyskanych stosunkowo wysokie udziały (17 do 19%) wykazują silnie uprzemysłowione powiaty Górnego Śląska oraz przyległe doń powiaty środkowo-zachodniej części województwa krakow-

skiego, powiat łódzki i powiaty podwarszawskie, mające podobnie jak Śląsk charakter imigracyjny.

Wysokie udziały wykazują również powiaty południowo-wschodniej części województwa lubelskiego, a to z uwagi na zasiedlenie gospodarstw poukraińskich młodszym elementem polskim (między innymi istnieją na tych terenach młodzieżowe spółdzielnie produkcyjne).

Jeśli chodzi o obszary o niskim udziale klasy od 19 do 29 lat, to należy tu przede wszystkim województwo poznańskie, łódzkie i południowa część województwa bydgoskiego, z których rozchodzą się odnogi: na północ na Pojezierze Kaszubskie, na północo-wschód na północną część województwa warszawskiego i województwo białostockie, na wschód na południowe powiaty województwa warszawskiego, na północno-zachodnią część województwa lubelskiego i na przyległy do nich powiat kozienicki w województwie kieleckim.

Największa odnoga biegnie przez zachodnią część województwa kieleckiego na południe, gdzie łączy się z drugim obszarem niskich udziałów obejmującym prawie całe województwo krakowskie i rzeszowskie.

Przyczyny takiego rozmieszczenia klasy od 19 do 29 lat są w zasadzie przyczynami, które podano poprzednio dla całej grupy produkcyjnej. Specjalnego wyjaśnienia wymaga tylko województwo poznańskie, gdzie udział klasy od 19 do 29 lat spada w niektórych powiatach poniżej 14% (np. w powiecie gnieźnieńskim do 13,8%, kępińskim do 13,2%).

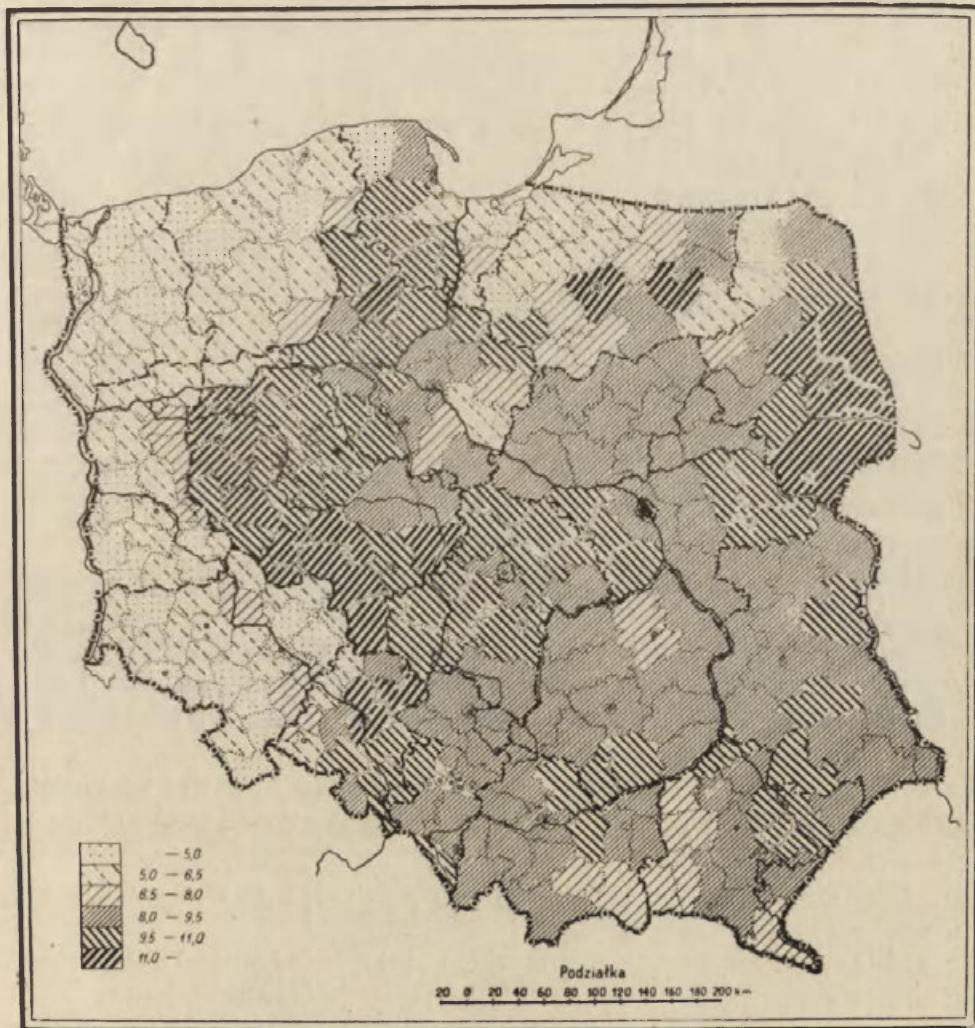
Prawdopodobnie przyczyną tego jest:

- 1) przenoszenie się młodych małżeństw na Ziemię Odzyskane w czasie akcji przesiedleńczej w latach od 1945 do 1947,
- 2) tradycja niedzielenia gospodarstw i w związku z tym przenoszenie się do miast (lub na Ziemię Odzyskane),
- 3) w przypadku powiatów wschodnich województwa poznańskiego (konińskiego, tureckiego i kolskiego) ich słabe zainwestowanie, co wywołuje stały odpływ roczników młodszych.

C. Grupa poprodukcyjna

Rozmieszczenie wysokich i niskich udziałów grupy poprodukcyjnej jest w ogólnym zarysie przeciwstawieniem rozmieszczenia udziałów klasy od 0 do 2 lat. Gdzie mieliśmy w przypadku klasy od 0 do 2 lat udziały wysokie, tam mamy niskie grupy poprodukcyjnej, gdzie zaś były niskie udziały klasy od 0 do 2 lat, mamy wysokie udziały grupy poprodukcyjnej. Nie ma prawie ani jednego powiatu, gdzie nie nastąpiłoby podobne odwrócenie. Zgodnie z tym Ziemię Odzyskane stanowią obszar bardzo niskiego udziału grupy poprodukcyjnej, wynoszący przeciętnie około 5,0 do 5,5%, z wyjątkiem powiatów, które zamieszkuje przeważnie ludność miejsowa

oraz kilku powiatów w województwie olsztyńskim (między innymi giżyckiego, kętrzyńskiego i węgorzewskiego) silniej zasiedlonych repatriantami

Rys. 7. Udział grupy poprodukcyjnej 60 lat i więcej.

z Wileńszczyzny. W niektórych powiatach odsetek ten spada nawet poniżej 4% (woliński — 3,6%, kamiennogórski i dzierzoniowski — 3,8%).

Jeśli chodzi o tereny o wysokim udziale grupy poprodukcyjnej, to na pierwszy plan wysuwa się obszar obejmujący: południowe powiaty województwa gdańskiego, północno-zachodnie powiaty województwa bydgoskiego, województwo poznańskie z wyjątkiem powiatu konińskiego i kol-

skiego oraz województwo łódzkie (bez powiatów: łódzkiego, rawskiego i radomszczańskiego) i z województwa warszawskiego powiaty: sochaczewski, grodziski i grójecki. Drugim dużym obszarem wysokich udziałów tej grupy są wschodnie powiaty województwa białostockiego oraz powiaty: siedlecki, węgrowski i sokołowski z województwa warszawskiego. Ponadto mniejsze obszary wysokiego udziału grupy poprodukcyjnej stanowią niektóre powiaty województw: lubelskiego, rzeszowskiego, kieleckiego i krakowskiego. Przyczyny takiego zróżnicowania udziału grupy poprodukcyjnej w Polsce są w zasadzie trojakiemu rodzaju:

pierwsza — to powojenne ruchy ludności;

druga — to stan gospodarczy poszczególnych terenów i w wyniku tego bądź odpływ, bądź przyływ roczników w wieku produkcyjnym;

trzecia — to wyższa w okresie przedwojennym stopa życiowa ludności niektórych obszarów, a w związku z tym dłuższy przeciętny jej wiek (np. województwo poznańskie i bydgoskie).

III. TYPY STRUKTURY WIEKU LUDNOŚCI WIEJSKIEJ

Jak wynika z omówionych wyżej mapek struktura wieku ludności wiejskiej w Polsce jest silnie zróżnicowana. Jak już wspomniano przy omawianiu poszczególnych grup i klas wieku przyczyny tego były następujące: przesiedlenia ludności w wyniku drugiej wojny światowej oraz warunki społeczne, polityczne i ekonomiczne poszczególnych obszarów Polski w poprzednich okresach.

Kompleksowa analiza omówionych mapek pozwala nawet na wyróżnienie czterech typowych dla określonych obszarów Polski struktur wieku ludności, a mianowicie:

- 1) dla obszarów Ziemi Odzyskanych, zasiedlonych w większości przez ludność przybyłą po wojnie;
- 2) dla obszarów Ziemi Odzyskanych o dużej liczbie ludności miejscowej;
- 3) dla obszarów ziem dawnych o charakterze imigracyjnym;
- 4) dla obszarów ziem dawnych o charakterze emigracyjnym.

Dwie ostatnie struktury można wyróżnić w każdym kraju o nierównomiernym rozmieszczeniu sił wytwórczych, natomiast pierwsza i druga są w zasadzie bez precedensu.

1) Cechy charakterystyczne struktury wieku ludności obszarów Ziemi Odzyskanych, zamieszkałych w większości przez ludność nowoprzybyłą, są następujące:

- a) bardzo wysokie udziały klasy od 0 do 2 i od 3 do 6 lat grupy przedprodukcyjnej, wynoszące przeciętnie około 11,5 i 9,0% ogółu ludności;

b) niski udział klasy od 7 do 14 lat grupy przedprodukcyjnej, wynoszący przeciętnie około 13,5% ogółu ludności;

c) zbliżony do przeciętnego udział klasy od 15 do 18 lat wynoszący nieco poniżej 8% ogółu ludności;

d) nieco wyższy od przeciętnego udział grupy produkcyjnej, wynoszący około 52,5% ogółu ludności, w tym bardzo wysoki udział roczników od 19 do 29 lat, wynoszący powyżej 19% ogółu ludności;

e) bardzo niski udział grupy poprodukcyjnej wynoszący około 5,5% ogółu ludności.

Oczywiście na poszczególnych obszarach zachodzą dosyć poważne odchylenia od podanych wskaźników, wiążące się z ich strukturą gospodarczą, okresem zasiedlania oraz pochodzeniem osiedleńców. W szczególności bardzo wyraźnie widać wpływ struktury gospodarczej poszczególnych obszarów. Tak np. można wyróżnić strukturę wieku ludności Ziemi Odzyskanych:

- a) obszarów rolniczych;
- b) obszarów przemysłowo-rolniczych;
- c) obszarów przemysłowych.

a) Cechą charakterystyczną obszarów rolniczych jest wczesne ich zasiedlenie, które odbyło się w zasadzie natychmiast po zakończeniu działań wojennych lub też po wysiedleniu Niemców. Ludność osiedlająca się na tych obszarach to przeważnie bezrolni i małorolni chłopcy z Polski centralnej i wschodniej oraz repatrianci z za Bugu, którzy przynosili się z całymi rodzinami, zazwyczaj jednak z małą ilością starców. Poważną ilość osiedleńców stanowiły młode małżeństwa, przeważnie jeszcze bezdzietne.

Przykładem powiatu tego typu może być gryficki, w którym udział poszczególnych klas i grup wieku ludności wynosi:

wiek	powiat gryficki (w %)
0—2	11,6
3—6	9,3
7—14	14,0
15—18	8,0
19—59	52,1
60— i więcej	5,0
	100,0
19—29	20,0

b) Cechą obszarów przemysłowo-rolniczych Ziemi Odzyskanych jest, obok w zasadzie zakończonego napływu ludności rolniczej, ciągle jeszcze trwający proces osiedlania się ludności pozarolniczej, związany ze stop-

niową odbudową i uruchamianiem zakładów przemysłowych. Przykładem może tu być powiat jaworski, w którym udział poszczególnych klas i grup wieku ludności wynosi:

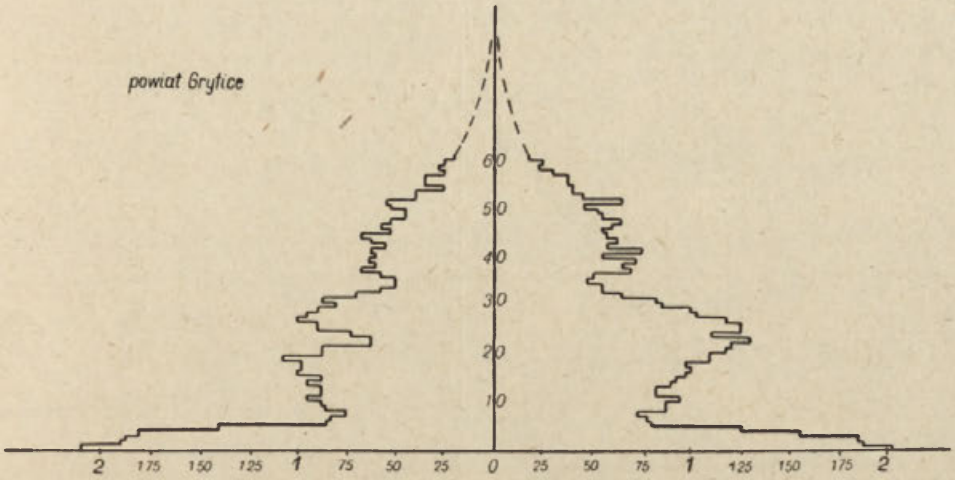
	powiat jaworski
wiek	(w ‰)
0—2	11,8
3—6	9,5
7—14	11,8
15—18	7,7
19—59	54,1
60 i więcej	5,1
	<hr/>
	100,0
19—29	21,3

c) Wreszcie cechą charakterystyczną obszarów przemysłowych Ziemi Odzyskanych jest niski odsetek ludności rolniczej i zbliżanie się ich struktury zawodowej, a co za tym idzie i struktury wieku ludności do struktury miast. Obszary te z uwagi na silnie rozwinięty przemysł w dalszym ciągu posiadają charakter imigracyjny ściągając przede wszystkim ludzi młodych. Jako typowe pod tym względem można przyjąć powiaty: dzierzoniowski i kamiennogórski:

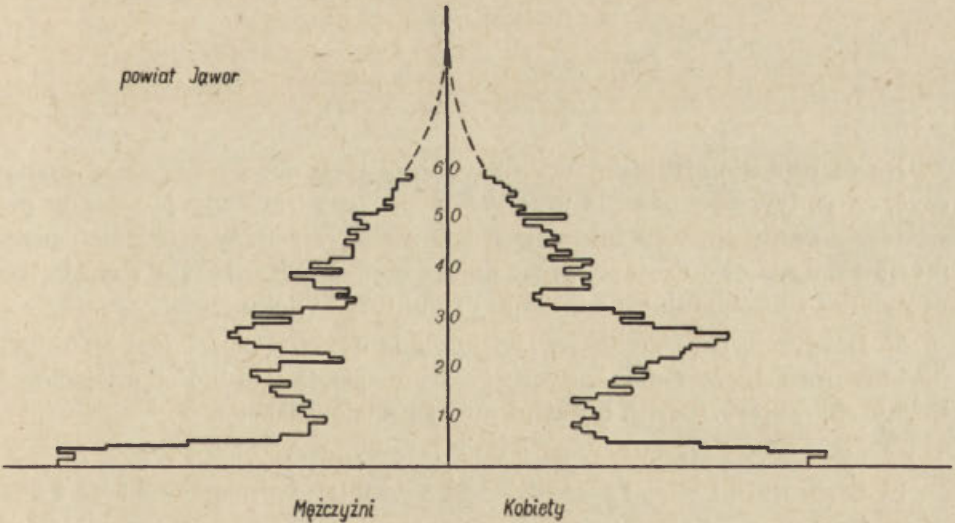
wiek	powiat	powiat
	dzierzoniowski	kamiennogórski
	(w ‰)	(w ‰)
0—2	11,3	12,3
3—6	8,7	8,8
7—14	9,6	10,6
15—18	7,5	7,0
19—59	59,1	57,5
60 i więcej	3,8	3,8
	<hr/>	<hr/>
	100,0	100,0
19—29	27,6	27,6

Jak z powyższego wynika, obszary tego typu posiadają niespotykany dotychczas wysoki udział ludności w wieku od 19—29 lat, a równocześnie niezmiernie niski udział ludności w wieku poprodukcyjnym.

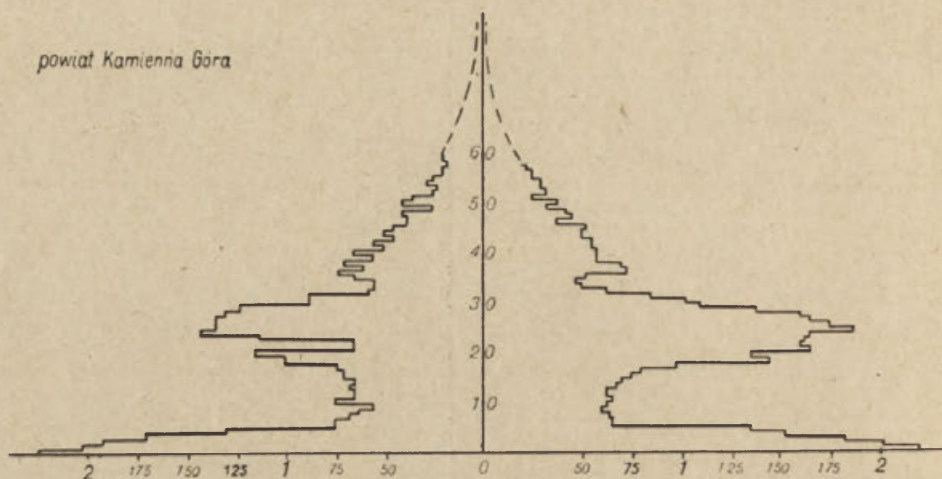
Jeśli chodzi o obszary Ziemi Odzyskanych, na których strukturę wieku ludności miało wpływ pochodzenie przesiedleńców, to wyraźnie widać to w niektórych powiatach województwa olsztyńskiego. Zostały one zastędlone w dużym stopniu przez repatriantów zza Bugu, którzy przynosili się z całymi rodzinami. Jako przykład można tu podać powiat lidzbarski.

Rys. 8. Struktura wieku ludności powiatu o charakterze rolniczym na Ziemiach Odzyskanych.

Rys. 9. Struktura wieku ludności powiatu o charakterze przemysłowo-rolniczym na Ziemiach Odzyskanych.

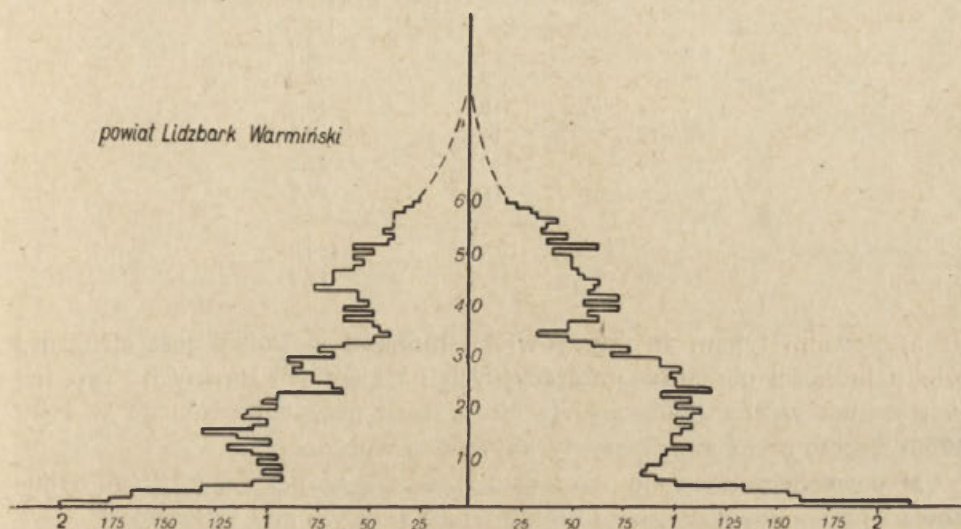
Rys. 10. Struktura wieku ludności powiatu o charakterze przemysłowym na Ziemiach Odzyskanych.

wiek	powiat lidzbarski (w ‰)
0—2	10,4
3—6	8,5
7—14	16,5
15—18	8,5
19—59	49,7
60 i więcej	6,4
	100,0
19—29	18,4

Na marginesie struktury wieku ludności tych obszarów należy zaznaczyć, że wpływ pochodzenia przesiedleńców jest widoczny jedynie w powiatach rolniczych, wczesnie w zasadzie zasiedlonych. W powiatach przemysłowych został on zatarty przez dalszy napływ osadników z ziem Polski centralnej i wschodniej o odmiennej strukturze wieku.

2) Drugim typem struktury wieku ludności w Polsce, jest struktura na obszarach Ziemi Odzyskanych o dużym odsetku ludności miejscowej. Cechy charakterystyczne tej struktury są następujące:

- niski udział roczników od 0 do 2 lat, wynoszący 5,5 do 6,5‰;
- bardzo niski udział roczników od 3 do 6 lat, wynoszący 4,5 do 5,5‰;
- bardzo wysoki, a więc odwrotnie niż na pozostałych obszarach Ziemi Odzyskanych, udział roczników od 7 do 14 lat i od 15 do 18 lat, wynoszący 18 do 19 i 9 do 10‰;

Rys. 11. Struktura wieku ludności powiatu o dużym udziale repatriantów z za Bugu.

d) niski udział roczników grupy produkcyjnej, wynoszący od 46% w powiecie olsztyńskim do około 52% w powiatach województwa opolskiego;

e) wysoki udział roczników grupy poprodukcyjnej, wynoszący ponad 10%.

Ponadto cechą charakterystyczną obszarów o dużym odsetku ludności miejscowej jest większa o około 40 do 50% liczba kobiet niż mężczyzn w wieku produkcyjnym.

Przedstawiony powyżej typ struktury wieku ludności jest wynikiem poważnego zmniejszenia się liczby ludności tych obszarów w stosunku do okresu przedwojennego, na co wpłynęły:

a) pobór do armii niemieckiej;

b) częściowa ewakuacja i ucieczka przed nacierającymi wojskami radzieckimi. Dotyczy to w szczególności roczników od 19 do 29 lat grupy produkcyjnej, silnie germanizowanych po dojściu do władzy Hitlera.

Należy zaznaczyć, że najwyraźniej wpływ ludności miejscowej na strukturę wieku występuje na rolniczych terenach posiadających przed wojną stosunkowo niższy odsetek Niemców.

Typowymi powiatami o przewadze ludności miejscowej są powiaty: olsztyński i mrągowski. Struktura wieku ludności przedstawia się w nich następująco:

wiek	powiat olsztyński powiat mragowski	
	(w ‰)	(w ‰)
0—2	6,4	6,7
3—6	5,4	6,2
7—14	19,7	18,0
15—18	10,3	9,9
19—59	46,4	45,5
60 i więcej	11,8	13,7
	100,0	100,0
19—29	14,9	15,3

3) Trzecim typem struktury wieku ludności w Polsce jest struktura wieku ludności obszarów imigracyjnych na ziemiach dawnych. Typ ten jest jednak w chwili obecnej (w dniu spisu przeprowadzonego w roku 1950) jeszcze mało charakterystyczny, na co wpłynęły:

a) poważne zniszczenia przemysłu w okresie wojny i raczej jego odbudowa i przebudowa w oparciu o istniejące rezerwy siły roboczej;

b) poważne zniszczenie substancji mieszkaniowej, a co za tym idzie, zmniejszenie napływu kosztem rozwoju dojazdów do pracy;

c) pochłanianie większości nadwyżek ludnościowych terenów imigracyjnych przez Ziemie Odzyskane i wielkie miasta. Niemniej porównując rysunki 14 i 15 przedstawiające strukturę wieku ludności obszarów imigracyjnych i emigracyjnych (być może obecnie chwilowo stagnacyjnych) można zauważyć zasadnicze różnice.

Cechy charakterystyczne tego typu struktury wieku ludności są następujące:

a) niskie udziały roczników trzech pierwszych klas grupy przedprodukcyjnej, a więc:

klasy od 0 do 2 lat około 7‰;

klasy od 3 do 6 lat około 7,5‰;

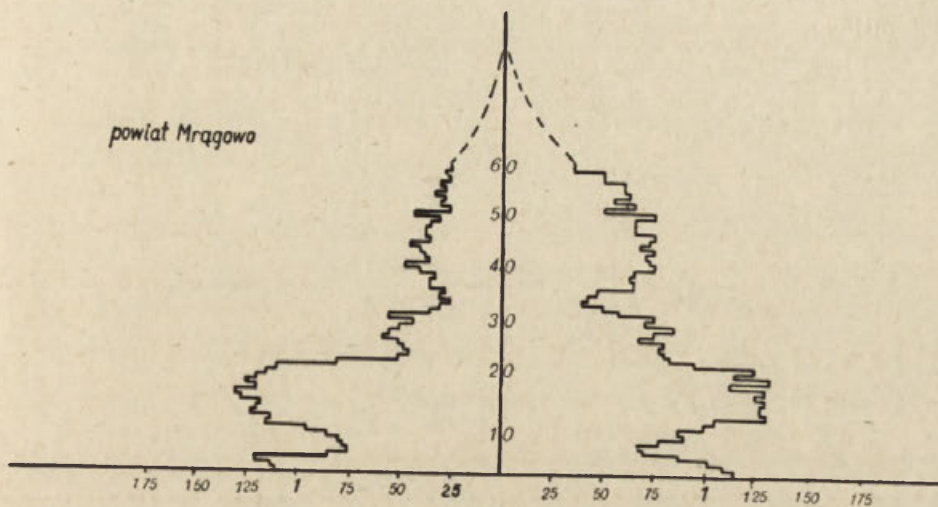
klasy od 7 do 14 lat niespełna 14‰;

b) nieco wyższe niż przeciętnie udziały klasy od 15 do 18 lat, wynoszące około 8‰, co się wiąże zazwyczaj z napływem młodzieży z zewnątrz do przemysłu oraz ze szkół przemysłowych zawodowych;

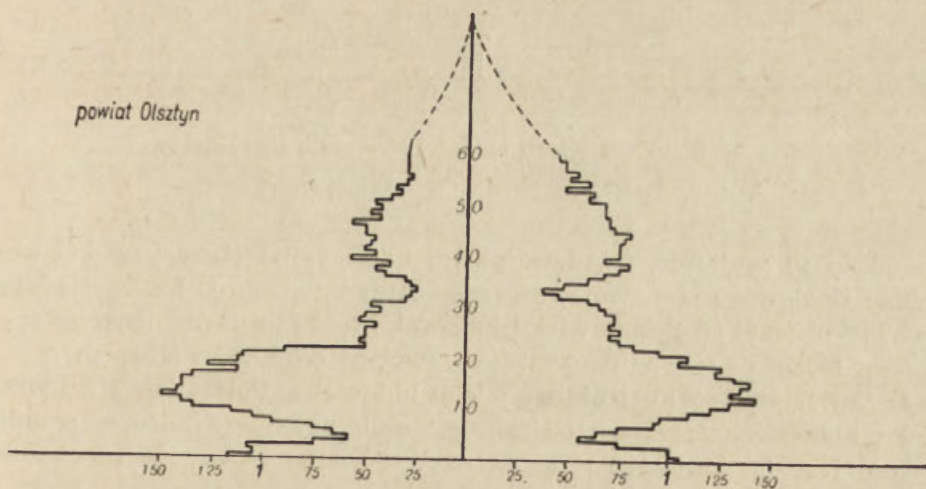
c) stosunkowo wysokie udziały grupy produkcyjnej, wynoszące około 55‰, w tym udział roczników od 19 do 29 lat około 18‰;

d) przeważnie wyższe niż przeciętnie udziały grupy poprodukcyjnej wynoszące około 9‰.

Przykładem powiatu tego typu o charakterze imigracyjnym może być

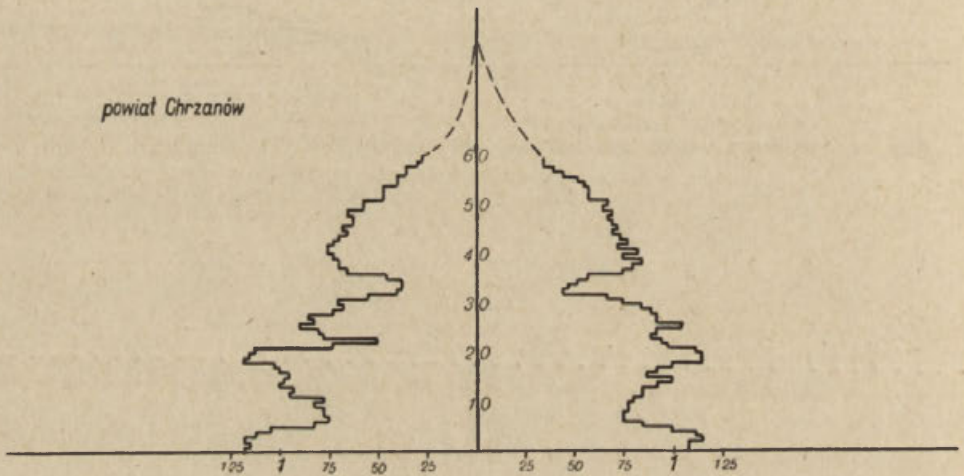
Rys. 12. Struktura wieku ludności powiatu na Ziemiach Odzyskanych o dużym odsetku ludności miejscowej.

Rys. 13. Struktura wieku ludności powiatu na Ziemiach Odzyskanych o dużym odsetku ludności miejscowej.

powiat chrzanowski, którego struktura wieku ludności przedstawia się następująco:

wiek	powiat chrzanowski (w %)
0—2	6,8
3—6	7,5
7—14	13,8
15—18	8,2
19—59	55,0
60 i więcej	8,7
	100,0
19—29	18,2

Rys. 14. Struktura wieku ludności powiatu o charakterze imigracyjnym.

Należy tu wyjaśnić, że niewątpliwie imigracyjne obszary wokół zagłębia węglowego (w województwie stalinogrodzkim) nie posiadają w chwili obecnej struktury wieku ludności, którą można by uznać za typową, z uwagi na pewne deformacje wywołane odpływem Niemców.

4) Czwartym typem struktury wieku ludności w Polsce jest struktura wieku ludności obszarów o charakterze emigracyjnym, która w chwili obecnej jest dominującym typem w zdecydowanej większości powiatów ziem dawnych.

Cechy charakterystyczne struktury wieku tego typu są następujące:

a) nieco niższe, niż przeciętnie udziały klasy od 0 do 2 lat i od 3 do 6 lat grupy przedprodukcyjnej a więc:

klasa od 0 do 2 lat około 7,5⁰/o;

klasa od 3 do 6 lat około 8⁰/o;

b) wyższe niż przeciętnie udziały klasy od 7 do 14 lat i od 15 do 18 lat grupy przedprodukcyjnej:

klasa od 7 do 14 lat około 16,5⁰/o;

klasa od 15 do 18 lat około 8,5⁰/o.

Należy zwrócić uwagę, że wysokie udziały tych klas wyraźnie występują jedynie na obszarach odległych od większych ośrodków miejskich i przemysłowych oraz słabo wyposażonych w sieć komunikacyjną, co sprawia, że odpływ nadwyżek rozpoczyna się tam później (w przypadku mężczyzn zazwyczaj po odbyciu służby wojskowej). A więc np. w powiecie kolneńskim udziały tych klas wynoszą 19,6 (!) i 8,8⁰/o, w powiecie ostrołęckim 18,8 i 8,7⁰/o, w powiecie kolbuszowskim 18,0 i 8,9⁰/o.

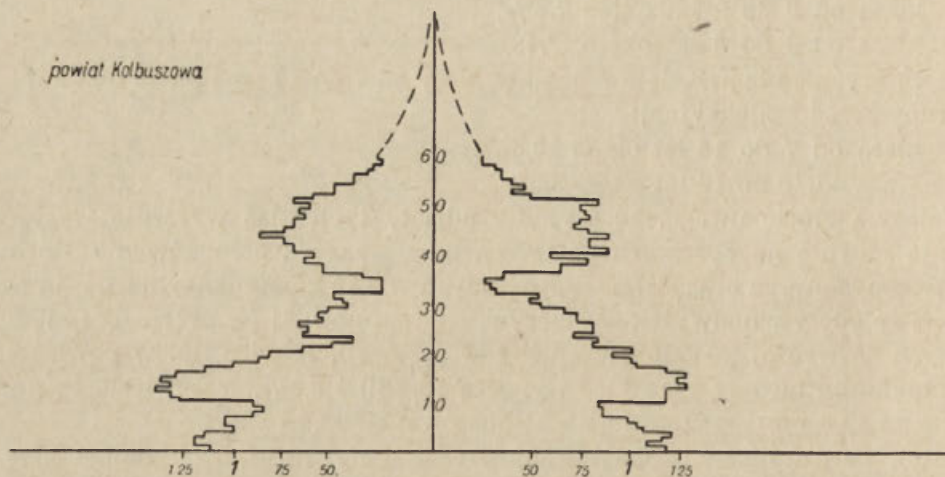
c) bardzo niskie udziały grupy produkcyjnej wynoszące poniżej 50⁰/o ogółu ludności — które spadają nawet do 47,8⁰/o w powiecie kolneńskim, do 47,4⁰/o w powiecie kartuskim i do 48,1⁰/o w powiecie kościerskim. Bardzo charakterystyczny jest tu również udział roczników od 19 do 29 lat spadający do 14,2⁰/o w powiecie kolbuszowskim, do 14,4⁰/o w powiecie kościerskim i do 14,3⁰/o w powiecie włoszczowskim;

d) nieco wyższe niż przeciętnie udziały grupy poprodukcyjnej, które wynoszą około 9⁰/o ogółu ludności.

Przykładem powiatu powyższego typu może być powiat kolbuszowski, którego struktura wieku ludności przedstawia się następująco:

	powiat kolbuszowski
wiek	(w ‰)
0—2	6,9
3—6	8,6
7—14	18,0
15—18	8,9
19—59	48,7
60 i więcej	8,9
	100,0
19—29	14,2

Omawiając obszary o charakterze emigracyjnym należy wspomnieć również o województwach: poznańskim i bydgoskim, których tereny wiejskie posiadają także charakter odpływowy. Widać to wyraźnie w rocznikach od 19 do 29 lat, które stanowią niejednokrotnie mniej niż 15⁰/o ogółu mieszkańców. W innych jednak klasach i grupach jest to mniej widoczne (z wyjątkiem grupy poprodukcyjnej, której wysokie udziały wiążą się jednak również z wyższą stopą życiową ludności tych obszarów) z uwagi

Rys. 15. Struktura wieku ludności powiatu o charakterze emigracyjnym.

na wcześniej, bo już od wieku 14 lat rozpoczynający się odpływ do miast. Ponadto tereny te są z punktu widzenia pracy mniej ciekawe ze względu na niewielkie możliwości werbunku siły roboczej.

IV. STRUKTURA WIEKU LUDNOŚCI MIEJSKIEJ

Podobnie do omawianej poprzednio struktury wieku ludności wsi (wraz z małymi miastami) również struktura wieku ludności miast wykazuje duże różnice, które wynikają przede wszystkim z ich charakteru, typu funkcjonalnego oraz wielkości. Bliższa analiza warunków społecznych, politycznych i gospodarczych całego szeregu miast umożliwiła zgrupowanie ich według pewnych typów, a mianowicie:

A. miasta duże, stanowiące ośrodki produkcyjno-usługowe w skali ponad wojewódzkiej oraz miasta przemysłowe;

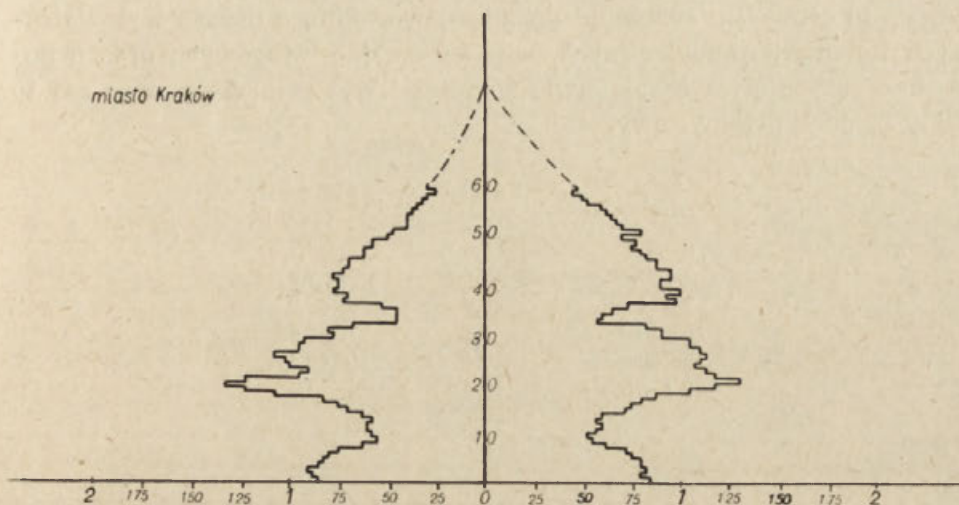
B. miasta średniej wielkości stanowiące ośrodki produkcyjno-usługowe ponadpowiatowe;

C. miasta młode, szybko rosące;

D. miasta o dużym odsetku ludności miejscowej na Ziemiach Odzyskanych.

A. Miasta duże

Do pierwszej grupy miast zaliczymy duże miasta: Warszawę, Łódź, Poznań, Kraków oraz przemysłowe, takie jak: Sosnowiec, Pruszków, Czeładź itp. Charakterystyczną ich cechą jest duży przyrost rzeczywisty lud-

Rys. 16. Struktura wieku ludności miast dużych oraz przemysłowych.

ności przy stosunkowo niskim przyroście naturalnym. W konsekwencji tego struktura wieku ludności tych miast przedstawia się następująco:

1) udział grupy przedprodukcyjnej jest zazwyczaj bardzo niski w szczególności w trzech pierwszych klasach spadając:

w klasie od 0 do 2 lat do 5,1% (Kraków);

w klasie od 3 do 6 lat do 5,8% (Warszawa);

w klasie od 7 do 14 lat do 9,2% (Czeladź, Warszawa);

w klasie od 15 do 18 lat jest on już nieco wyższy utrzymując się w wysokości około 6,5%;

2) udział grupy produkcyjnej jest bardzo wysoki. Jak już wspomniano poprzednio, przekracza zazwyczaj 60% ogółu ludności. Szczególnie wysoki udział grupy produkcyjnej posiadają miasta, które stanowią ponadwojewódzkie ośrodki kulturalne o szeroko rozbudowanej administracji i szkolnictwie wyższym. Miasta tego typu przyciągają duże ilości samotnych osób, przeważnie w wieku produkcyjnym. Tak np. w Warszawie udział grupy produkcyjnej dochodzi nawet do 64,6%, w Krakowie do 62,4%. W miastach przemysłowych o dużym odsetku ludności robotniczej odsetek ten sięga do około 60% (np. w Sosnowcu 60,4%, Żyrardowie 59,4%);

udział roczników od 19 do 29 lat w miastach tego typu wynosi około 18,5%;

3) udział grupy poprodukcyjnej sięga ponad 9% (jedynie Sosnowiec ma 8,9%).

Jako przykłady miast tego typu weźmy Poznań i Sosnowiec. Pierwszy — to ośrodek o znaczeniu ponadwojewódzkim, o dobrze wykształconych funkcjach produkcyjnych, administracyjno-usługowych oraz o poważnie rozwiniętym szkolnictwie średnim i wyższym; Sosnowiec zaś to silny ośrodek przemysłowy.

wiek	Poznań (w ‰)	Sosnowiec (w ‰)
0—2	6,6	6,7
3—6	7,4	7,5
7—14	9,9	9,9
15—18	6,5	6,6
19—59	60,4	60,4
60 i więcej	9,2	8,9
	100,0	100,0
19—29	18,5	18,8

B. Miasta średniej wielkości

Do drugiej grupy zaliczymy większość miast z terenów centralnych i wschodnich Polski, liczących 20 000 do 50 000 mieszkańców, których podstawą rozwoju były sprawowane przez nie funkcje administracyjne w skali powiatowej oraz produkcyjno-usługowe w skali kilku powiatów. Między innymi w grupie tej znajdują się: Chełm, Siedlce, Płock, Nowy Sącz i Przemyśl, które poprzednio posiadały, ewentualnie posiadają jeszcze obecnie dodatkowe podstawy rozwoju jako siedziby Dyrekcji Lasów Państwowych (Siedlce, Przemyśl), rejonów energetycznych (poprzednio sądów okręgowych), większej liczby szkół zawodowych czy też administracji kościelnej (Płock, Przemyśl). Cechy charakterystyczne struktury wieku ludności miast tego typu są następujące:

- klasy od 0 do 2 lat ponad 7,4‰;
- klasy od 3 do 6 lat ponad 7,3‰;
- klasy od 7 do 14 lat ponad 11,7‰

oraz dużo wyższe udziały klasy od 15 do 18 lat w związku z pełnieniem przez te miasta funkcji ośrodków szkolnych dla kilku sąsiednich powiatów;

2) niższe niż przeciętnie w miastach udziały grupy produkcyjnej wynoszące zazwyczaj poniżej 55‰ (przeciętnie miasta w Polsce posiadają 58,1‰ ludności w wieku produkcyjnym), świadczące o bardzo słabym na-

plywie z zewnątrz, co potwierdza również niski udział roczników od 19 do 29 lat wynoszący około 16⁰/₀;

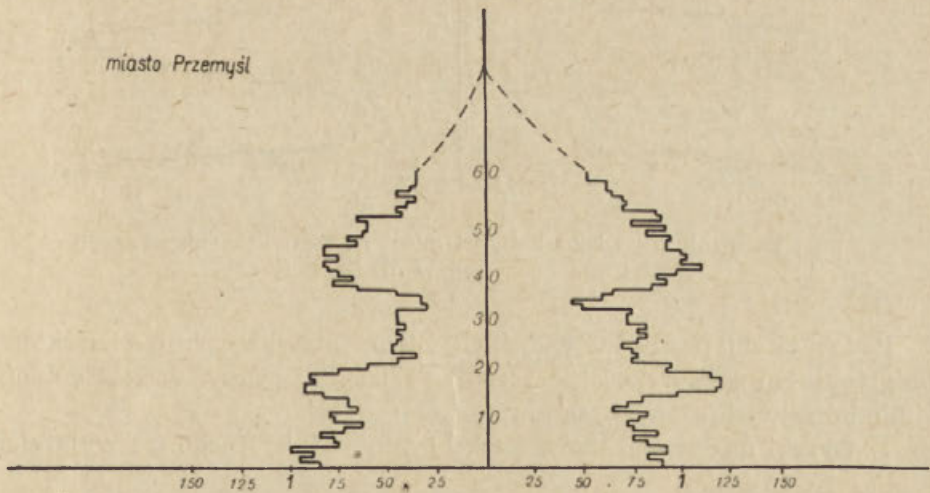
3) wysokie udziały grupy poprodukcyjnej wynoszące około 10⁰/₀ (przebiegająca ogólnopolska 8,1⁰/₀).

Przykładem miast tego typu może być Nowy Sącz oraz Płock:

wiek	Nowy Sącz (w ⁰ / ₀)	Płock (w ⁰ / ₀)
0—2	7,2	7,6
3—6	8,3	8,2
7—14	12,5	12,6
15—18	8,0	9,7
19—59	53,8	52,8
60 i więcej	10,2	9,1
	100,0	100,0
19—29	15,2	16,9

W grupie tej można ponadto wyróżnić pewien specjalny typ miasta o poważnym spadku ludności w stosunku do okresu przedwojennego i bardzo słabym obecnie rozwoju. Takim typem miasta jest np. Przemyśl, który w związku z przebiegiem granicy państwowej poważnie stracił na znaczeniu, wskutek czego zmniejszyła się liczba ludności miasta.

Struktura wieku ludności przedstawia się w nim następująco:

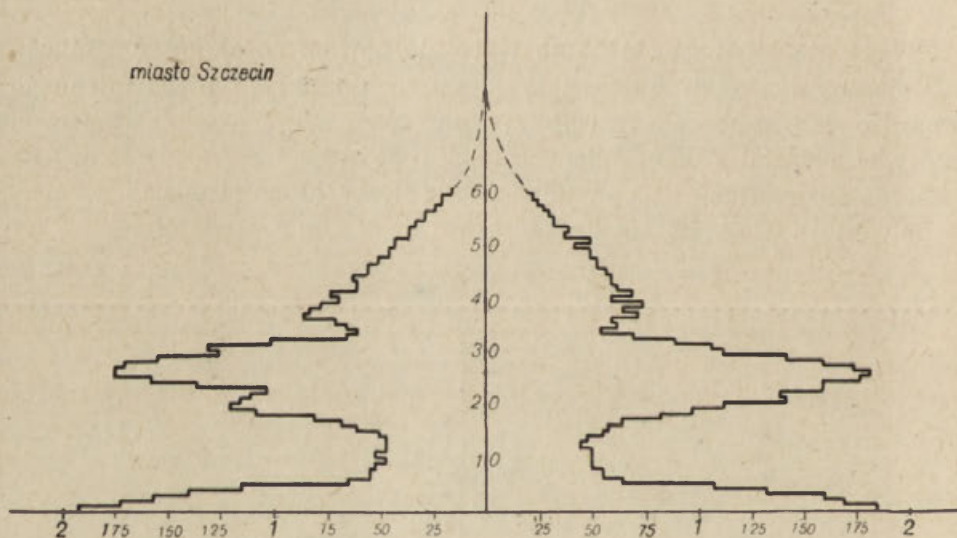

Rys. 17. Struktura wieku ludności miasta średniej wielkości o charakterze stagnacyjnym, lekko odpływowym.

wiek	Przemysł (w %)
0—2	5,2
3—6	6,7
7—14	11,8
15—18	8,5
19—59	55,4
60 i więcej	12,4
	<hr/>
	100,0
19—29	13,0

C. Miasta młode, szybko rosnące

Trzecią grupę miast stanowią miasta młode, szybko rosnące. Do tej grupy należą wszystkie miasta Ziemi Odzyskanych poza miastami o dużym odsetku ludności miejscowej.

Rys. 18. Struktura wieku ludności miast na Ziemiach Odzyskanych nadal silnie rosnących w drodze imigracji.

Podobnie do obszarów wiejskich Ziemi Odzyskanych o charakterze imigracyjnym cechy charakterystyczne miast tej grupy, w szczególności silnie uprzemysłowionych, są następujące:

1) wysoki udział roczników wieku przedprodukcyjnego (za wyjątkiem klasy od 7 do 14 lat):

wiek	(w %)	wiek	(w %)
0—2	8,9 do 11,9	7—14	7,8 do 11,4
3—6	7,3 do 8,8	15—18	6,2 do 9,9

2) wysoki udział grupy produkcyjnej wynoszący od 56 do 64,5⁰/₀,

3) bardzo niski udział grupy poprodukcyjnej wynoszący od 3,7 do 5,3⁰/₀.

Wysokość udziałów poszczególnych klas i grup wykazuje jednak duże wahania w zależności od charakteru, wielkości oraz tempa wzrostu miasta. Tak np. miasta duże, Gdańsk i Wrocław, w których przyrost rzeczywisty poważnie przekracza przyrost naturalny, posiadają niższy udział klas grupy przedprodukcyjnej, a wyższy produkcyjnej. Natomiast miasta, których obecny przyrost rzeczywisty niewiele przekracza przyrost naturalny, np. Brzeg czy Elbląg, posiadają wyższe udziały klas grupy przedprodukcyjnej, a niższe produkcyjnej.

Jako przykłady skrajne weźmiemy miasta Wrocław i Elbląg:

wiek	Wrocław (w %)	Elbląg (w %)
0—2	9,2	11,9
3—6	7,3	8,8
7—14	7,8	11,2
15—18	6,8	8,4
19—59	64,5	56,0
60 i więcej	4,4	3,7
	100,0	100,0
19—29	29,7	23,3

Nietypowym miastem na Ziemiach Odzyskanych jest Sopot, który jest zamieszkały w dużej mierze przez inteligencję o niższym przyroście naturalnym. Struktura wieku ludności Sopotu przedstawia się następująco:

wiek	Sopot (w %)
0—2	7,3
3—6	6,8
7—14	10,5
15—18	5,7
19—59	63,0
60 i więcej	6,7
	100,0
19—29	21,8

D. Miasta o dużym odsetku ludności miejscowej na Ziemiach Odzyskanych

Ostatnią grupę miast stanowią miasta Ziemi Odzyskanych o dużym odsetku ludności miejscowej. Należy tu między innymi Racibórz oraz w mniejszym stopniu Opole, Zabrze, Bytom, których specyficzny charakter został już częściowo zatarty przez napływ osiedleńców z innych terenów Polski.

Strukturę wieku ludności miast tej grupy cechuje:

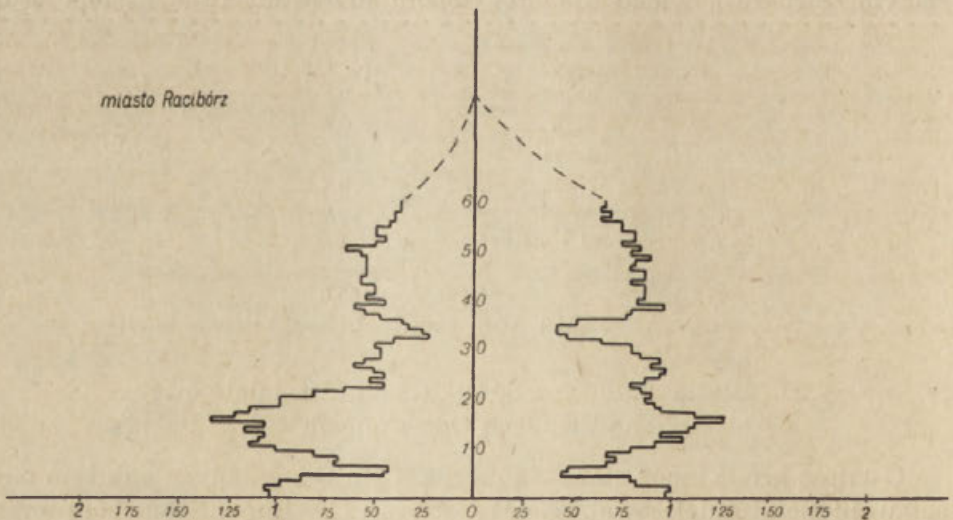
1) bardzo niski udział klas od 0 do 2 lat i od 3 do 6 lat grupy przedprodukcyjnej wynoszący 5,0 do 6,0% i wysoki udział klas od 7 do 14 lat i od 15 do 18 lat, wynoszący około 14 do 15% i około 8,0%;

2) wysoki udział grupy produkcyjnej wynoszący około 56 do 59%, wywołany kompensacyjnym napływem z zewnątrz;

3) wysoki udział grupy poprodukcyjnej wynoszący około 9 do 10%.

Odpowiednim przykładem miasta należącego do powyższej grupy może być Racibórz, do którego napływ był stosunkowo nieznaczny.

	Racibórz
wiek	(w %)
0—2	5,9
3—6	4,8
7—14	15,3
15—18	8,9
19—59	52,8
60 i więcej	12,3
	<hr/>
	100,0
19—29	14,9

Rys. 19. Struktura wieku ludności miasta o dużym udziale ludności miejscowej.

ZAKOŃCZENIE

Jak wynika z powyższego omówienia, struktura wieku ludności wsi i miast w Polsce jest mocno zróżnicowana. Przyczyny tego zjawiska zarówno w przypadku wsi, jak i miast zostały wyjaśnione. Obecnie kończąc analizę tych zjawisk należy dodać jeszcze kilka uwag. Zmiany struktury gospodarczej naszego państwa, przebudowa kraju z rolniczego na przemysłowo-rolniczy, olbrzymi rozwój wszystkich gałęzi gospodarki narodowej wywołały wielkie procesy demograficzne: zwiększenie się liczby ludności miejskiej i pozarolniczej kosztem wiejskiej i rolniczej, które to procesy trwają nadal. I chociaż od dnia spisu ludności w roku 1950 minęło dopiero 4 lata, na wielu obszarach nastąpiły już duże zmiany. W szczególności zmiany te obserwować można na Ziemiach Odzyskanych, gdzie wciąż utrzymujący się wysoki przyrost naturalny, przekraczający miejscami 30‰, i wchodzenie roczników powojennych do klasy wieku od 7 do 14 lat, zdecydowanie zmienia dotychczasowy udział poszczególnych klas grupy przedprodukcyjnej. Równocześnie wielki rozwój ośrodków przemysłowych, przyciągając duże ilości niewykwalfikowanej siły roboczej ze wsi powiększa z jednej strony grupę produkcyjną w miastach, a z drugiej obniża jej udział na obszarach wiejskich posiadających jeszcze nadwyżki ludnościowe.

W jakim kierunku pójdą zmiany w zróżnicowaniu przestrzennym struktury wieku ludności w ostatnich dwu latach planu sześcioletniego i następnym planie wieloletnim, będzie zależało od ogólnych kierunków rozwoju gospodarki narodowej.

Pewne wskazówki co do procesów demograficznych w latach 1954—1955 daje referat towarzysza Hilarego M i n c a pt.: „Główne zadania gospodarcze ostatnich dwu lat (1954—1955) Planu Sześcioletniego“ wygłoszony na II Zjeździe PZPR.

W referacie tym, w części VII — Problemy zatrudnienia i wzrost wydajności pracy — towarzysz Minc między innymi mówi:

„W obecnej sytuacji na tle ogólnych zadań gospodarczych okres burzliwego wzrostu zatrudnienia poza rolnictwem należy uznać w zasadzie jako zakończony.

Nie należy w zasadzie więcej prowadzić masowego werbunku siły roboczej ze wsi, gdyż w obecnych warunkach dalszy odpływ byłby szkodliwy dla zadań podniesienia produkcji rolniczej.

Wręcz przeciwnie — trzeba dążyć do zabezpieczenia niezbędnej siły roboczej dla rolnictwa, poprzez prawidłowe rozmieszczenie lokalnych nadwyżek ludności rolniczej drogą osadnictwa oraz zapewnienia potrzebnej ilości robotników dla Państwowych Gospodarstw Rolnych“.

Jak z przytoczonych fragmentów referatu towarzysza Minca wynika, dotychczasowy masowy odpływ ludności ze wsi do miasta zostanie w latach 1954—1955 zahamowany. Jedynie pozostałe niewielkie lokalne nadwyżki siły roboczej będą mogły być wykorzystane dla zabezpieczenia potrzeb rosnącego nadal przemysłu oraz osadnictwa na Ziemiach Odzyskanych.

Dalsze lata — okres realizacji następnego planu pięcioletniego przyniosą wraz z rozwojem miast i przemysłu dalszy odpływ ludności rolniczej ze wsi, nie będzie on jednak zapewne przekraczał sumy przyrostu naturalnego ludności wiejskiej.

Jeśli chodzi o lokalne rezerwy siły roboczej w chwili obecnej, to, jak wynika z rysunku 5, największe możliwości w tym zakresie posiada województwo lubelskie, gdzie udział grupy produkcyjnej wynosi w większości powiatów 53,5 do 55%.

Natomiast znaczniejsze zasoby siły roboczej w najbliższych latach (do roku 1960, a więc na okres przyszłego planu pięcioletniego), ujawnią się przede wszystkim na trzech następujących obszarach:

1) największy — obejmujący prawie całe województwo białostockie, północną część województwa warszawskiego (w szczególności powiat ostrołęcki) oraz z województwa bydgoskiego powiat lipnowski i rypiński. Należy dodać, że obszar ten rozciąga się również na przyległe powiaty województwa olsztyńskiego, których jednak z uwagi na niedostateczne jeszcze zaludnienie nie można traktować na równi z poprzednio wymienionymi;

2) mniejszy — obejmujący południową i wschodnią część województwa krakowskiego oraz zachodnią część województwa rzeszowskiego;

3) najmniejszy — obejmujący obszar Kaszub (powiaty: kościerski, kartuski).

Cechą charakterystyczną tych wszystkich obszarów jest prawie całkowity brak większego przemysłu oraz dosyć niska kultura rolna, która uniemożliwia zaspokojenie minimum potrzeb tamtejszej ludności, a co za tym idzie, wywołuje masową jej emigrację, oczywiście w zdecydowanej większości w wieku produkcyjnym.

Toteż istnienie, względnie powstanie na tych obszarach rezerw siły roboczej pomoże w znacznym stopniu do ich aktywizacji. Wskazanie tych potencjalnych możliwości jest między innymi celem niniejszej pracy. Szczegółowe zaś badania określić winny wielkość rezerw, na które gospodarka nasza może liczyć w latach najbliższych.

STRUKTURA WIEKU LUDNOŚCI WIEJSKIEJ w 1950 R.
(podano w %)

Województwo warszawskie

Lp.	Powiaty	0-2	3-6	7-14	15-18	19-59	60 i więcej	19-29
1	Ciechanów	8,0	7,9	15,5	7,9	51,4	9,3	15,6
2	Garwolin	7,2	8,5	15,6	7,8	51,8	9,1	15,8
3	Gostynin	7,4	8,6	15,9	8,3	50,7	9,1	15,5
4	Grodzisk Mazowiecki	6,4	7,0	12,4	7,1	56,2	10,9	17,5
5	Grójec	7,0	8,5	14,5	7,7	51,7	10,6	15,7
6	Maków	8,1	7,2	17,2	7,9	50,5	9,1	15,5
7	Mińsk Mazowiecki	7,3	8,2	15,4	7,8	51,9	9,4	16,2
8	Mława	7,6	8,2	16,8	8,9	50,0	8,5	15,6
9	Ostrołęka	7,8	7,6	18,3	9,2	49,5	7,6	15,8
10	Ostrów	7,6	8,3	17,6	7,6	50,0	8,9	14,8
11	Płock	8,6	8,2	16,0	7,5	50,5	9,2	15,9
12	Płońsk	7,6	8,4	15,7	7,8	51,1	9,4	15,9
13	Przasnysz	7,9	7,4	17,6	8,6	50,1	8,4	16,3
14	Pułtusk	7,5	7,7	16,5	8,6	50,6	9,1	15,2
15	Radzymin	8,2	8,4	14,7	8,2	52,3	8,2	17,4
16	Siedlce	6,7	8,1	15,3	7,4	52,5	10,0	16,0
17	Sierpc	7,8	8,3	17,5	8,5	49,9	8,0	15,7
18	Sochaczew	7,2	7,7	14,7	8,3	52,3	9,8	17,0
19	Sokołów Podlaski	6,6	8,0	14,9	7,2	52,8	10,5	15,3
20	Warszawa	7,2	7,7	12,2	7,2	56,7	9,0	18,4
21	Węgrów	7,4	8,3	16,0	7,7	51,0	9,6	15,2

Województwo bydgoskie

1	Aleksandrów Kujawski	8,2	9,0	16,0	8,0	51,1	7,7	15,5
2	Brodnica	8,3	8,1	15,8	8,5	49,7	9,6	14,7
3	Bydgoszcz	8,5	8,5	15,1	7,9	50,0	10,0	16,0
4	Chełmno	9,0	8,4	15,9	8,6	49,5	8,6	15,7
5	Chojnice	8,0	6,7	17,3	8,8	48,8	10,4	15,4
6	Grudziądz	9,1	9,7	16,4	9,7	45,1	10,0	15,2
7	Inowrocław	8,9	8,9	15,0	8,0	49,9	9,3	15,2
8	Lipno	8,4	9,5	16,9	8,3	49,7	7,2	16,0
9	Mogilno	8,3	8,8	14,4	7,5	50,5	10,5	14,4
10	Rypin	8,7	9,1	17,0	8,7	49,7	6,8	16,3
11	Sępólno	9,2	8,5	15,5	8,1	49,9	8,8	15,1
12	Szubin	8,8	8,6	14,6	8,6	50,1	9,3	15,0
13	Świecie	8,4	7,6	15,5	7,6	51,1	9,8	18,8
14	Toruń	8,2	8,5	16,2	8,5	49,9	8,7	15,4
15	Tuchola	8,0	7,4	15,4	7,2	50,8	11,2	14,0
16	Wąbrzeźno	7,7	8,1	15,1	8,3	51,4	9,4	14,7
17	Włocławek	7,8	8,4	15,3	8,4	51,6	8,5	15,5
18	Wyrzysk	8,6	8,6	14,7	7,8	50,8	9,5	15,6
19	Żnin	8,0	8,2	14,3	7,7	51,4	10,4	14,8

Województwo poznańskie

Lp	Powiaty	0-2	3-6	7-14	15-18	19-59	60 i więcej	19-29
1	Chodzież	8,6	8,6	14,3	7,3	51,6	9,6	15,6
2	Czarnków	7,3	7,6	13,3	7,1	51,4	13,3	13,8
3	Gniezno	8,3	8,9	15,5	7,4	49,1	10,8	13,8
4	Gostyń	8,1	8,6	14,7	7,3	50,2	11,1	13,8
5	Jarocin	7,3	7,8	13,8	8,2	51,6	11,3	14,8
6	Kalisz	6,9	8,1	16,1	7,5	51,0	10,4	13,8
7	Kępno	7,9	8,5	15,5	7,5	49,2	11,4	13,2
8	Koło	7,7	8,9	15,6	7,9	50,9	9,0	14,3
9	Konin	8,1	8,9	15,4	7,9	50,5	9,2	14,5
10	Kościan	7,8	7,9	14,2	7,8	51,3	11,0	14,7
11	Krotoszyn	7,5	8,1	14,1	7,9	51,0	11,4	14,4
12	Leszno	8,5	8,5	14,3	7,2	51,0	10,5	14,6
13	Międzychód	8,2	8,6	13,2	7,0	51,7	11,3	15,2
14	Nowy Tomyśl	8,3	8,7	13,2	7,0	51,8	11,0	15,1
15	Oborniki	8,5	8,7	13,5	8,1	51,1	10,1	15,7
16	Ostrów Wielkopolski	7,9	8,4	14,6	7,5	50,5	11,1	14,0
17	Piła	10,4	10,1	14,4	6,8	52,2	6,1	16,5
18	Poznań	7,9	8,4	13,4	7,9	52,5	9,9	15,8
19	Rawicz	8,4	8,6	13,0	7,0	51,4	11,6	14,5
20	Szamotuły	7,8	8,3	13,6	7,5	51,5	11,3	15,4
21	Środa	7,7	7,7	14,1	8,2	51,5	10,8	14,9
22	Śrem	7,5	7,9	14,3	8,2	51,5	10,6	14,9
23	Turek	7,1	8,1	15,5	7,3	51,0	11,0	13,4
24	Wągrowiec	8,1	8,7	15,0	8,1	49,8	10,3	14,7
25	Wolsztyn	8,2	8,7	14,5	7,7	50,0	10,9	13,8
26	Września	7,4	8,0	14,1	7,4	52,3	10,8	14,9

Województwo łódzkie

1	Brzeziny	7,2	8,0	14,3	7,7	53,2	9,6	16,3
2	Kutno	7,1	8,3	15,5	8,0	51,4	9,7	14,8
3	Łask	6,9	8,4	15,1	7,5	52,2	9,9	14,7
4	Łęczyca	6,8	8,4	15,0	7,8	52,1	9,9	15,3
5	Łowicz	6,5	7,6	14,7	7,8	52,6	10,8	15,3
6	Łódź	7,7	8,3	13,0	7,4	54,5	9,1	18,1
7	Piotrków Trybunalski	7,2	8,5	15,4	7,9	51,5	9,5	14,7
8	Radomsko	7,0	8,5	15,3	7,7	52,4	9,1	14,5
9	Rawa Mazowiecka	7,7	9,0	16,5	7,9	49,9	9,0	15,3
10	Sieradz	6,8	8,2	14,9	7,5	51,9	10,7	14,0
11	Skierniewice	6,6	7,4	14,0	7,9	53,8	10,3	16,3
12	Wieluń	6,7	8,2	15,6	7,6	51,0	10,9	13,6

Województwo kieleckie

Lp	Powiaty	0-2	3-6	7-14	15-18	19-59	60 i więcej	19-29
1	Busko	7,3	8,7	15,5	7,0	51,9	9,6	14,9
2	Iłża	7,4	8,5	15,5	7,5	52,8	8,3	16,3
3	Jędrzejów	7,4	8,6	15,3	6,9	53,0	8,8	15,1
4	Kielce	8,2	8,9	15,8	8,1	50,8	8,2	15,9
5	Końskie	7,5	8,6	16,6	8,3	50,2	8,8	14,8
6	Kozienice	7,3	8,3	15,5	7,9	52,0	9,0	15,8
7	Opoczno	7,7	9,1	16,4	7,8	50,5	8,5	15,7
8	Opatów	7,4	7,8	15,5	7,4	53,3	8,6	16,3
9	Pińczów	6,8	8,4	15,0	6,7	52,6	10,5	15,0
10	Radom	7,9	9,2	16,5	8,1	50,6	7,7	16,4
11	Sandomierz	7,2	8,5	15,4	7,4	52,4	9,1	16,1
12	Włoszczowa	7,7	8,8	16,1	7,2	50,7	9,5	14,3

Województwo lubelskie

1	Biała Podlaska	7,4	7,7	15,1	8,1	52,3	9,4	16,5
2	Biłgoraj	7,0	7,6	14,6	7,5	53,8	9,5	16,2
3	Chełm	7,5	8,6	14,4	7,2	53,0	9,3	19,6
4	Hrubieszów	7,7	7,9	14,1	7,5	53,5	9,3	17,0
5	Krasnystaw	6,3	7,6	13,5	6,8	56,2	9,6	16,5
6	Kraśnik	6,7	7,7	14,8	7,9	54,3	8,6	16,5
7	Lubartów	7,1	8,7	15,7	7,2	53,3	8,0	16,3
8	Lublin	6,8	8,5	14,4	7,4	54,2	8,7	16,3
9	Łuków	7,6	8,8	16,8	7,8	50,9	8,1	15,9
10	Puławy	6,8	8,1	15,3	7,4	53,1	9,3	15,5
11	Radzyń	7,0	7,9	15,4	7,6	53,1	9,0	16,0
12	Tomaszów Lubelski	7,8	8,4	14,4	7,1	53,7	8,6	17,2
13	Włodawa	8,0	7,4	13,7	6,9	53,8	10,2	16,8
14	Zamość	6,5	7,9	14,1	8,1	54,2	9,2	16,1

Województwo białostockie

1	Augustów	7,7	7,5	17,2	8,6	49,5	9,5	14,8
2	Białystok	6,7	7,5	16,5	8,0	50,0	11,3	15,2
3	Bielsk	6,4	7,5	16,5	8,2	50,0	11,4	15,7
4	Ełk	10,7	9,2	15,3	9,2	50,0	5,6	19,2
5	Gołdap	13,3	10,0	14,4	7,8	50,1	4,4	21,1
6	Grajewo	8,1	8,8	17,0	8,3	49,3	8,5	15,9
7	Kolno	7,9	8,4	19,6	8,8	47,8	7,5	16,0
8	Łomża	7,4	7,6	17,2	8,4	50,3	9,1	15,6
9	Olecko	11,6	9,8	15,6	9,3	49,3	4,4	19,6
10	Sokółka	6,6	7,5	17,4	8,1	48,7	11,7	14,1
11	Suwałki	7,7	7,3	16,6	8,9	50,5	9,0	16,3
12	Wysokie Mazowieckie	7,2	7,4	16,0	7,8	51,2	10,4	16,0

Województwo olsztyńskie

Lp	Powiaty	0-2	3-6	7-14	15-18	19-59	60 i więcej	19-29
1	Bartoszyce	10,3	8,4	15,8	8,9	51,2	5,4	20,2
2	Braniewo	9,8	8,2	15,3	8,5	51,9	6,3	19,0
3	Działdowo	8,7	8,7	17,4	8,2	48,5	8,5	15,5
4	Giżycko	8,7	7,8	15,9	8,3	50,3	9,0	18,0
5	Górowo Iławeckie	10,1	8,7	16,7	8,0	50,7	5,8	18,1
6	Kętrzyn	9,6	7,8	14,7	9,6	51,6	6,7	19,6
7	Lidzbarski Warmiński	10,4	8,5	16,5	8,5	49,7	6,4	18,4
8	Morań	11,3	9,4	15,5	8,4	50,0	5,4	19,7
9	Mragowo	6,7	6,2	18,0	9,9	45,5	13,7	15,3
10	Nidzica	10,7	8,9	17,0	8,5	47,8	7,1	17,4
11	Nowe Miasto	7,4	7,4	15,4	8,3	50,6	10,9	13,5
12	Olsztyn	6,4	5,4	19,7	10,3	46,4	11,8	14,9
13	Ostróda	9,9	8,5	16,1	8,7	49,6	7,2	18,0
14	Pasłęk	10,5	8,4	15,4	8,1	51,3	6,3	18,9
15	Pisz	10,4	9,5	17,3	8,8	47,8	6,2	19,7
16	Reszel	9,8	8,0	16,5	8,9	49,2	7,6	17,4
17	Susz	12,1	10,0	16,0	7,9	49,4	4,6	18,3
18	Szczytno	9,1	7,7	17,3	9,3	47,5	9,1	17,8
19	Węgorzewo	9,6	8,0	15,2	8,0	51,2	8,0	19,2

Województwo gdańskie

1	Elbląg	12,6	9,2	14,5	7,7	51,2	4,8	19,8
2	Gdańsk	11,2	9,0	14,8	7,8	52,0	5,2	19,7
3	Kartuzy	8,2	7,6	18,4	9,0	47,4	9,4	15,8
4	Kościerzyna	8,1	7,7	16,9	9,5	48,1	9,7	14,4
5	Kwidzyn	11,0	10,2	15,2	8,8	49,3	5,5	17,4
6	Lębork	11,4	9,5	14,0	7,6	52,7	4,8	20,4
7	Malbork	10,8	8,9	14,2	7,8	53,7	4,6	20,4
8	Wejherowo	8,8	7,4	17,3	9,1	49,3	8,1	16,5
9	Starogard	7,6	6,6	15,8	8,2	51,0	10,8	15,2
10	Sztum	10,0	7,9	16,7	8,3	49,2	7,9	17,5
11	Tczew	8,1	7,3	15,2	8,5	51,2	9,7	16,3

Województwo koszalińskie

1	Białogard	11,2	9,7	13,5	7,6	53,5	4,5	19,9
2	Bytów	10,8	9,3	17,0	8,8	47,4	6,7	15,9
3	Człuchów	11,4	9,7	15,3	7,4	50,6	5,6	17,9
4	Drawsko	11,8	9,7	13,4	7,5	52,6	5,0	20,5
5	Kołobrzeg	11,7	9,8	14,0	7,6	52,1	4,8	19,9
6	Koszalin	10,4	9,2	14,2	7,9	52,0	6,3	18,7
7	Miastko	12,0	9,8	14,7	7,6	51,0	4,9	17,8

Lp	Powiaty	0-2	3-6	7-14	15-18	19-59	60 i więcej	19-29
8	Sławno	11,3	9,7	14,4	7,5	51,0	6,1	18,7
9	Słupsk	10,5	8,8	14,9	7,6	52,1	6,1	19,0
10	Szczecinek	10,8	9,5	14,4	7,4	52,6	5,3	18,5
11	Wałcz	11,2	9,6	14,3	7,8	51,7	5,4	18,5
12	Złotów	10,5	9,0	15,3	9,0	49,5	6,7	16,2

Województwo szczecińskie

1	Chojna	11,0	9,0	13,7	7,9	53,0	5,4	19,1
2	Choszczno	11,6	9,8	14,1	7,2	52,3	5,0	19,2
3	Gryfice	11,6	9,3	14,0	8,0	52,1	5,0	20,0
4	Gryfino	12,0	9,4	12,9	7,3	53,2	5,2	20,6
5	Kamień Pomorski	12,7	9,7	13,5	7,6	52,3	4,2	20,7
6	Lobez	11,1	8,9	13,7	7,9	52,7	5,7	20,0
7	Myślibórz	11,5	9,3	13,9	8,0	52,3	5,0	19,2
8	Nowogard	11,5	9,9	13,7	7,7	52,3	4,9	20,0
9	Pyrzyce	12,0	9,8	13,7	7,5	52,0	5,0	20,3
10	Stargard	11,9	9,4	13,1	7,9	53,1	4,6	20,6
11	Szczecin	13,0	8,7	11,3	7,0	55,7	4,3	23,5
12	Wolin	13,1	8,8	10,2	5,1	59,2	3,6	24,8

Województwo zielonogórskie

1	Głogów	12,2	10,2	13,0	7,1	52,6	4,9	19,3
2	Gorzów Wielkopolski	10,8	10,0	13,7	7,9	52,1	5,5	17,9
3	Gubin	12,0	9,8	13,5	6,8	52,6	5,3	18,8
4	Koźuchów	10,9	9,0	12,2	8,1	54,6	5,2	21,2
5	Krosno Odrzańskie	11,7	9,6	13,1	7,4	53,3	4,9	19,1
6	Międzyrzecz	10,0	9,3	13,6	7,5	53,1	6,5	17,6
7	Rzepin	11,2	9,2	13,9	8,4	51,3	6,0	18,3
8	Skwierzyna	11,0	9,6	14,7	7,4	50,7	6,6	17,6
9	Strzelce Krajeńskie	11,3	10,7	14,4	6,8	51,7	5,1	17,5
10	Sulechów	9,9	9,5	14,8	8,5	50,6	6,7	15,8
11	Sulęcín	10,3	9,1	14,2	7,5	52,6	6,3	17,8
12	Szprotawa	11,4	9,3	12,6	7,6	53,6	5,5	20,2
13	Świebodzin	9,8	9,4	15,0	7,9	51,6	6,3	16,9
14	Wschowa	10,0	9,4	15,0	8,7	50,6	6,3	15,6
15	Zielona Góra	11,1	10,6	13,5	7,2	52,3	5,3	18,3
16	Zagań	11,7	8,3	11,3	7,1	56,7	4,9	24,1
17	Zary	11,4	8,7	12,0	7,5	55,5	4,9	22,6

Województwo wrocławskie

Lp	Powiaty	0-2	3-6	7-14	15-18	19-56	60 i więcej	19-29
1	Bolesławiec	11,5	9,2	15,0	8,0	51,5	4,8	21,5
2	Bystrzyca Kłodzka	12,1	9,0	11,2	6,4	56,4	4,9	23,1
3	Dzierżoniów	11,3	8,7	9,6	7,5	59,1	3,8	27,6
4	Góra Śląska	9,9	8,9	14,3	7,6	52,9	6,4	17,8
5	Jawor	11,8	9,5	11,8	7,7	54,1	5,1	21,3
6	Jelenia Góra	10,6	8,2	10,0	6,6	59,7	4,9	26,0
7	Kamienna Góra	12,3	8,8	10,6	7,0	57,5	3,8	27,6
8	Kłodzko	10,3	8,4	11,1	7,3	57,8	5,1	22,8
9	Legnica	10,8	9,4	13,9	7,3	53,0	5,6	19,2
10	Lubań	12,0	8,1	10,3	7,3	57,2	5,1	23,9
11	Lubin	10,5	8,8	13,6	7,9	53,1	6,1	19,3
12	Lwówek Śląski	11,5	7,7	11,2	7,4	56,7	5,5	22,2
13	Milicz	10,9	10,6	14,4	7,1	51,3	5,7	16,9
14	Oleśnica	11,2	10,1	13,9	7,5	52,7	4,6	19,1
15	Oława	9,4	8,2	14,2	7,9	53,7	6,6	18,7
16	Strzelin	10,9	8,4	12,2	7,0	55,0	6,5	20,7
17	Syców	10,8	10,3	15,5	7,2	50,5	5,7	16,5
18	Środa Śląska	11,1	9,2	13,5	7,7	53,0	5,5	20,3
19	Świdnica	12,1	9,0	11,2	7,7	55,9	4,1	23,6
20	Trzebnica	11,7	10,4	13,3	7,3	52,4	4,9	19,0
21	Wałbrzych	8,9	7,4	11,1	7,9	59,8	4,9	22,1
22	Wołów	10,8	8,2	13,0	7,3	54,2	6,5	19,7
23	Wrocław	10,9	9,2	13,3	7,8	53,5	5,3	20,5
24	Ząbkowice Śląskie	11,3	9,5	12,2	7,2	54,9	4,9	21,0
25	Zgorzelec	11,2	8,3	13,2	7,0	55,0	5,3	22,8
26	Złotoryja	11,5	8,7	14,0	7,0	53,5	5,3	20,6

Województwo opolskie

1	Brzeg	10,1	8,2	14,2	7,8	53,4	6,3	18,8
2	Głubczyce	8,8	7,3	13,9	8,0	54,0	8,0	18,8
3	Grodzów	10,8	9,0	13,7	7,2	52,1	7,2	20,2
4	Kluczbork	7,7	7,5	15,0	8,0	53,6	8,2	17,1
5	Koźle	5,5	4,9	17,5	9,6	52,3	10,2	16,7
6	Namysłów	9,8	9,1	15,4	8,3	51,5	5,9	17,7
7	Niemodlin	8,5	7,8	15,5	8,2	51,8	8,2	17,7
8	Nysa	10,7	9,2	12,9	7,5	54,7	5,0	22,1
9	Oleśno	5,1	5,1	18,4	9,7	50,6	11,1	16,0
10	Opole	5,3	4,6	17,8	9,2	51,8	11,3	16,8
11	Prudnik	6,2	5,6	15,4	9,2	52,9	10,7	17,6
12	Racibórz	5,0	4,4	18,3	9,5	51,9	10,9	16,2
13	Strzelce Opolskie	5,4	4,7	19,0	10,4	50,7	9,8	16,9

Województwo stalinogrodzkie

Lp	Powiaty	0-2	3-6	7-14	15-18	19-59	60 i więcej	19-29
1	Będzin	6,7	7,0	11,1	6,8	59,0	9,4	18,6
2	Bielsko Biała	7,2	7,5	14,5	7,3	55,0	8,5	18,3
3	Cieszyn	6,8	6,3	16,4	7,8	53,1	9,6	17,0
4	Częstochowa	6,9	7,4	10,7	7,2	58,1	9,7	17,8
5	Gliwice	5,2	5,2	17,9	9,9	52,0	9,8	17,1
6	Lubliniec	6,1	6,0	18,3	9,0	51,7	8,9	16,6
7	Pszczyna	6,5	6,2	17,1	8,4	53,1	8,7	17,6
8	Rybnik	6,4	6,0	16,8	7,6	54,6	8,6	16,9
9	Tarnowskie Góry	6,2	6,1	16,5	8,0	53,8	9,4	17,1
10	Zawiercie	7,0	7,6	13,9	7,1	55,7	8,7	16,9

Województwo krakowskie

1	Bochnia	6,9	7,6	15,1	7,9	52,1	10,4	15,5
2	Brzesko	6,9	8,0	17,0	8,5	50,2	9,4	14,4
3	Chrzanów	6,8	7,5	13,8	8,2	55,0	8,7	18,2
4	Dąbrowa	6,8	7,9	16,7	7,7	51,7	9,2	15,1
5	Kraków	6,7	7,5	13,9	8,6	54,0	9,3	17,3
6	Limanowa	7,6	8,6	18,5	9,0	48,7	7,6	14,7
7	Miechów	6,5	8,4	15,0	7,0	53,6	9,5	15,0
8	Myślenice	7,2	8,0	17,1	8,5	51,2	8,0	15,3
9	Nowy Sącz	8,6	9,3	18,0	9,0	48,0	7,1	14,7
10	Nowy Targ	7,8	8,5	17,5	8,2	50,0	8,0	15,4
11	Olkusz	6,8	8,0	14,5	7,6	54,3	8,8	16,1
12	Oświęcim	6,8	8,0	15,1	9,0	53,0	8,1	18,1
13	Tarnów	6,7	8,0	17,3	9,2	50,8	8,0	15,4
14	Wadowice	7,1	8,1	16,3	8,7	50,8	9,0	15,7
15	Żywiec	7,1	7,5	16,0	8,6	51,9	8,9	16,8

Województwo rzeszowskie

1	Brzozów	7,1	8,2	16,0	8,2	51,3	9,2	14,3
2	Dębica	7,0	8,2	17,3	8,9	51,2	7,4	15,2
3	Gorlice	7,0	7,8	16,8	8,7	51,8	7,9	14,9
4	Jarosław	7,1	7,9	14,2	8,4	52,5	9,9	15,8
5	Jasło	7,0	7,5	16,7	8,6	52,5	7,7	15,3
6	Kolbuszowa	6,9	8,6	18,0	8,9	48,7	8,9	14,2
7	Krosno	6,8	7,6	14,9	8,4	54,2	8,1	15,9

Województwo rzeszowskie (c. d.)

Lp	Powiaty	0-2	3-6	7-14	15-18	19-59	60 i więcej	19-29
8	Lesko	10,4	8,1	15,0	8,1	51,5	6,9	19,1
9	Lubaczów	8,8	8,5	15,4	7,5	51,8	8,0	17,3
10	Łańcut	6,6	7,9	15,3	8,1	52,4	9,7	14,9
11	Mielec	7,1	8,3	16,5	8,4	52,0	7,7	18,8
12	Nisko	7,7	8,3	16,2	8,6	51,1	8,1	15,9
13	Przemyśl	7,8	8,3	15,3	7,8	52,0	8,8	15,5
14	Przeworsk	6,7	7,6	14,1	7,2	54,7	9,7	15,2
15	Rzeszów	6,4	7,7	15,3	8,1	53,3	9,2	15,6
16	Sanok	7,8	8,0	13,5	7,8	54,4	8,5	16,3
17	Tarnobrzeg	7,0	8,0	13,8	7,0	53,6	10,6	15,4

STRUKTURA WIEKU LUDNOŚCI MIAST W 1950 R.

(podano w %)

Lp	Miasto	0-2	3-6	7-14	15-18	19-59	60 i więcej	19-29
1	Warszawa	5,2	5,8	9,2	6,2	64,5	9,0	19,2
2	Płock	7,6	8,2	12,6	9,7	52,8	9,1	16,9
3	Pruszków	5,4	6,9	10,1	6,5	60,6	10,5	17,4
4	Siedlce	6,7	7,1	11,9	9,5	53,7	11,1	15,8
5	Żyrardów	6,5	6,9	9,1	5,6	59,4	12,5	19,4
6	Bydgoszcz	7,4	6,7	11,7	6,7	58,6	8,9	17,6
7	Inowrocław	7,9	8,1	12,3	7,6	55,0	9,1	15,8
8	Toruń	7,2	6,3	12,3	8,4	57,2	8,6	18,1
9	Włocławek	7,9	7,9	11,9	8,1	54,9	9,3	16,6
10	Gniezno	7,5	7,8	12,2	6,7	55,2	10,6	16,1
11	Kalisz	7,2	7,9	12,3	7,4	55,5	9,7	16,4
12	Leszno	7,5	8,8	11,5	7,5	55,0	9,7	15,9
13	Ostrów Wielkopolski	7,6	7,9	11,0	6,4	57,3	9,8	16,5
14	Piła	11,7	10,7	12,1	7,3	53,8	4,4	19,4
15	Poznań	6,6	7,4	9,9	6,5	60,4	9,2	18,5
16	Łódź	6,5	7,2	9,2	6,7	61,7	8,7	20,6
17	Pabianice	6,4	7,2	10,1	7,0	58,4	10,9	17,9
18	Piotrków Trybunalski	7,1	8,0	11,1	8,0	55,6	10,2	16,5
19	Tomaszów Mazowiecki	7,9	8,4	10,9	8,7	58,0	6,1	18,0
20	Zgierz	7,3	7,7	10,0	7,7	57,8	9,5	19,5
21	Kielce	7,4	7,9	11,7	9,0	55,6	8,4	17,5
22	Ostrowiec Świętokrzyski	7,4	7,9	12,3	8,4	55,6	8,4	16,7
23	Radom	7,2	8,2	12,3	8,7	56,3	7,3	19,1
24	Lublin	6,3	6,7	10,7	8,7	59,2	8,4	22,1
25	Chełm	6,3	7,3	13,3	9,1	54,0	10,0	15,5
26	Białystok	6,8	6,3	11,2	7,6	58,2	9,9	18,5
27	Olsztyn	8,0	6,4	9,6	7,1	62,1	6,8	25,5
28	Elbląg	11,9	8,8	11,2	8,4	56,0	3,7	23,3
29	Gdańsk	9,2	7,7	10,7	6,5	60,6	5,3	22,7
30	Gdynia	7,9	7,7	13,6	7,1	58,7	5,0	17,1
31	Sopot	7,3	6,8	10,5	5,7	63,0	6,7	21,8
32	Koszalin	9,5	8,0	11,1	7,9	58,2	5,3	23,8
33	Słupsk	10,0	8,1	11,4	8,1	57,6	4,8	21,4
34	Szczecin	10,4	7,3	8,0	6,2	64,3	3,8	28,7
35	Gorzów Wielkopolski	10,0	8,8	10,9	7,2	58,0	5,1	21,8
36	Zielona Góra	10,9	8,6	9,5	9,9	56,8	4,3	24,7
37	Jelenia Góra	9,4	7,4	8,6	7,7	62,6	4,3	26,3
38	Legnica	10,5	8,4	9,7	7,9	59,2	4,3	24,0
39	Świdnica	10,1	8,3	9,0	8,6	60,0	4,0	27,3
40	Wałbrzych	8,9	7,6	10,2	7,1	61,2	5,0	22,9
41	Wrocław	9,2	7,3	7,8	6,8	64,5	4,4	29,7
42	Brzeg	10,9	8,6	10,9	8,6	56,3	4,7	21,1
43	Nysa	9,2	7,9	10,5	9,2	57,9	5,3	25,0
44	Opole	6,5	6,8	11,9	8,3	57,5	9,0	17,4

STRUKTURA WIEKU LUDNOŚCI MIAST W 1950 R.)
(podano w %)

(c. d.)

Lp	Miasto	0-2	3-6	7-14	15-18	19-59	60 i więcej	19-29
45	Racibórz	5,9	4,8	15,3	8,9	52,8	12,3	14,9
46	Będzin	7,8	8,4	10,7	7,2	58,1	7,8	18,8
47	Bielsko-Biała	7,0	7,7	12,5	7,7	57,5	7,6	18,3
48	Bytom	5,4	5,7	14,6	8,2	57,1	9,0	17,8
49	Chorzów	5,9	6,2	14,2	6,6	57,6	9,5	16,8
50	Cieszyn	5,9	5,9	13,0	8,6	55,8	10,8	16,2
51	Czeladź	6,7	7,2	9,2	6,2	60,4	10,3	18,5
52	Częstochowa	6,9	7,4	10,7	7,2	58,1	9,7	17,8
53	Dąbrowa Górnicza	6,2	7,4	10,5	6,5	59,5	9,9	18,0
54	Gliwice	5,3	5,7	13,0	7,3	59,3	9,4	19,6
55	Mysłowice	6,4	6,7	14,6	7,6	56,3	8,4	17,6
56	Nowy Bytom	5,9	6,2	15,3	7,6	56,0	9,0	16,9
57	Ruda	5,9	6,2	15,4	7,4	55,3	9,8	15,7
58	Rybnik	6,3	5,9	15,0	8,1	57,3	7,4	17,6
59	Siemianowice Śląskie	5,8	6,0	14,2	7,0	57,4	9,6	17,2
60	Sosnowiec	6,7	7,5	9,9	6,6	60,4	8,9	18,8
61	Staliność	5,9	6,3	13,5	6,5	59,6	8,2	16,8
62	Szopienice	6,1	6,7	15,2	6,5	55,6	9,9	15,4
63	Świętochłowice	6,0	6,0	15,0	7,8	56,4	8,8	17,7
64	Zabrze	4,9	5,2	15,3	7,9	56,0	10,7	16,6
65	Zawiercie	7,3	7,3	10,5	6,5	57,1	11,3	16,7
66	Kraków	5,1	6,3	9,6	7,4	62,4	9,2	21,7
67	Nowy Sącz	7,2	8,3	12,5	8,0	53,8	10,2	15,2
68	Tarnów	6,8	7,3	12,1	8,4	56,7	8,7	18,1
69	Zakopane	5,8	6,8	12,5	7,7	58,0	9,2	17,9
70	Przemyśl	5,2	6,7	11,8	8,5	55,4	12,4	13,0
71	Rzeszów	6,8	7,8	12,1	7,1	57,7	8,5	17,4

ВОПРОС СТРУКТУРЫ ВОЗРАСТА НАСЕЛЕНИЯ НАРОДНОЙ ПОЛЬШИ В 1950 ГОДУ

РЕЗЮМЕ

Настоящий труд отмечает значение для органов хозяйственного планирования пространственной дифференциации структуры возраста населения и обращает внимание на необходимость более глубокого изучения этого вопроса. Перечисляя затем перемены, какие произошли в структуре возраста населения в Польше по отношению к переписям 1931 и 1946 годов и сравнивая ее со структурой возраста населения в некоторых других странах, проводится разбор карт, обработанных по материалам Всеобщей Народной Переписи с 3. XII. 1950 года.

В настоящем труде население поделено на 7 классов и групп по возрасту, причем допроизводственная группа (возраст от 0—8 лет) подразделена на возрастные классы от 0—2, 3—6, 7—14 и 15—18 лет, а из производственной группы (возраст 19—59 лет) выделены первые десять лет от 19—29. Послепроизводственная группа (возраст 60 и больше лет) не подразделена. Такая классификация произведена с целью возможно точной записи послевоенных демографических явлений, вызванных увеличением естественного прироста (компенсационный прирост), миграцией населения, вследствие освобождения западных и северных земель, а также перестройкой общественной и политической структуры Польши.

Труд главным образом отмечает пространственную дифференциацию структуры возраста сельского населения, так как его целью является указать на основании структуры возраста населения местные резервы рабочей силы, существующие в настоящее время и предвидящиеся на ближайшие годы.

В итоге разбора причин, обуславливающих различное участие в труде отдельных классов и групп на разных территориях Польши, конкретно выделяются 4 типа структуры возраста сельского населения в Польше, а именно:

1. Структура возраста населения западных и северных земель (освобожденные земли) с отсутствием автохтонных элементов.
2. Структура возраста населения западных и северных земель (освобожденные земли), большинство которого составляет автохтонное население.
3. Структура возраста населения центральной Польши иммиграционного характера.
4. Структура возраста населения центральной и восточной Польши эмиграционного характера.

Далее рассматривается структура возраста городского населения, которую, также как и структуру возраста сельского населения, можно разбить на 4 группы, выделяя:

1. Структуру возраста населения молодых, быстрорастущих городов (напр. большинство городов на северных и западных землях).

2. Структуру возраста населения городов на западных и северных землях с большим процентом автохтонного населения.

3. Структуру возраста населения городов больших промышленных центров в сверхвоеводском масштабе (Краков, Познань) и промышленных городов.

4. Структуру возраста населения городов средней величины, являющихся промышленными центрами в сверхуездном масштабе.

В заключение вместе с разбором предвидящихся перемен в структуре возраста населения отдельных территорий, настоящий труд отмечает некоторые территории, которые могут располагать в настоящий момент, а также в период 1956—1960 г. г. местными излишками рабочей силы.

AGE COMPOSITION OF THE POPULATION OF PEOPLE'S POLAND IN 1950

SUMMARY

This investigation signalises the importance of knowing the territorial differentiations in the age composition of the population by the authorities of economic planning and indicates the necessity for making closer studies in that field. Next, it points out the changes which took place in age composition of the population of Poland on the basis of the general censuses for 1931 and 1946 and compares the age composition in Poland with that in a few foreign countries. Then comes a discussion and an explanation of the charts worked out on the basis of the materials taken from the National Census of Dec. 3, 1950.

In this paper the population has been divided into seven age groups and classes. The pre-productive group (age: 0—18 years) is further subdivided into the following age classes: 0—2, 3—6, 7—14 and 15—18 years. In the productive group (age 19—59 years) the first ten years (19—29) are singled out. The post-productive group (age 60 years and over) has not been further subdivided.

These divisions and subdivisions have been made in order to make us obtain an exact information on the post-war demographic changes, which had been brought about by the natural increase, by the transfers of population in consequence of the recovery of the Western and Northern Territories, and by the social and economic reconstruction of Poland.

Because the paper has primarily aimed at pointing out, on the basis of the age composition data, the local reserve of labour force, both present and that to be expected in the nearest future, the territorial differentiation in the age composition of the rural population has been analysed above of all.

As a result of an analysis trying to explain the causes of the variations in the class and group composition in various parts of the country, four major types of age composition of the rural population are clearly singled out. They are:

1. the type of age composition of the rural population characteristic of the Western and Northern Territories (The Recovered Territories) with no autochthonous Polish population,
2. the type of age composition of the rural population characteristic of the Western and Northern Territories (The Recovered Territories) with the majority of autochthonous Polish population,
3. the type of age composition of the rural population of Central Poland in regions affected by immigration,
4. the type of age composition of the rural population of Central and Eastern Poland in regions affected by emigration.

Next, the age composition of the urban population is discussed, this being similarly also subdivided into four major types:

1. the type of age composition of the young towns, developing quickly, as for instance the majority of towns in Northern and Western Territories,

2. the type of age composition characteristic of the towns in the Western and Northern Territories with large percentage of autochthonous Polish population,

3. the type of age composition characteristic of the towns which are important productive and service centres, (Kraków, Poznań) and of industrial towns,

4. the type of age composition characteristic of the medium-sized towns which are service and production centres on an over-one-district scale.

Finally, the expected changes in age composition in individual territories having been discussed, the paper indicates certain territories which may show local labour surpluses now and in the years 1956—1960.

SPIS RYSUNKÓW

	Str.
1. Udział grupy przedprodukcyjnej klasa od 0 do 2 lat	67
2. Udział grupy przedprodukcyjnej klasa od 3 do 6 lat	69
3. Udział grupy przedprodukcyjnej klasa od 7 do 14 lat	71
4. Udział grupy przedprodukcyjnej klasa od 15 do 18 lat	73
5. Udział grupy produkcyjnej od 19 do 59 lat	75
6. Udział grupy wydzielonej od 19 do 29 lat	76
7. Udział grupy poprodukcyjnej 60 lat i więcej.	79
8. Struktura wieku ludności powiatu Ziemi Odzyskanych o charakterze rolniczym	83
9. Struktura wieku ludności powiatu Ziemi Odzyskanych o charakterze przemysłowo-rolniczym	83
10. Struktura wieku ludności powiatu Ziemi Odzyskanych o charakterze przemysłowym	84
11. Struktura wieku ludności powiatu o dużym udziale repatriantów z za Bugu	85
12. Struktura wieku ludności powiatu o dużym odsetku ludności miejscowej	87
13. Struktura wieku ludności powiatu o dużym odsetku ludności miejscowej	87
14. Struktura wieku ludności powiatu o charakterze imigracyjnym	88
15. Struktura wieku ludności powiatu o charakterze emigracyjnym	90
16. Struktura wieku ludności miast dużych oraz przemysłowych	91
17. Struktura wieku ludności miasta średniej wielkości o charakterze stagnacyjnym, lekko odpływowym	93
18. Struktura wieku ludności miast Ziemi Odzyskanych nadal silnie rosnących w drodze imigracji	94
19. Struktura wieku ludności miasta o dużym udziale ludności miejscowej.	96

Państwowe Wydawnictwo
Naukowe

Wydanie pierwsze. Nakład 500+65
egz. Ark. wydawn. 8,0, druk. 7¹/₈.
Papier ilustracyjny kl. III, 80 g
70×100. Oddano do składania 15.I
1955 r. Podpisano do druku 22.VIII
1955 r. Druk ukończono w sier-
pniu 1955 r. Zamówienie nr 132/55
F-6-2120

Wrocławska Drukarnia
Naukowa

